

Årbok

F O R S Y K K Y L V E N 2 0 1 2

Januar

Mandag Tirsdag

6 7

13 14

20 21

28 Fredag

7 14

21 28

0 7

Sykkylven Sogenemnd

Innhald

	Forord	3
	Gjensyn med Ikornnes søndagsskule 1937	4
Roald Solheim:	Kvernhuset i Hundeidvik	5
Kjetil Tandstad:	Den lange kampen om dans og drikk	9
	Helselaget på Ikornnes	13
Jarle Tusvik:	Fantepretter frå “gølvvet”	14
Per Svein Tandstad:	Mile og hjellar i Straumsdalen	16
Per Fauske:	Fiskeri i Sykkylvsfjorden	20
Gunnar Ellingsen:	Aure Teglverk si siste tid	22
Monica Aure:	Biletkavalkade	28
Thor Willy Strømme:	Skomakargata på Aure	30
Kjell Løseth:	Kunstner Marit Akslen	33
Jarle Tusvik:	Medaljen for Ædel Då	40
Eldar Høidal:	Over fjorden på arbeid i 43 år	43
Kjell Løseth:	Ja-benken i Ramstaddal	47
Kai Løseth:	Segna om Barbrotua og Dansarnakkane	48
Bjørn Duason:	Ole Andreas Olsen Tynes - ein sildepioner på Island	50
	De store norske interesser paa Island	54
Kjetil Tandstad:	Eit minne som nesten vart gløymt	56
Magnhild Vatne:	Sopling-Hans	59
Per Asbjørn Knardal:	Tonar til Straumsheim-dikt	64
Reidun Klock Tjervåg:	Gravøl ved Storfjorden	66
Kjell Løseth:	Forplantning i handarbeidstimane	68
Eldar Høidal:	Rapport frå Sykkylven sogenemnd 2012	70
Roald Solheim:	Baksidesong	72

Sogenemnda 2012

Eldar Høidal (leiar), Edel Pernille Ystenes (nestleiar), Astrid Aure, Stein Arne Fauske, Thor Willy Strømme, Heidi Heggem og Ingvill Kjærstein.

Arbokredaksjonen 2012

Kjetil Tandstad (redaktør, telefon 70 25 29 29/90 20 12 31 - kjetil.tandstad@online.no), Eldar Høidal, Thor Willy Strømme, Jarle Tusvik, Kjell Løseth og Åse Wiek Sætre.

Utgjevar: Sykkylven Sogenemnd

Skrift på tekst er Frutiger 11 pt. Titlar er sette med Frutiger Bold. Utforming/Produksjon: EldArt Grafisk. Prent: Nordberg Trykk AS.

ISBN 978-82-92269-20-6

Forsidebilete Kunstneren Marit Akslen i arbeid. (Foto: Kjell Løseth)

Forord

Historisk interesserte sykkylvingar finst det mange av. I år kan dei gratulere kommunen og kvarandre. 1. oktober vedtok eit samrøystes kommunestyret å samle dei to musea i Sykkylven i sentrum av kommunen. Norsk Møbelfaglig Senter og Sykkylven Naturhistoriske Museum er to av dei totalt 13 avdelingane under paraplyen Stiftinga Sunnmøre Museum. Begge musea i Sykkylven er bygde rundt tema som dei er åleine om i fylket. Norsk Møbelfaglig Senter har kontor, klasserom og bibliotek/arkiv i første etasje i den gamle Strømme-fabrikken i Storgata 18 og opna i sommar ei utstilling over 180 kvadratmeter i andre etasje.

Dei siste åra har dei to musea hatt kontorfelleskap. Når no Sykkylven naturhistoriske museum kan flytte inn vegg i vegg, vil det ikkje berre løyse ei rekkje praktiske problem. Det felles museumssenteret vil også bli eit langt tyngre og meir attraktivt museumstilbod med større appell både til sykkylvingar og tilreisande. Det nye museumssenteret kan også etter kvart vere eit utgangspunkt for formidling av dei arkeologiske funna i sentrum-sområdet. Det spenner frå steinalderbuplassen ved Sykkylvsbladet til jarnaldertuftene mellom Mega og Auregarden. Tenk om vi kunne vandre frå ein modell av ei steinalderkoie til eit bronsealderhus og kanskje ein gildehall frå jarnalderen. Då kunne vi lokke med 8.000 år med sykkylvshistorie i løpet av ein spasertur på ti minutt.

Så til årets Årbok for Sykkylven, som Sykkylven sogenemnd står bak og som i år kjem ut for 21. gong. Også i år har vi prøvd å få til ein miks mellom nytt og gammalt. Det er ein resept vi har fått gode tilbakemeldingar på. Dei siste åra har årboka selt godt og vel 1300 eksemplar. Det er ikkje ei husstandsdekning å klage på. Men vi har tru på vidare vekst – ikkje minst blant dei som har flytta ut og som treng denne publikasjonen som ei fortøying til heimbygda.

Ei stor takk frå redaksjonen til skribentane, illustratørane, vår trufaste grafiske designar Eldar Tandstad og annonsørane som har sin del av æra for at årboka kjem ut. Stor ære også til dei som bringer produktet ut til lesarane, anten det skjer over disk eller på dørene.

For årbok-redaksjonen
Kjetil Tandstad

Foto: Hallvard Sandvik.

Gjensyn med søndagsskulen på Ikornnes 1937

Jens Ekornes var i mange år aktiv i det kristne barne- og ungdomsarbeidet i heimkrinsen. Her er han saman med borna i søndagsskulen på Ikornnes ca 1937. Jon Aasen og Nils Sjøholt var assistentar, fortel Jarle Tusvik som har funne fram til namna på søndagsskuleborna.

Liv Ekornes Strandabø (1), Trygve Ekornes (2), Ottar Erstad (3), Solveig Jarnes Krokå (4), Olav Ekornes (5), Jens E. Ekornes (6), Kjellaug Riksheim Kosgrov (7), Edith Riksheim Johnsen (8), Jon Aasen (9), Nils Sjøholt (10), Anna Stave Li (11), Helge Ekornes (12), Jofrid Jarnes Vadset (13), Paul Sjøholt (14), Børre Erstad (15), Knut Stave (16), Petra Stave (17), Per Fauske (18), Haldis Tandstad Hofseth (19), Tomas Stave (20), Oddlaug Tandstad (21), Arne Stave (22), Magnhild Sætre Josefsen (23), Norunn Sjøholt (24) og Sigmund Hustad (25).

Det aktive Hundeidvik Historielag har bygd opp ei tradisjonell bekkverk. Ivrige medlemmer har vitja ruinar etter attståande kverner for å lære korleis dei skulle byggje før dei henta material og bygde opp ei kvern etter god gammel modell. Roald Solheim, tidlegare rektor ved Hundeidvik skule, har følgd dugnadsarbeidet og byggjeprosessen.

Kvernhuset i Hundeidvik

Av Roald Solheim

Då den siste isen over Nord-Europa smelta for om lag ti tusen år sidan, og skogen tok til å kle den skrinne jorda, kom fedrene våre hit og tok landet i bruk. Dei første menneska var samlarar som også dreiv litt fangst og fiske. Dei flytta frå stad til stad. Neste steg var husdyrhald. Vi fekk bufaste bønder. Etter kvart lærte dei seg å dyrke korn.

Korn har hardt skal og mennesket kan ikkje fordøye det direkte. Kornet må på ein eller annan måte knusast. Dei første kvernene var enkle. Ei steinhelle som grunnlag og ein litt tung rullestein frå elva gjorde nytta. Etter kvart fann dei på å feste ein nabb i kanten av oversteinen, og to personar kunne hjelpast med å dra kverna. Ein luring fann på å lage eit auge i sentrum av oversteinen, og vips kunne dei fylle på med korn utan å måtte løfte oversteinen til sides. Kornmaling var tungt arbeid. Dei som hadde træl, let desse ta seg av malinga. Elles var kornmaling kvinnearbeid. Det var først då bekkverkerna kom, at kornmaling vart mannsarbeid.

Bekkeverka. Dei eldste vassdrivne kvernene vi veit om, var brukte i Nepal for fleire tusen år sidan. Tanken var genial, og metoden breidde seg til resten av Asia og seinare til Europa. Dei første vasskvernene kom til Noreg i vikingtida, frå om lag 800 e.Kr. I denne perioden lærte vi også lafte- eller nove-teknikken. Eit kvernhus må novast, elles er det vanskeleg å få det stabilt nok. Dei neste tusen åra vart det bygt eit stort tal bekkverk i Noreg. Det kunne vere fleire kverner på kvar gard, gjerne ei på kvart bruk. I Noreg var bekkvernene i aktiv bruk heilt til førstninga av 1950-talet. No er dei fleste borte. Berre murane står att. Steinane blir brukte til pynt i hagane. Soga går lett i gløymeboka.

Kvernhuset i Hundeidvik. Hundeidvik Historielag ville gjere noko med dette. Laget ville bygge ei bekkverk på tradisjonelt vis. Laget fekk tomt og vatn i Nygarden av grunneigar Torkjell Petter Utgård. Arbeidet tok til i 2008. Kristian Nordstrand ordna med gravearbeidet. Lag, institusjonar og privatpersonar i Sykkylven støtta prosjektet økonomisk. Ei veggtafle i kvernhuset nemner namna på desse.

Jostein Bueide vitja attståande kvernhus og kvernhusmur i distriktet. Han la merke til store variasjonar og mange måtar å løyse utfordringane på. På grunnlag av denne innsamla kunnskapen kunne laget planlegge og starte muringa. Det var eit problem å få tak i nok stein som høvde. Men ved hjelp av gode grannar som Oddrun og Harry Garli, løyste problemet seg. Jarle Hegg ordna med transport. Jostein Bueide utførte muringsarbeidet nøyaktig og kreativt. Andre var med som handlangarar. Grunnmuren til Hundeidvik kvernhus vart ei vakker sak i seg sjølv.

Traust tømmer. Knut Hovden hadde liggande grove plankar som han i si tid hadde tenkt til eit kvernhus i Hatlemarka, der Hovdebruka frå gammalt av har bruksrett til ei av kvernene som stod der. No gav Knut dette tømmeret til Historielaget. Laget fekk halde til i verkstaden i Hovden. Her vart tømmeret høvla for hand, og mosefelle og nover kom på plass litt etter litt. Det var godt å få halde til innadørs, for det regna jamt og trutt heile denne sommaren.

I tillegg til vegg-tømmeret var det mykje anna trevirke som skulle til. Kvernsteinane skal kvile på to tjukke åsar (hardåsane) som er innlafta mellom dei to langveggane. Huset trong sperrer, golvåsar, tro, golv og mykje anna. Det meste av treverket sytte Ole Myrseth og Knut Hovden for. Det kom

Knut Hovden og Ole Myrseth laga kvernkallen på grunnlag av ei tre hundre år gammel myrfure. Her ser vi Knut Hovden og Jostein Bueide i verkstaden i Hovden. Legg merke til dei grove skovlane som er skrånstilt og felte inn i stammen. Kvernkallen skal tole store påkjenningar. Vi ser at trauste jarnband held stamme og skovlar saman. I overkant av stammen er spindelen felt inn. Han fører energien over til segelet som også er av jarn og ligg fast inne i oversteinen. I underkanten av stammen er der også ein jarntapp (pikjen). Han går ned i eit jarnlager (undermusa) i grunnstokken.

vel med at bruka deira har gode gardssager og rikt med tømmer å ta av.

Kvernkallen. Ole Myrseth leita fram emnet til kvernkallstammen i skogen sin. Valet fall på ei tettvaksen og harpiksrik myrfure. Årringane synte at ho var nærare tre hundre år gammel. Det vart ei utfordring å dreie emnet. Det fanst ikkje dreiebenk som var stor nok! Då tok Ole og Knut likså godt og laga ein dreiebenk berre for denne eine oppgåva. Og dei fekk det til. Stammen vart som han skulle vere. Seinare laga dei skovlar av tre som dei felte inn i stammen. Per Blakstad, som er dugande i smedhandverket, ordna med jarnbanda kring kallen.

Hus på muren. Då tømmeret var montert på verkstaden i Hovden, vart det merka, nedplukka og køyrt til Nygarden, der murane venta. Litt etter kvart vaks huset. Til slutt var alt tømmeret på plass, og golv og torvtak kunne monterast.

Kvernkallen er kommen på plass. Her ser vi tydeleg at tappen frå kallen går ned i lageret på grunnstokken. Grunnstokken heng saman med lettetrete (bak personen til venstre), ein stakk som står loddrett og går gjennom golvet og opp i rommet der steinane ligg. Med lettetrete kan du regulere avstanden mellom steinane. Ved oppstart skal der ikkje vere friksjon. Stor fråstand gjev grovt mjøl. Liten avstand gjev fint mjøl. Legg merke til dei trauste murane som Jostein Bueide har laga.

Hans Hovden laga torvhaldkrokar av einer, og forma dei fint til slik at dei held torvhaldstokkane på plass. Vi kunne så plassere kvernsteinane på hardåsane. Steinane veg fleire hundre kilo, så det var eit basketak. Kvernsteinane kjem frå Eliasgarden på Myrset. Laget fekk dei i gåve frå Anny og Ole Myrseth. Segelet i oversteinen og spindelen i kvennkallen fekk laget i gåve av Eva og Fridtjof Buset i Barstadvika. Tommy Hansen installerte kvernhuset slik at mylnaren ikkje treng bruke parafinlykt i mørke, regntunge haustkveldar. Olav Blakstad utførte smedarbeidet i utdøra som Knut Hovden laga.

Sjølv om kvernhuset no var på plass, mangla vi det viktigaste; vatnet. Kvernhuset måtte graveast. Det var eit stort arbeid å få på plass rennesystemet. Det måtte grove dimensjonar til. Vi laga også eit spel, slik at øvste renna kan hevast og senkast. Dette er naudsynt for at elva under flaum ikkje skal øydelegge anlegget.

På grunnlag av gode murar og med rett merka tømmer, gjekk det greit å nove kvernhuset ved Raudåna. På bildet ser vi Ole Myrseth t.v. og Hans Hovden t.h. Begge er fødte på 1920-talet, og kan fortelje om kornmaling både før, under og etter andre verdskrigen. Gardskverna var lenge ein viktig føresetnad for utviklinga av næringslivet i landet vårt. Teknologien er kanskje den første form for mekanisering i landbruket. Fram til innpå 1900-talet var dei aller fleste i Noreg bønder.

Dei to kvernsteinane veg til saman fleire hundre kilo. Steinane kviler på benken over hardåsane. Understeinen ligg alltid stille medan det er oversteinen som kan rotere med energi frå kvernkallen.

Knut Hovden har laga teina og tilfanget som vi ser over auget i oversteinen. Før malingsøkt tek til, fyller du korn i teina. Kornet må vere rett tørt på førehand. Det er ein viktig prosess. Er ikkje kornet høveleg tørt, bakar steinane seg, og du får eit storarbeid med å reinse dei. Kornet fell ned i skoen. Skoen vert sett i vibrasjon av skaketeinen som dansar på oversida av den roterande oversteinen. Vibrasjonen fører til at kornet drys i høveleg mengd ned i auget på oversteinen, og vert etter kvart leia ut mellom dei to steinane. Understeinen er svakt kjegleforma. Oversteinen

Hardåsane er det lokale namnet på to uvanleg grove bjelkar eller åsar som går tvers gjennom huset og må novast inn i begge langveggene nær bakre kortveggen. Hardåsane vert berebjelkane i benken som dei to tunge kvernsteinane skal kvile på. Her ser vi Ole Myrseth (t.v.) og Knut Hovden (t.h.) i sving med å montere hardåsane.

er tilpassa understeinen. Her vert kornet knust til mjøl. Det ferdige mjølet vert leia av kringen som går rundt understeinen, og fell ned i mjølkista som står på framsida av benken.

Sosialt. Det er kjekt å lære noko i lag. Begge deler er viktige i Hundeidvik Historielag. I dugnadstida samlast vi til arbeid ein kveld kvar veke. Kvar gong fekk vi servert kaffi og noko å bite i. Dagny Vedvik, Else Eilertsen, Berit Hansen eller Bjørg Bueide ordna med dette på omgang. Under kaffipausane kom dei gode historiene frå gamle dagar fram.

Kvernhusdag. Kverna skal brukast, og namna på dei ulike delene skal lærast av nye generasjo-

Vasstilførsla er avgjerande. Det bør vere god fallhøgde frå inntaksdammen til kvernkallen. Sloket er laga av grove dimensjonar, og er samansett av tre deler. Øvste delen kan senkast ned i inntakshølen. På biletet ser vi deler av sloket og stemma. Stemma er hengsla og har ein arm. Ho har eit lite lodd nedest på bladet. Stemma kan styrast frå kvernhuset ved hjelp av ei snor. Med stemma kan du regulere vasstilførsla til kallen, og med det farten på oversteinen.

Hundeidvik kvernhus i vinterdrakt. Bekkekvernene vart brukte haust og vår, når det var godt med vatn i bekken. Plasseringa av kvernhuset var viktig. Det måtte stå under ein liten bakke slik at det vart fall på vatnet. Huset måtte sjølsagt stå nær bekken, men ikkje for nær. Om vinteren kunne vatn skvette oppetter murane og fryse til is. Over tid kunne isen sprengje murane, og skade anlegget. Det var mykje å ta omsyn til.

nar. Historielaget har nært samarbeid med Hundeidvik Privatskule, og rektor Tor Ove Myrseth har lova at bruk av kverna vil bli ein viktig del når elevane skal lære om prosessen frå korn til mjøl. Andre interesserte kan ta kontakt og avtale omvisning. Kvar vår vil Historielaget arrangere Kvernhusdag, eit tiltak som så langt har vore vellukka. På kvernhusdagen er det oppstart av kverna og maling av korn, smaking på mjølet, omvisning, kaffi, saft, kaker, småprat og mykje anna.

Kaffiokta var eit høgdepunkt på dugnadsdagane. Her kjem Bjørg Bueide (t.v.) med kaffi og vaflar. Jarle Hegg (i midten) og Knut Hovden (t.h) set stor pris på serveringa.

Kjetil Tandstad, fødd 1950, er journalist, museumsstyrar og redaktør av årboka. Saman med Eldar Høidal har han skrive boka til hundreårsjubileet for ungdomshuset Vaarvon. Diskusjonen om grensene for alkohol og dans har heile tida vore eit aktuelt stridstema i ungdomslagsrørsla.

Den lange kampen om dans og drikk

Av Kjetil Tandstad

Alkohol var bannlyst og dans kunne berre akseptrast i form av "uskuldig leik" då ungdomslagsrørsla var ny. No oppmodar den frilynde rørsla til meir dans for å få mindre rus!

Ikkje mange saker har splitta fredelege norske lokalsamfunn sterkare enn synet på dansing og drikking. Begge aktivitetane har hatt sin viktige plass i den norske kulturen frå gammalt av.

I det gamle bondesamfunnet greidde sterke normer å halde drikkinga meir eller mindre innfor akseptable rammer så lenge ølkulturen rådde åleine. Men då brennevinet vart utbreidd på 1700-talet, vart fylla eit alvorleg problem. Til utrustinga til ein fiskar på vinterfiske på 1700-talet, kunne det høyre fleire liter brennevin i veka. Det måtte til for å halde helsa og humøret oppe, meinte dei. Men i kjølvatnet av brennevinet følgde drukningsulukker, familietragediar og fattigdom.

Motkrefter. Særleg på den farlege kysten mobiliserte motkreftene. Kvinnene var gjerne dei som kjempa hardest mot alkoholen. Sterke religiøse vekkingar og organisert fråhaldsarbeid greidde i stor grad å drive rusdrikken ut av lokalsamfunna. På store delar av norskekysten feia dei dansen, felespelet og alt som minte om moro og fjas ut av lokalsamfunna på same tid.

Pietismen og vekkingskristendommen med si helvetesforkynning og fordømming fekk etter kvart stor makt over menneska. Alvor og gudsfrykt skulle prege menneska livet igjennom. Dei store pietistiske vekkingane i 1850- og 1860-åra fekk særleg rotfeste på Sunnmøre. Her var striden mellom dei vekkingskristne og dei frilynde særleg hard.

Henrik Straumsheim reknar i boka om Sunnmøre Frilynde Ungdomssamlag protesten mot det pietistiske bygdemiljøet som ein viktig bakgrunn for ungdomslagsrørsla. Dei pietistiske vekkingane på Sunnmøre vart starta av gåverike talarar som reiv folket med seg. Men dei som tok opp arbeidet etter desse vekkingstalarane, var ikkje mogne til det, og så kom vekkinga på avvegar, hevda han:

"Dei gjorde Gud til ein hatande, hemnfus Gud og det fagre skaparverket hans til ein svart jammerdal. Dei for frå stad til stad og heldt møte, lange bønemøte utetter nætene under låge loft med osande lampar og heit, kvævande luft. Dei la ut um straff og endelaus pine, so folk seig i uvit eller enda i vanvit. Ungdomsflokkane var som skremde fuglar, stille og sturne. Modlause. Livet var som ein lang grå uvêrsdag, sollaust og myrk. Allting var synd. Det var endåtil synd å snakke med kvarandre. Stogga ungdommen og talast på ein veg, vart det lagt ille ut. Den einaste staden der det var råd å møtast, var på religiøse møte. Ungdomsflokken var som ei stor oppdemd elv. Men trykket var sterkt, so dammen måtte snart springe."

Pendelen var i ferd med å svinge endå ein gong. Ungdommen gjorde opprør mot mørkemannssynet og flokka seg om ungdomslagsrørsla. Her fann dei ein gladare kristendom og eit meir konstruktivt og byggjande og praktisk livssyn enn det dei forkynnte, dei som berre hadde frelsa som mål for livet.

Idealisme. Men sjølv om ungdomen gjorde opprør og vart skarpt fordømd i enkelte miljø, var dei så visst ingen rotrivarar. Dei er nesten rørende velmeinande og skikkelege med si vekt på gode og byggjande krefter i samfunnet, kristendom og fråhald og ei idealistisk tru på at eit

betre, meir opplyst, rikare og lukkelegare samfunn var mogleg.

Ungdomslaget Samhald i Straumgjerde vart skipa i 1895. Det gjekk ikkje lenge før det vart ordskifte om dei skulle tillate folkeviseleik. Vedtak: ..det skulle gjerast tvo gonger mat, at der skulle haldast talar, at der skulle opplesast morose stykkje og at der skulle vera musikk og noko "uskuldig" leik..

På eit møte same året var det diskusjon om korleis ein ungdom skulle skikke seg. Innleiar Ole P. Strømsheim peika på dårlege trekk ved dagens ungdom – manglande opplysning, drikking og nattereking. Det som måtte til var opplysning og kristendom. Andre som hadde ordet, peika på at ungdommen også måtte lese litteratur, halde aviser for å følgje med i tida og ha eigne ungdomslag, der dei kunne utveksle kjensler og tankar. Ungdommen skulle tenkje på Gud, "før de onde Dage kommer og de aar naar dig, om hvilke du maa sige: de behage mig ikke". Men ungdommen måtte også få glede seg, vart det understreka. Fekk dei ikkje lov til det, ville dei bli trøytte av livet her, avdi dei ikkje fann nokon hugnad i det, sa Ole Strømsheim.

Pardans. Det gjekk ikkje mange år før dei meinige medlemmene ikkje lenger var fornøgde med folkeviseleik og ringdansar. Pardans var det som var populært. Presset vart sterkare då ungdomshuset Vaarvon med sin freistande kjellarsal vart teke i bruk i 1912. Sjølv om dei leiande krefte i ungdomslaget held att, merkar vi dansepresset frå grasrota i referata. Det var ikkje først og fremst sjølve dansen, men alt det førte med seg, som uroa ungdomslagstoppane. Dansinga drog med seg alkohol og tilhøyrande umoral og tok fokus vekk frå meir høgverdig ungdomslagskultur.

Nyttårskvelden 1913 var det etterfest i ungdomshuset Vaarvon med talar, song og musikk og skodespel. Etterpå var det dans i kjellarstova. Midt i januar var det korgauksjon med basar, festtale og opplesing frå Varamannen. 16 korgar vart selde. Etterpå var det mat og til slutt dans. Søndag 20. april var det marknad med korsong og musikk, foredrag om Florence Nightingale og korsong. Etterpå var det leik og d... i kjellarstova,

skriv referenten forsiktig i protokollen. Men ikkje forsiktig nok. Etterpå kom det klage på at ein del av medlemmene hadde vore med i eit dansarlag etter korgafesten og at dansinga hadde vart framover heile natta. Men kravet om å få danse var også sterkt, spesielt blant dei meinige medlemmene.

Splitting. Fløyene stod langt frå kvarandre. Det vart skrike opp, og ikkje minst kviskra i krokane. I november var stemninga i laget så utriveleg at formann Hans Tandstad ville trekkje seg. Han grunngav det med at han hadde lita tid. Dessutan hadde han møtt motstand, blant anna fordi han hadde teke avstand frå dans på ungdomsfestar. Han foreslo Henrik Straumsheim som formann i staden. Henrik Straumsheim sa tydeleg frå om at han ikkje ville gå inn i styret dersom det skulle vere dans på festar og møte. Han var vonbroten og motlaus over den utakksame måten nokre medlemmer kritiserte ungdomsarbeidet på. Særleg den kritikken som kom utanom møta.

I det vesle ordsiftet som følgde, var det ingen som tok dansen i forsvar. Hans Tandstad meinte å sjå at ungdomslaget hadde same synet på dans som han. Han ville derfor ikkje seie plent nei til å bli ståande i styret eitt år til. På styremøtet i november vart han vald til formann på nytt. Henrik Straumsheim vart nestformann.

Men murringa om for lite dansing i ungdomslaget gav seg ikkje. 2. juledag 1914 var det møte. Hans Tandstad la fram eit forslag til vedtak som regulerte dansinga: "Det vil meir og meir syne seg i ungdomslaget Samhald som i andre ungdomslag, at fær den allminnelege runddans for breitt rom i laget, vil han minke og tyne det andre lagsarbeidet", heitte det i framlegget, som vart samrøystes vedteke. Vedtaket innebar at dansing på vanlege ungdomslagsmøte skulle vere forbode. Skulle det vere dans i samband med ungdomsfestane, måtte det først vedtakast med simpelt fleirtal på ungdomslagsmøte. Dansing skulle berre skje i kjellarsalen.

I 1918 var det ordskifte om det skulle vere dans på haustfesten. Møtelyden hadde vanskeleg for å bestemme seg. Men styret fann ut at skulle laget greie å dekkje kostnadene sine, måtte dei ha dans. Dette året var det haustfest med dansegilde

Dans i salen i Vaarvon i femtiåra. Foto: Leif Drotninghaug.

på Vaarvon. Inntektene gjekk til ungdomslaget. Året etter hadde eit vegakkordlag søkt om å få leige kjellarhøgda til dansemoro. Dei måtte betale 25 kroner og love at dei ikkje skulle ta inn fleire enn 40 menneske. Det stod også i kontrakten at dei måtte fare sømeleg fram.

Innbrot til dans. Skjertorsdag i 1920 var det ungdomsmøte med ny diskusjon om dans. Ola Tandstad innleidde. Dei fleste i salen meinte at dans er skadeleg for ungdomsarbeidet. Ingen påstod at dans var meir til gagn eller til skade, men han kan likevel ikkje takast heilt bort før vi har noko betre i staden, heiter det i referatet.

I september same året gav formannen refs til ungdommen, fordi nokon fleire gonger i løpet av sommaren hadde brote seg inn i ungdomshuset og dansa. Denne gongen skulle dei sleppe straff, men det måtte ikkje skje fleire gongar. Eit forslag frå Hans Tandstad vart samrøystes vedteke: Styret i ungdomslaget Samhald skulle for framtida utan unntak drage folk til ansvar etter straffelova om dei dansa i ungdomshuset utan løyve. Etter kvart

ser det ut til at talet på offentlege dansar blir avgrensa til tre for året.

Drikking var naturlegvis bannlyst frå ungdomsmøta og frå Vaarvon. Men samtidig var det ikkje uvanleg at folk lurte seg til nokre supar bak nova og kom ustøe og lystige inn i salen, spesielt på dansetilstellingane. I 1917 kom det søknad om å leige Vaarvon til eit bryllaup. Vedtak 20. oktober 1917: "Styret hev høyrte at det vert rusdrykk i brudlaupet, so styret er lite huga paa aa leiga huset burt av den grunn. Men då (søkjaren) er medlem av laget, hev me den tilliten til han at han syter for at det ikkje vert nokon uhugnad og fyllskap i dansarflokken. "Det skulle koste 20 kroner å leige salen.

Forbodstid. Noreg var eitt av dei landa som vedtok å forby både brennevin og heitvin i den såkalla forbodstida. Ungdomslaget engasjerte seg også i folkerøystingane om forbodspolitikken. Hans Tandstad var ein pådrivar for lova lokalt. Han venta seg store ting:

“Denne folkerøystinga er eitt av dei største hende i saga og eit viktig steg for å ta folkefienden rus-drykken vekk frå det norske folket”, sa han. Etter hans forslag vart det vedteke at laget skal reise to store Ja-skilt utanfor røystestadene i Tandstad og Riksheim krinsar. Lagsfolket vart også oppmoda om å hjelpe alle som ville stemme fram til urnene. Elles skulle dei gå heim og heise det bjarte norske flagget i kvar sitt tun som eit teikn på vyrdnad for den store saka det norske folk var kalla til å svare på, mana han.

Ungdomslaget stod på ei restriktiv haldning til dans og alkohol i tiåra som kom, men dei måtte også ta omsyn til folkemeininga og økonomien. Lenge vart det arrangerte først to – etter kvart også tre offentlege dansar i regi av ungdomslaget kvart år. Det viste seg å vere gode inntektskjelder for laget.

Denne praksisen med få og populære dansar heldt seg også då ungdomslaget kom i gang att etter krigen. Framleis var ungdomslagsmøta prega av song og musikk og skodespel. På femti- og sekstialet var det framleis “levande musikk” på dei offentlege dansane. Jentene sat prydelege rundt dansegolv med gutane måtte strene over golvet, bukke og “by opp”. Det var alltid ein sjanse for å bli avvist. Det står nok ikkje til å nekte at enkelte gjekk ein tanke skeivt etter å ha forfriska seg med øl og brennevin bak nova. Der kunne også bli slagsmål når rusen gjekk over optuktinga.

Lensmannen. Derfor var det vanleg at lensmannen var til stades på dei offentlege dansane. Lensmann Bernt Tandstad skulle passe på ein offentlig dans i kjellarsalen på Vaarvon. Per Karspersen med orkester spela. Den tida gjekk det som regel alltid eit par timar før dei første para våga seg ut på dansegolv. Det irriterte lensmannen at orkesteret måtte spele for eit tomt dansegolv og han ville ha fart i sakene. “Viss de ikkje byrjar å danse no, så stengjer eg dansen og går heim”, sa han myndig før han baud opp ei av jentene som sat ringside til ein feiande vals. Det gjekk ikkje lenge før dei andre para kom på golvet dei og, minnest Gustav Tandstad, som meiner dette skjedde rundt 1952.

På syttitalet gjekk det tilbake med reinlender og tango med lokale trekkspelheldtar som tonefølgje.

No var det Beatles og Stones som galdt. Det vart stabla store høgtalarkasser framfor den rosemåla brystningspanelen. Langhåra rockeband entra scena. Det vart gjort tapre forsøk på å kamuflere den rosemåla ungdomshusdekoren med å dempe lyset og skape ein illusjon av nattklubb og diskotek.

Småbord. Det store dansegolv måtte vike for småbord med kubbelys. Runddans var gått ut på dato blant dei unge og shake og “piggråd-musikk” var ikkje noko for dei vaksne og gifte. Ungdom og vaksne slutta å møtast i same miljø. I mangel av pubar og danserestaurantar heldt dei offentlege dansefestane seg enno ei stund som treffstad for ungdommen på bygdene, men ungdomsmøta og den byggjande ungdomslagskulturen gjekk av moten. Andre organisasjonar tok over oppgåvene. Når ungdommen kom saman på laurdagskvelden, ville dei slappe av med øl og musikk.

Men i leiinga av laget rådde framleis idealismen. Dei måtte tole mange vonbrot. Om diskotekar-rangementa der det vart servert “boksmusikk” frå huset sitt lydanlegg, noterte sekretær Eldar Høidal i styret for UL Samhald i 2001: “Ein skal med dette prøve å gje folk det som har vore etterlyst, ei enkel tilstelling utan høgt kulturelt siktemål, med dans, hyggje og drikke som det berande.”

Dansekurs. I dag reknar den frilynde ungdomslagsrørsla dansen som ei positiv kulturytring og står bak dansekurs landet rundt - ikkje berre med folkeviser, vals og swing, men også salsa, hiphop og break-dance. Medan dans tidlegare var noko som drog med seg drikking og synd, er det i dag ein fritidsaktivitet som blir sett på som ei viktig motvekt mot rusproblemet.

Ungdomslagsrørsla har for lengst falle ned på Alf Prøysens parole: D’er æiller fali for den som dæinse, men står du stille og følge med, da er det fali, da kæin det skje!

I 2012 er eitt av slagorda til Noregs Ungdomslag: Meir dans – mindre drikking.

Helselaget på kafé

Helselaget på Ikornnes kunne møtast på Solborg kafé på Ikornnes. – denne gongen tidleg på 1960-talet. Jarle Tusvik har funne fram til namna på dei frammøtte:

1. Arnborg Gjerde Jarnes, 2. Inga Valde Lekanger, 3. Solbjørg H. Tandstad Løset, 4. Ingebjørg Stennes Sætre, 5. Jenny J. Bjørge Sætre, 6. Solveig K. Jarnes Krokå, 7. Anna O. Midtgård Årdal, 8. Inger Fiksdal Eliassen, 9. Klara Eikrem, 10. Gunvor Klausen Jarnes, 11. Ingrid Vatne Solsletten, 12. Oline Stennes Eikrem, 13. Eva Klausen Erstad, 14. Signe P. Jarnes Villa, 15. Julie Ekornes Finvik, 16. Bjørg T. Gagnat Erstad, 17. Sigrunn Vikene Hofseth, 18. kafeinnehavar Ragnvald Synnes, 19. Astrid Bjørlykke Støylen, 20. Signe Fiksdal Eliassen og 21. Ellen Velle Gjerde.

Jarle Tusvik er informasjonssekretær ved Ekornes og har lokalhistorie, gamle bilde og historiefortelling som hobby. Han er medlem av årboknemnda.

Fantepretter frå «gølv»

Av Jarle Tusvik

Ein hadde betre tid før. Fantepretter var ein del av dagliglivet. Ja, til tider var det ein risikosport å vere tilsett på møbelfabrikk i Sykkylven.

Dobesøk kravde stor varsemd. Boksar med vatn, plassert oppe på dodøra, som velta og rann ned med halskragen når døra vart attlaten, var dagleg kost.

Arbeidskleda til en langtidssjukmeld vart ein gong stappa ut og plassert på dametoiletet. Her sat karen, lett gjenkjenneleg, med buksa nede på knea. Her vart han sitjande i lang tid utan at det vart kontrollert om han var død eller levande. Kvinnfolka berre gaula og slo igjen døra når dei prøvde å nytte toalettet.

Lynol. Det mest dramatiske som hende på eit fabrikkdo var nok då det hadde blitt tømt lynol i ei toalettstål på eit herretolett på lakkavdelinga. Lakkostane hadde blitt vaska og lynol med lakkrester vart slege i doskåla utan å skylle ned.

Ein piperøykjande kar kom like etterpå for å gjere seg nytte av toalettet. Det som redda han var nok at det akkurat då var i gang ein diskusjon der store verdsproblem var i ferd med å verte løyste. Derfor var døra opa slik at den besøkende kunne delta i diskusjonen.

Pipa vart stappa mens han utførde ærendet, fyrstikka vart tend og det vart fyr i pipa. Deretter vart fyrstikka kasta i do med det resultat at innhaldet i doskåla eksploderte med voldsom kraft. Karen på doskåla var slengd ut gjennom dodøra og vart liggande på magen med ein forkola bakende rett i veret, til stor forferdelse for dei frammøtte. Det skal seiast at det gjekk bra med doastronauten, trass litt vedvarende sårheit bak.

Reklamehue. På 50- og 60-talet gjekk alle med huer med reklame for eit eller anna. Ein kar hadde fått seg hue fra Finerkompaniet. Flotte saker, heilt til ein eller anna fantepetter hadde smurt lim på sveittereima og hengt hua på plass igjen før eigaren hadde møtt opp.

Hueeigaren kom på arbeid, iførte seg arbeidsklede og sette hua på haudet. Han arbeidde ut dagen utan å ta av seg hua. Ved arbeidstidas slutt kledde han av seg arbeidskleda, med unntak av hua, som sat blegg fast. Ein kamerat var velvillig og henta tollekniv, og skar reint rundt haudet for å få hovudplagget av. Men frisyren etter dette vart svært spesiell. Han likna vel mest på ein skorstein på ei MRF-ferge.

Sildebein. At fiskebåtar kom til Sykkylven for å selje fisk var vanlig. Ein dag var der ein båt og selde fersk sild. Han som pakka divanar handla også sild, og tilbake på arbeidsplassen pakka han silda inn i same papiret som han pakka divanbeina i. Sildepakken vart lagt i same hylla.

Etter ei veker tid ringde ein møbelhandlar og takka for silda, men sildebeina var nok ikke sterke nok til å bere divanen, så han ba om å få ettersendt ein pakke med divanbein slik at divanen kunne seljast.

Fiskeri. Det var vanleg å nytte sjøen som avfallsplass. Her vart alt rusk tippa rett på havet. Ein dag hadde vaktmesteren vore uheldig og mist på sjøen ein støvsugarmotor frå ein Nilfisk støvsuger. På mekanisk avdeling hadde han fått laga til fiskeutstyr for å få opp støvsugarmotoren. Medan dette pågjekk kom produksjonssjefen ned og fekk auge på vaktmesteren. Han spurde formannen på mekanisk avdeling om det var borgundfjordtorsken vaktmeisteren fiska etter. Nei, det var

Illustrasjon: Lars Peter Dahle

nok helst nilfisksen han prøvde seg etter i dag, var svaret.

Kjønssjukdom. Nytilsette fekk ofte lære ei lekse når dei møtte opp. På ein av fabrikkane vart det fortalt at det gjekk ein kjønssjukdom som det var heilt nødvendig å verne seg mot.

Dei hadde tilfeldigvis skaffa seg ei flaske med eit middel som skulle smørjast på, noko stakkaren pliktoppfyllande gjorde.

Det han ikkje visste var at dette var svart spritbeis som vart sitjande som det skulle vore tatovert på. Han sleit vistnok med svartfargen i lang tid.

Per Svein Tandstad er pensjonert lærar og bonde og interesserer seg kraftig for kulturlandskapet i Straumsdalen. Denne gongen fokuserer han på tjøreutvinning som må ha vore ein stor aktivitet i dalen.

Mile og hjellar i Straumsdalen

Av Per Svein Tandstad

Dette året er det funne spor etter tjøreframstilling både i Straumsdalen, i Fa-stein-dalen og på Aurdal. Truleg har røyken stige frå tjøremiler mange stader i Sykkylven. Per Svein Tandstad orienterer om funna i Straumsdalen og manar til dugnad for å ta vare på gammal næringshistorie.

Hundreåret frå 1600 og utover var ein aktiv periode i Straumsdalen. Nederland (Holland) hadde blitt ei stormakt på havet og dei trong mykje material til bygging av skip. Dei hadde også bruk for

mykje rundtømmer, då store byar delvis stod på pålar. Sjølve hadde dei lite skog. Dei vende blikket mot det næraste landet som hadde mykje stor furuskog – og det var Noreg. Alt frå rundt år 1600 var hollendarane komne til Vestlandet og Sørlandet for å kjøpe tømmer og trevirke.

Furuskog. Straumsdalen var på denne tida dekt av stor furuskog. Det kan vi enno sjå på to plassar i dalen. Den eine staden er i Osen ved Langenesvatnet. Der ligg eit stort furutre som to traktorar drog på land i 1953 - 54. Den andre staden er

ovanfor hytta til Eivind Tandstad. Her ligg mange fururøter som ikkje vart tekne då tjøreproduksjonen var på sitt argaste.

Vi reknar med at det var ei stor mile og minst tre mindre miler – såkalla hjellar – i dalen. Mila låg på Hindaholen. Ho er målt til ein diameter på 11 meter og har mellom 300 og 370 kubikkmeter med slagg som dannar dei to haugane som blir kalla Grauthaugane. Reknar vi 40 liter per kubikkmeter slagg, så vil 350 kubikkmeter gi 14.000 liter tjøre.

Fururøter til denne mila er henta frå dei store områda alle stader rundt Hindaholen. Truleg er dette rundt tusen mål. Vi reknar med at denne mila stod for 65 prosent av tjøreproduksjonen i dalen.

Hjellar. Attåt denne mila, har vi minst tre små miler, som gjerne vart kalla hjellar. Den eine ligg ute i Liene og den andre øvst i Færlia. Det er den siste som på folkemunne blir kalla Bjønnagrava. Området her heiter Færlihjellen. Den tredje hjellen ligg i området Goffarholthaugane og området ovanfor desse. Vi kjem med det første til å intensivere leitinga etter denne hjellen. Produksjonen av hjellane reknar vi til 35 prosent av den samla tjøreproduksjonen, som må ha vore på 21.500 liter.

Primus motor i leitinga etter hjellar er Hans Strømmegjerde, lokalt best kjend som Nymark-Hans. Han har funne ein hjell, den vesle hytta dei låg i og vedskotet der dei tørka tyriveden. Vegen/slepa fram til hjellen er tydelege. Hans Strømmegjerde har laga til ein hjell for å vise korleis framstillinga gjekk føre seg. Han har hatt hjelp av Arnfinn Grebstad i arbeidet. Fotografia viser korleis hjellen vart bygd og korleis hytte og vedaskot låg i høve til hjellen.

Kven eigde. Straumsdalen på 1600-talet? Det vi veit er at Rosenkransgodset i Bergen eigde heile Tandstad i byrjinga av 1600-talet. Noko seinare gjekk eigedomsretten over til borgarmeisteren i Bergen, Rasmus Larsen Stud. Noko seinare igjen frå han og til versonen Henning Hansen Smith på Giske.

Straumgjerde er i lag med Straume på denne tida. Eigarar er borna til Sjur Torkjellson på Helgebos-tad, Hitra. I 1648 kom Straume og Straumgjerde

under Borgund-presten Christopher Pedersen Hiermann. I 1670 selde Hiermann eigedommane sine på Straume til Lars Olsen Abelseth.

Straumsdalen var i felles eige fram til 1904. Tandstad hadde meir i skyld enn Straume og Straumgjerde til saman. Korleis eigarane ordna inntektene frå furutømmeret, furumaterialen og tjøra veit vi ingen ting om. Det ser ut for at mesteparten av inntektene hamna hjå Rosenkransgodset og seinare borgarmeisteren i Bergen. Tjøremila låg på Tandstad-delen av Hindaholen og Tandstad-saga vart driven av bønder frå Tandstad (Gard nr 2, bruk nr 2, i dag Simogarden).

Skattepliktig. Produksjonen av tjøre vart skattlagd. Likeeins var det skatt per tylft bord som vart saga. Det var truleg skatt på anna material og tømmer også. All skatt hamna hos kongen i København. Mykje av inntektene blei brukt på hoffet og på ulike krigar.

Ein må rekne med at bøndene klarte å "lure unna" tjøre til eige bruk. Uttrykket "når det regnar på presten, så dryp det på klokken" var sikkert aktuelt då også. Dessutan måtte dei få litt løn for alt arbeidet med å produsere tjøra. Hans Strømmegjerde har rekna ut at tjøreproduksjonen frå mila kom på 4000 arbeidstimar per gong. Tjøreproduksjonen på ein hjell var ein tiandepart av dette.

Eg har kontakta Astor Furseth om tjørebreding av kyrkja. Han kunne fortelje at i byrjinga av 1600-talet var det bøndene som sytte for tjøre til kyrkja. Dette fall på bøndene i heile soknet. Seinare var det rikfolk som kjøpte kyrkja og jordegodset som følgde med. Såleis kjøpte major Rømer på Klokkehaug sykkylvskyrkja.

Attraksjon. Det står i avisa at Sykkylven har lite å vise fram til turistane. Vi veit at det budde høgætta folk både på Aure og Vik. Diverre har ikkje kommunen midlar til å byggje eit liknande hus som i Bø i Lofoten for å markere dette. I Straumsdalen har vi mindre prosjekt som kunne vere aktuelle:

- Hammarset. Ei seter frå ca 400 e.Kr. Det skulle vere mogleg å byggje mange setreher her utan store utlegg.

Ei stor furu med rot, drege opp av vatnet med traktorar. Bildet er teke i 1955. Frå venstre Arne P. Tandstad (Instøggers-Arne), Allis Strømmegjerde (7 år) og Peder L. Strømmegjerde (Eina-Peder).

Tjøreutvinning ved Polfoss i 1960. Knut Vollstad i kvit bukse.

Tandstadsaga. Ei oppgangssag. Her ligg store steinar som har ramla ned – andre står oppmura. Her trengst det hjelp frå ei gravemaskin – elles er det arbeid for tømrarar. Eg har snakka med grunneigar Asgeir Tandstad, som er interessert.

- Byggje vedskot til mila på Hindaholen. Her i bygda har vi diverre for lite fururøter til å byggje opp denne store mila. Vi kan klare ein hjell.

- Bru til Hammerset. Brukara er i orden på eine sida. Dei må byggjast høgare. Det såg eg ein gong det var stor flaum. Tomas Tandstad (100) hugsar brua var i bruk. Ho kan vere over 1600 år gammal.

I bygda er der det mange pensjonistar som kunne gjort ein byggjeinnsats. Kven melder seg? Der er mogleg å søkje om SMIL-midlar. Her er rikeleg nok å ta fatt i. Turistane kjem når vi har noko å vise fram!

Båre til transport av spik.

Frå hjellen i Liene. I framgrunnen hytta der dei låg. Hjellen i bakgrunnen til venstre.

Hans held i tjøretappen. Når han dreg den ut, kjem tjøra rennande.

Innhaldet i mila. Vi ser nevra i botnen, men under henne var det eit lag med leire. Navlekjeppen står i framgrunnen til venstre med kjuka rundt. (Kjuka er stabla som ei furukjuka, det vil seie at vedskiene står på skrå inn og ned. Navlekjeppen går ned i den uthola tjørestokken.)

Frå Færlihjellen/Bjønna-grava. Diameter 3,5 meter. Vi ser hjellen til venstre. Hans Strømmegjerde står på staden der han trur hytta stod.

Per Fauske, fødd 1930, er pensjonert gardbrukar frå Stave. Han var også kontrollassistent (fjøscontrollør) i landbruket.

Fiskeri i Sykkylvsfjorden

Av Per Fauske

Under krigen hadde vi ei kastenot som vi brukte nesten kvar laurdag frå isen reiste i april og til hausten kom. Her var mange fine kastenotsett den tida. Botnen var rein og fin, så nota gjekk fint utan stopp.

Vi tok to til tre kast og fiska oftast godt både hyse, kroppung, flyndre m.m. så det vart mykje fiskemat under krigen. Det var mange rundt her som hadde kastenot den tida og heldt seg med eigen fisk.

Nylongarn. Vi fekk nylongarna i 1950-åra. 14-omfar garn var mykje brukt så lenge dei var lovlege og det har vore fiska mange pjakkar i dei. Det vart brukt kroggarn etter laks og pjakk, 10,5 omfar. Det vart også brukt laksenot.

Det var gode fiskeår i slutten av 50-åra og først i 60-åra. No er dette ikkje lovleg lenger, i alle fall ikkje her i fjorden. Om våren kom storseien inn i fjorden. Den gjekk ofte i sild, så den stod grunt. Fjorden her er grunn, berre 40 m på det djupaste midt i fjorden. Under krigen var her mykje sei, og den var stor. Det var vel lite fiske utafor kysten den tida, så då kom seien innover i store mengder. Vi brukte sluk med beite som var festa i ein messing-streng ca. ein meter og gjerne ein grøn fortaum ca. to – tre meter festa i eit blysøkke i enden av snøret. Det var ikkje sen den tida.

Mond. Vi var oftast to mann i båten, ein til å ro og ein som stod i båten og slakka til botnen og drog så opp igjen, opp og ned til fisken beit på. Og når det var mond, som dei sa, kunne ein få mange seiar på kort tid, men plutselig vart det stopp og det kunne gå timevis utan eit napp. Det var ofte både 15 – 20 båtar som prøvde fiske-lykka. Dei fleste fekk fisk før eller seinare.

Eg hugsar ein gong i 1943, seint på våren i slutten av mai, var det storsei mellom Jarnes og Aursnes. Der var mange båtar, og det var stilt og fint vær. Vi var tre karar i båten, far, drengen og eg. Ein måtte ro og vere i rørsle for å få fisk.

Vi snakka med ein mann frå Vik som var åleine i båten. Då var det vanskelig å få noko. Det vart då slik at eg skulle over i hans båt og ro og då kunne han også byrje å fiske. Til slutt steig både silda og seien opp, så vi låg berre og dreiv. Båten byrja å bli tung av mykje sei.

Vi dreiv nesten til Magerholm. Det var aldeles nydelig ver, heilt stilt. Men no måtte vi til å tenkje på heimveg, for det hadde blitt morgon og sola kom. Vi sette i gang å ro. Det gjekk over ein time å ro til Ikornnes, der eg vart sett på land. Eg hugsar at eg fekk ei krone for jobben. Det hadde vore ein minnerik fisketur.

Torskefiske. Eg må også nemne det rike torskefisket i åra 1944-45. Det var så mange som sette torskegarn til fleire tider på dagen at dei dreiv saman og vi fekk problem. Då vart det bestemt at det skulle setjast i luke til fast tid. Det vart oppnemnt ein flaggbåt og alle som ville setje garn måtte møte opp på søre sida kl.17, då skulle alle setje når flagget vart heist. Dei fleste hadde femseks garn, men det var nokre som hadde opptil 14 garn i ei lekkje, så det vart nesten over heile fjorden.

Det var og ei fast tid for draging. På den måten gjekk dette bra. Det var bra fiske også og særleg i 1945. Det varte frå ca.15. mars og til slutten av april, så det var ei spennande tid.

Frå notfiske i Øggardsvika, med Tomas Tandstad sin båt. Tandstad Notlag var aktivt og ein gong det ikkje gjekk så bra, kom Alfred Tandstad (som her sit bak i båten) med fylgjande minnerike replikk: "Tandstad Notlag, skitlag, sett mej i land." Dei andre karane her er Astrup Olsen i midten og ein møbelagent som var på besøk.

Teglverket på Aure er omtalt både i Eldar Høidal si industrisoge for Sykkylven og Jarle Eidheim (Gavlen nr. 3, 1986) Lokalhistorikaren Gunnar Ellingsen frå Ørsta gir her eit oversyn over teglverket sine siste år.

Aure Teglverk si siste tid

Av Gunnar Ellingsen

Teglverket på Aure kunne ha enda både som kulisse for filmtragedie og ny tomt for Møre Folkehøgskule.

Aure Teglverk hadde røter heilt bakover til kring 1814 med Lars Carl Amundson Aure og Nils Larsson Aure som initiativtakarar. Drifta gjekk i bølgedalar og stogga stundom heilt opp i lange periodar fram til aksjeselskapet "De forenede Teglverker" tok over verket i 1898.

Overrettssakfører Cato Aall i Ålesund kjøpte verket for 1000 kroner på auksjon på Aure 21. juli 1902. Han hadde sjølv vore medeigar saman med ni andre einskildpersonar og firma i byen. Aure Teglverk la ned drifta kring 1910 eller 1911. Jarle Eidheim skriv at det hende i 1910, men folketeljinga 1. desember same året syner i alle fall at "teglverksbestyrer" Knut Bjørhuus framleis budde i Jangarden på Aure saman med kone og fire born og ei tenestejente.

A/S Søndmøre Cementstøperi & Entreprenørforretning

Dette firmaet vart skipa i Ørsta 21. desember 1917 og vart oppløyst 4. mai 1920. Diplomingeniør Harald Margithon Mikkelsen var firmaet sin disponent og daglege leiar. Direksjonen der bestemte seg 6. juli 1918 for å kjøpe Aure Teglverk. Det var som nemnt Cato Aall som eigde verket, men det ser ut til det var den tidlegare medeigaren Nicolay Julius Kraasbye, eller Juls. Kraasbye som han til dagleg kalla seg, som i praksis fungerte som eigar. Han var både børskommissær, russisk viskonsul i Romsdal amt og eineinnehavar av firmaet Brødr. Kraasbye i Ålesund, og attpåtil var han aksjonær i A/S Søndmøre Cementstøperi & Entreprenørforretning. Det ser ikkje ut til at A/S Søndmøre Cementstøperi & Entreprenørforretning nokon gong fekk skøyte på eigedomen, men arkivet til dette firmaet tyder

likevel på at det i praksis var dei som vart sett på som eigar. Knut P. Krøvel var ei tid i Sykkylven som selskapet sin kontaktmann.

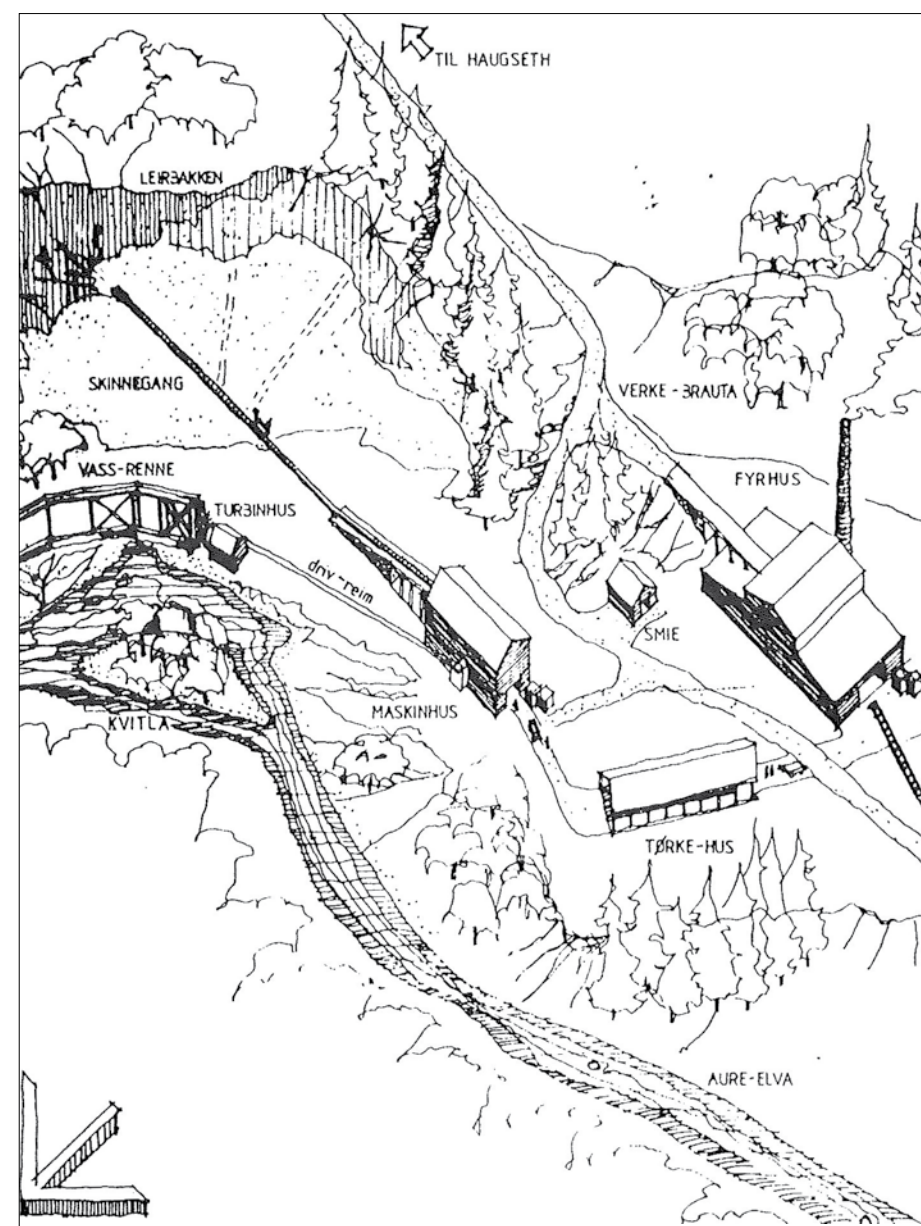
"Desværre blev dommen knusende"

Motiva for at A/S Søndmøre Cementstøperi & Entreprenørforretning ville kjøpe Aure Teglverk kan ha vore fleire: Det kan sjå ut som om dei skulle levere sementstein derifrå, for i eit brev til Albert Hovde i Ålesund tilbød disponent Mikkelsen 100.000 (!) steinar frå Sykkylven, fritt leverte om bord i båt på Aure for 8 øre pr. stein. Mikkelsen la til at "Vi har igjen i ovnen 150 a 200 000." Dette må ha vore steinar som låg att der frå tidlegare. Ein stor del av dei måtte meir eller mindre hogkast laus frå omnen og frå bygget elles.

Andre brev stadfester teorien om at ein ville kvitte seg med verket på Aure. Mikkelsen gav 23. juli 1918 tilbod til førnemnde Bjørhuus, som no var verkseigar på Akers Teglverk ved Kristiania, om å kjøpe maskinar og utstyr frå det nedlagde verket på Aure. Få dagar seinare tok Harald Mikkelsen med seg ingeniør Nils Lefring, som var ingeniør og avdelingssjef ved Thunes Mek. Verkstad i Kristiania, på synfaring til Aure. Mikkelsen skreiv deretter til Juls. Kraasbye 6. august 1918 og fortalde mellom anna at "Desværre blev dommen noksaa knusende, idet han mente at alt maskinelt der maatte sælges som brom, da det var vanskjøttet og frem for alt for gammeldags."

Mikkelsen rekna med at der var 10 - 20 tonn, og han hadde vore i kontakt med Møre Støperi i Vol da for å få dei til å kjøpe det. Denne handelen må ha gått i orden, sjølv om det i utgangspunktet var stor usemje om prisfastsetjinga, for 15. november 1918 kvitterte Møre Støperi med kr. 1703.88 for motteke malmbrø.

T E G L V E R K

Rekonstruksjon av Aure Teglverk, Teikning: Odd Holen for Gavlen nr 3, 1986.

28. august 1918 skreiv Mikkelsen til "Amtsveivæsenet" i Molde og bad om løyve til å leggje ein provisorisk skinnegang over vegen ved dampskipskaia på Aure: "I den anledning tør vi oplyse at vi har kjøpt det nedlagte teglverket dersteds forat benytte materialerne til vore anlæg i Ørsta og vilde det være av meget stor betydning for os at faa lægge en skinnegang til sjøen over veien til transport av materialerne. Vi maatte da eventuelt med Deres tilladelse, lægge skinnegangen slik at den ikke blev til hinder for den daglige færdsel."

Teglverket i ein dansk filmtragedie?

Den mest kreative idéen Harald Mikkelsen hadde

for å verte kvitt Aure Teglverk, var nok då han 28. juni 1918 sende brev til Store Nordiske Filmskompani i København: "Jeg har et teglverk til nedrivning, og tillater mig at forespørre om det kunde være av nogen interesse for Deres ærede selskab at købe det som det staar, til tilintetgjørelse i en filmtragedie eller lignende. Stedet er meget naturskjønt." Han fortalde samstundes korleis det no såg ut: "Eiendommen er ca. 30 maal beliggende ved en elv, med en forfalden indtaksdam for drift av verket. Verket har været nedlagt i 10 aar, saa alle lertak og arbeidsplasser er tæt bevokset med løvskog, og hele anlægget gir saaledes i sin forlatthet et romantisk utseende. Der er 5 meget store trehuser tækket med tjærepap, og et litt avsidesliggende litet murhus med bølgebliktak (turbinhuset). Pipen er ca. 50 meter høi fritstaaende. Ovnene er meget stor ca. 50 x 20 meter, med murede hvælvinger og ganger lig underjordiske kjældere eller katakomber. Pipen kan væltes og huset og ovnen brændes

eller det hele eller dele derav sprænges. Avstand fra sjøen ca 1200 meter med nedlagt skinnegang hvorved eventuell transport lettes. Utsigten over fjorden fra teglverket er malerisk."

Mikkelsen tilbød danskane alt dette for 60.000 kroner og bad om telegrafisk svar. Det er uvisst om han fekk det, men det vart i alle fall neppe spela inn nokon filmtragedie kring det gamle teglverket.

Sal av husa på teglverket

Andreas Furseth som dreiv "Confectionsforretning i dame-, herre- og gutteklær" i Sykkylven, skreiv 29. august 1918 til disponent Harald Mikkelsen: "Jeg tillader mig at høre vad pris de forlanger for det Gamle lille redskabshus som staar ved siden av det de rev bort. Huset er meget roten, men jeg kunde muligens bruge opigjen en del af det til uthus." Det ser altså ut til at eitt av teglverkshusa alt var rive. I svaret til Furseth frå Mikkelsen fire veker seinare sette sistnemnde prisen for reiskapshuset til 500 kroner.

I samband med eit tilbod 4. desember 1918 til firmaet O. Nørve i Ålesund om "restpartiet av Tegglsen fra Aure Teglverk" på 50-75.000 steinar, la Mikkelsen også til: "Har De interesse av de husene som staar derinde kjøpt paa stedet?" Det ser det ikkje ut til at O. Nørve hadde.

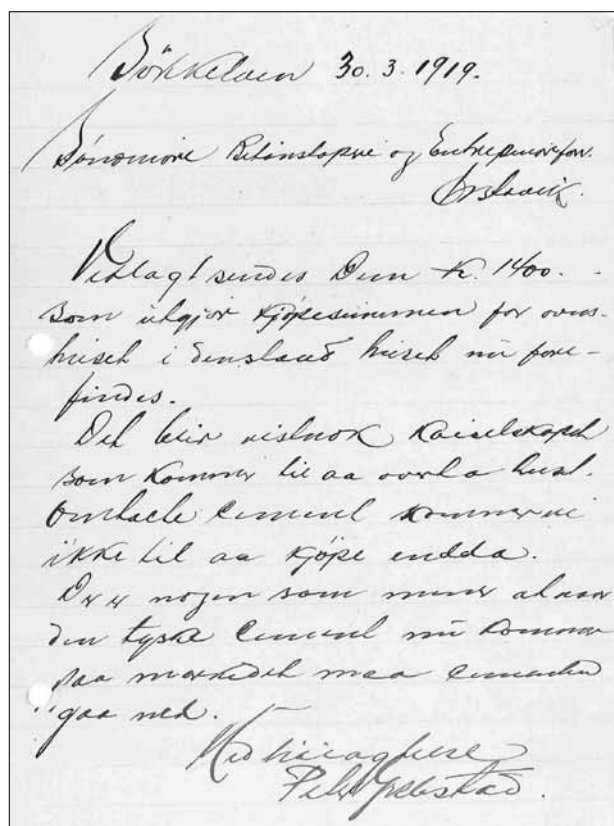
Fire dagar seinare prøvde A/S Søndmøre Cementstøperi & Entreprenørforretning å selje teglverket på Aure til konkurrenten A/S Ørstens Cement & Betonstøperi etter å ha hatt ein konferanse med ingeniør Torp som var leiar for det sistnemnde selskapet, men heller ikkje denne salsframstøyten lukkast.

"Ta pipen ned fra toppen av"

Vinteren 1919 kom Elias Vinje, som dreiv "Assorteret Landhandel" i Sykkylven, med tilbod om å kjøpe omnen, pipa, turbinhuset + ein del av den steinmengda som var att. Han vart no tilboden steinane i pipa og resten av steinane i omnshuset for 1700 kroner, og han fekk følgjande råd når det galdt pipa: "Vi vil raade Dem til aa ta pipen ned fra toppen av. De vil sikkert ved fornuftig ordning tjene paa det. Plukker de pipen ned ovenifra er vi ikke i tvil om at De har gjort en god forretning og at det er vi som er de letsindige."

Dette pristilbodet på 1700 kroner takka Elias Vinje ja til 22. februar 1919. Jarle Eidheim skriv i artikkelen i Gavlen at pipa vart skoten ned med dynamitt!

30. mars 1919 betalte Peter S. Grebstad 1400 kroner for omnshuset "i den stand huset nu forefindes." Grebstad skreiv vidare at "Det blir vistnok kaiselskapet som kommer til aa overta huset. Omtalte cement kommer vi ikke til aa kjøpe

Forretningskorrespondanse: Peter Grebstad kjøper omnshuset for 1400 kroner.(1919).

endda. Der er nogen som mener at naar den tyske cement nu kommer paa markedet maa cementen gaa ned."

I eit brev dagsett 5. mai 1919 tilbød Mikkelsen inntil fem mål av egedomen til Aure Teglverk til Johan Solnørdal som var leiar for Søkkelvns Id-rætslag. Prisen var 500 kroner pr. mål, og tilbodet galdt i åtte dagar. Det vart ikkje noko handel då, men noko seinare – etter at postmeister Peter S. Grebstad hadde kjøpt teglverket – kjøpte idrottslaget og ungdomslaget ti mål av han, og idrottsplassen vart teken i bruk sommaren 1920. 6. mai 1919 skreiv Mikkelsen til Ole Vegsund og selde maskinhuset til han for 2600 kroner.

Folkehøgskule på teglverksstomta?

Sykkylven kommunestyre sette i 1918 ned ei nemnd som skulle finne ein eigna stad for Møre Folkehøgskule i fall skulen skulle verte flytta frå Ørsta til Sykkylven. Mellom dei aktuelle stadene var også Aure Teglverk sine tomter som hadde matrikelnummera g.nr. 14, br.nr. 10, 22 og 23.

14. oktober 1918 skreiv Elias Frøysa og Jakob Fre-

Telegram		Bladet No. 23 synd. sin.
Knut P. Krøvel Ørsta		
Optat fra en 13/3-1919 v. Ørsta	Den norske Rikstelegraf	Tjenstlige Bemærkninger
Telegram fra: Ørsta Nr. 37 Ord. 15, den 13/12 1918		
Om og hent matrikel 12000 stein mestkjørt		
Petter Aure		

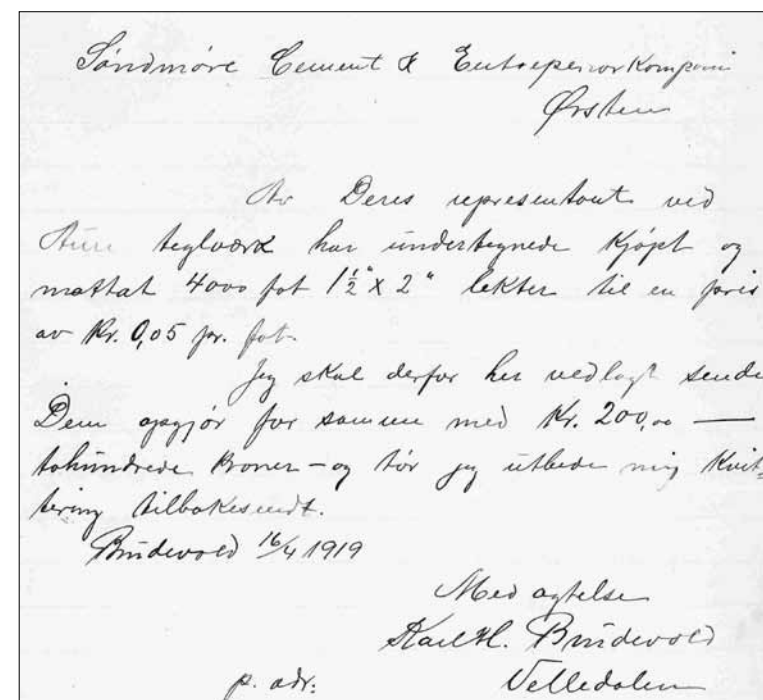
Melding frå Petter Aure til bestyrar Knut P. Krøvel i Ørsta. 12000 stein står klar til å hentast. (telegram 1918).

driksen, som begge truleg var med i nemnda, til A/S Søndmøre Cementstøperi & Entreprenørforretning: "I den anledning tør man anmode Dem om at handgi os disse eiendomme, da vi har erfaret at de er til salgs. Da dette først kan faa sin avgjørelse inden længere tid, maa vi i tilfælde faa den paa haand saa længe som mulig med ret for kommunen at overta den naarsomhelst. Likesaa tør man be haandgit endel mursten, oplagt, rensset og færdigt til bruk. Antal og pris maatte da opgives."

14. desember 1918 handgav A/S Søndmøre Cementstøperi & Entreprenørforretning egedommen Aure Teglverk med tilhøyrande rettar til Sykkylven kommune for 12.500 kroner med frist til utgangen av februar 1919. Kommunen gav seg god tid med den vidare sakshandsaminga, og først 19. mars 1919 sende Elias Frøysa eit svar og bad om forlenga frist til minst 15. april fordi den nedsette nemnda ikkje kunne møtast før vinter- og vårfisket var ferdig, og det same galdt kommunestyret. A/S Søndmøre Cementstøperi & Entreprenørforretning gjekk med på dette, men deretter er det ukjent kva som vidare hende i denne saka. Sykkylven kommune tok i alle fall aldri over Aure Teglverk, og Møre Folkehøgskule vart verande i Ørsta.

Sal av materialar, skinner m.m.

Etter utskifting på Brudevoll måtte Karl Johan Hansson Brudevold i Jetmundgarden i 1919 flytte

Oppgjer frå Karl H.Brudevoll, til Søndmøre Cement og Entreprenørkompani, Ørsten.(1919)

ut av gamletunet og setje seg opp nye hus. Det står i Gardssoga for Sykkylven at han henta husmaterial "heilt oppe på Benkane ovafor Solberg-husa og frå Vikedalen." Det er likevel nærliggjande å tru at dei 4000 fot (om lag 120 meter) med lekter som han kjøpte frå Aure Teglverk i april 1919, også var tenkt til den føreståande husbygginga. Han sende nemleg 16. april det året ei innbetaling til Søndmøre Cementstøperi & Entreprenørforretning på 200 kroner for desse materialane og bad om å få ei kvittering på innbetalinga.

H. Schmidt i Skarbøvika sende 14. september 1918 ein førespurnad til A/S Søndmøre Cementstøperi & Entreprenørforretning om å få kjøpe "en Kipvogn paa et sandtak i nærheden av Strømmegjærde" som Peter Strøm hadde lånt og som han ikkje lenger hadde bruk for. Det er nærliggjande å knyte denne H. Schmidt til Heinrich Wilhelm Schmidt som frå sommaren 1904 ei tid dreiv Aure Teglverk og som i 1905 starta Blindheim Cementstenfabrik på Blindheim i Sykkylven. Eit oversyn som Brødr. Kraasbye i Ålesund sende A/S Søndmøre Cementstøperi & Entreprenørforretning 25. oktober 1918 syner at det allereie då var selt fire tippvogner + 890 meter med skinner: Aalesunds Fiskeriselskap 460 meter, Sagtun Bruk

Spørsmål frå Blakstad Kalkmølle: Kan de laane eller selge 50 banemeter skinner? (Telegram 1919).

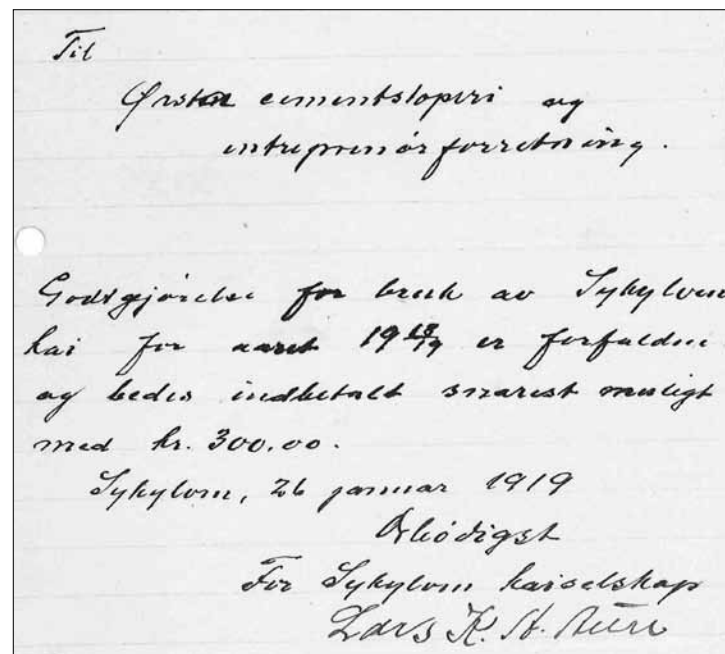
300 meter + to tippvogner, Hareid kommune 100 meter, Voldens elektricitetsverk 30 meter, Kristiania boligtilsyn to tippvogner. Dessutan var det selt 100.000 steinar til Albert Hovde i Ålesund, og 43.000 steinar til Fosnavaagens Røkeri der seinare Ørsta-ordførar Otto N. Øye var sentral på denne tida.

Andre som var interesserte i utstyr og materiell frå Aure Teglverk, var til dømes reiar m.m. Johan H. Rasmussen i Ålesund som ville kjøpe traller og 50 meter skinner, tidlegare styrar Knut Bjørhuus som ville kjøpe det meste fordi Akers Teglverk – eitt av dei tre verka hans – var totalskadd av brann, og Brødr. Hatløy i Ulstein kjøpte om lag 40 meter med skinner.

Blakstad Kalkmølle og Ekornes Teglverk

Blakstad Kalkmølle A/S vart skipa i 1918 og sysselsette på det meste tre personar i kalksteinbrotet som var i drift frå kring 1900 til 1929. I mai 1919 kjøpte bedrifta to tippvogner, og 15. juli 1929 telegraferte dei via telefonstasjonen i Tusvik til A/S Søndmøre Cementstøperi & Entreprenørforretning: "Kan De laane eller sælge os 50 banemeter skinner." Svartilbodet frå Ørsta vart 50 meter med sviller og laskar for 12 kroner pr. meter fob.

31. august 1918 vende Oscar Larsens trævarforretning A/S i Ålesund seg til A/S Søndmøre Cementstøperi & Entreprenørforretning og bad om pris "paa den klinkersten som blir til salgs ved nedrivning av det gamle teglverk paa Ekornes i Søkelven. Prisen bedes opgit pr. mille (tusen) fob. Ekornes." Det er mogleg at det var teglverket på

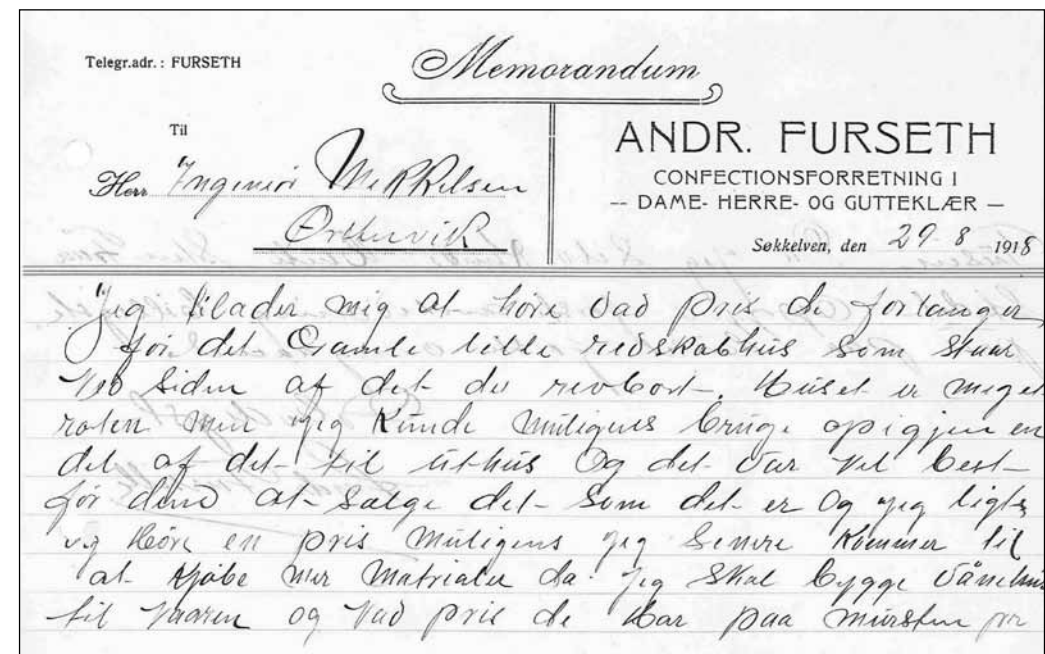
Forretningskorrespondanse. Lars K. A. Aure i Kaiselskapet krev 300 kroner i kalleige av Aure Teglverk ved eigarane Ørsta Cementstøperi i 1919.

Aure det eigentleg var meint, for noko teglverk på Ikornnes ser ikkje ut til å vere nemnt verken i Eldar Høidal si industrisoge for Sykkylven eller i Martin Gjævenes si gardssoge for Sykkylven.

Demningar

Den såkalla Verkedammen låg om lag 400 meter framfor Aure Teglverk, og der var det ei lita demning som regulerte vasstilførselen til turbinen ved Aureelva som dreiv maskinene på teglverket. Jarle Eidheim skriv i artikkelen om teglverket på Aure (Gavlen 3/1986) også at "For å kunne regulere vassmengda i Aureelva, vart det sett opp demning og stemne i osen av Andestadvatnet." Alt dette var gjort i den perioden teglverket var i drift, altså for nokså mange år sidan.

Det er nok denne sistnemnde demninga som var temaet for det brevet som Peter O. Løseth, Peter A. J. Løvold, Ole S. P. Løseth, Karl S. Furnes og Sakarias K. Furnes stila til "Bestyreren af Aure Teglværk" 26. oktober 1918: "Vil herved meddele dem at den dæmnen som er opført i Andestadvands os af Aure Teglværks bestyrelse da Teglværket var opført, den må nu straks nedrives, da den er til stor skade for samtlige opsidere som støter til vandet. De som nu er eiere af Teglværket er derfor nu forpligtet at rive den ned når de tar det andre. Viser det sig at dæmnen ikke er

Brev frå Andreas Furseth med spørsmål om han kan få kjøpe reiskapshuset på teglverket.

borte inden Nytaar så forlanger vi fuld erstatning for hvert år for den skade vi lider ved at vandet svulmer op over markerne og forvolder skade på aaker og eng. Håber derfor at de river den ned nu med det samme de tar det andre. I modsat fald det ikke bliver gjort, så går vi lovens vei."

"Vi betaler formeget"

26. januar 1919 sende Lars K. Aure på vegner av Sykkylven kaiselskap rekning på kalleige for året 1918/19. Beløpet var på 300 kroner, men i A/S Søndmøre Cementstøperi & Entreprenørforretning sitt svarbrev 4. februar, som for øvrig var stila til "Herr Postexpeditør Peter Grebstad", vart det lagt ved berre 250 kroner. I tillegg vart det presisert at "Vi vil ikke undlate at oplyse at vi herved betaler formeget i henhold til gammel kontrakt som er erklært gyldig av vor sakfører, men naar vor formand har avgjort det, staar vi ved det." Formannen i dette tilfellet var Knut P. Krøvel som var selskapet sin arbeidsformann på Aure og som tydelegvis hadde inngått ein munnleg avtale med kailaget.

Slutten

Det er vanskeleg å finne i panteboka til sorenskriveren dokumentasjon på at A/S Søndmøre Cementstøperi & Entreprenørforretning formelt kjøpte teglverket i 1918, sjølv om det var dei som oftast vart kontakta av andre verksemdar og ein-skildpersonar som ville kjøpe hus, skinner, stein m.m. frå Aure Teglverk. Panteboka syner i alle fall at Aure Teglverk til sist vart selt i desember 1919, først frå Cato Aall til Brødr. Kraasbye som altså var aksjonær i A/S Søndmøre Cementstøperi & Entreprenørforretning, og så direkte vidare frå Kraasbye til Peter S. Grebstad. Begge desse eigedomstransaksjonane vart tinglyste 17. desember 1919.

Biletka Valkaden 2012

Ved Monica Aure. Her er nokre glimt med små og store hendingar i året som gjekk, teke ut av Sykkylvsbladet sitt fotoarkiv.

I mars gjekk det eit stort jord- og steinras ved vassverket på Årset i Ramstaddalen. Fleire hundre meter av vegen reiste, og den kommunale vegen over Fasteindalen vart stengt. Ei hovudvassleidning hadde fått skadar. Alle som var knytt til Sykkylven vassverk måtte koke drikkevandet i lang tid etter hendinga. (Foto: Silje Hatlen)

Kring 1000 små og store deltok i årets utgåve av turopplegget Fjøre til fjells. I juni var det offisiell opning av den nye hytta på Brunstadkollen, og dit gjekk den aller fyrste felles Fjøre til fjells-turen. Meir enn 300 små og store blei med på ein fantastisk tur gjennom vakker natur, i strålende solskin. Vel framme venta det kaffi og saft, grilling, talar og trekning i vedalotteriet. (Foto: Monica Aure)

Sykkylven energi og PC Support har jobba med å etablere eit stamnett for næringslivet og ulike kommunale bygg. I februar kom det fyrste bygget "på lufta". Fiberkablane til Sykkylven kulturhus kom på plass før vinterferien, då dataarrangementet Koselan skulle arrangerast. Frå venstre: Ståle Welle (PC Support), Jens Petter Riksem (Sykkylven Energi) og Vegard Eidem (Koselan-arrangør). (Foto: Monica Aure)

I romjula sakk den russiske trålararen Krasnoselsk i Hundeidvik, og ordførar Petter Lyshol har jobba hardt med å få fjerna vraket. Representantar frå kystverket si avdeling i Horten, politiet, Fylkesmannen sitt kontor, kommunen, og ein agent for reiarlaget, samla seg til eit dialogmøte i juni. (Foto: Monica Aure)

I haust fekk dei 44 elevane ved Hundeidvik Privatskule begynne ved ein ny og flott skule. - Dette er ein stor dag for Hundeidvik som lokalsamfunn. Vi har fått ein moderne og ny skule som vil gjere oss endå meir attraktive som ein god stad å bu, sa leiaren i komiteén som stod bak planlegginga av skulen, Ronny Utgård. (Foto: Rolf Hansen)

Elevane i ungdomsbedrifta Butterfly UB ved Sykkylven vidaregåande skule laga sommarfuglforma barnestolar i spreke fargar. Dei gjorde ein imponerende innsats under NM i Lillestrøm i mai, der dei tok 1. plassen i kategorien Meisterbrevprisen, og kom på 2. plass i konkurransen om beste utstilling. Etterpå vart det feiring med kake i kantina på skulen saman med gode hjelparar. (Foto: Monica Aure)

Åtte engasjerte arkistar frå tre utvalde arkitektgrupper gjorde seg i april kjende med Sykkylven. Dei deltok i ein idékonkurranse om sentrumsutvikling. Dei tre ulike forslaga som kom inn blei presentert i media, utstilt midt i sentrum, og det vart invitert til folkemøte om sentrumsutvikling. Til slutt vart ein vinnar og ein andreplass kåra. (Foto: Frank Kjode)

PetJuba juniorteater inviterte til to framsyningar på Vårvon i vår. Det var fullsett sal begge dagane. Dei framtmøtte fekk vere med inn i Astrid Lindgren si verd, gjennom stykket "Hvorfor det da?". Der var det utdrag frå Emil i Lønneberget, Pippi Langstrømpe, Alle barna i Bakkebygrenda, Mio min Mio, Ronja Røverdatter, Per Pusling, Rasmus på loffen, Marikken og Karlson på taket. Dei 18 skodespelarane, som var mellom 9 og 12 år, imponerte stort. (Foto: Monica Aure)

12. september fylte Tomas Tandstad 100 år. Som ei markering for dette vart han invitert til rådhuset for ei triveleg stund. Den spreke jubilaranten tok bilen til tilstellinga, og der venta det god lunsj, hyggeleg prat, og intervju med NRK. Tomas hadde med seg ordførar Petter Lyshol vidare som passasjer, til kona si, Ingrid, på BUAS. Humor er viktig, meiner Tomas, og oppskrifta på å bli 100 år gamal og like sprek som han, fortel han er enkel: - Mykje fersk fisk, grovt brød og "gødt kønnjøl"! (Foto: Monica Aure)

Fjoråret blei avslutta med at orkanen Dagmar herja bygda, og i årets fyrste utgåve skreiv Sykkylvsbladet om oppryddinga. Den lokale heimevernsavdelinga, med kaptein og områdesjef Odd-Kristian Kulseth i spissen, gjorde ein viktig jobb for å få opp att straumnettet. (Foto: Randi Longva)

Thor Willy Strømme er møbelarbeidar, historisk interessert og medlem av Sykkylven sogenemnd og redaksjonen for Årbok for Sykkylven.

Skomakargata på Aure

Av Thor Willy Strømme

Sykkylven har også hatt si eiga skomakargate. På Aure hadde ikkje mindre enn fem skomakarar verkstad på rekkje og rad.

Arne Pettersen Dale (1917 – 1994) var yngst av fem søsken. Han utdanna seg som skomakar-meister ved Teknologisk Institutt og førte yrket og arven vidare etter faren Petter Johnsen Dale frå Norddal (1869 – 1965).

I 1933 bygde Petter eit større bustad- og forettingsbygg på tomte Sanden i Aure sentrum.

Dalehuset blir det kalla i daglegtalet og er huset der Ringo og Spar held hus i dag. Arne Dale tok over skomakarforretninga til faren og dreiv også med skoutsal.

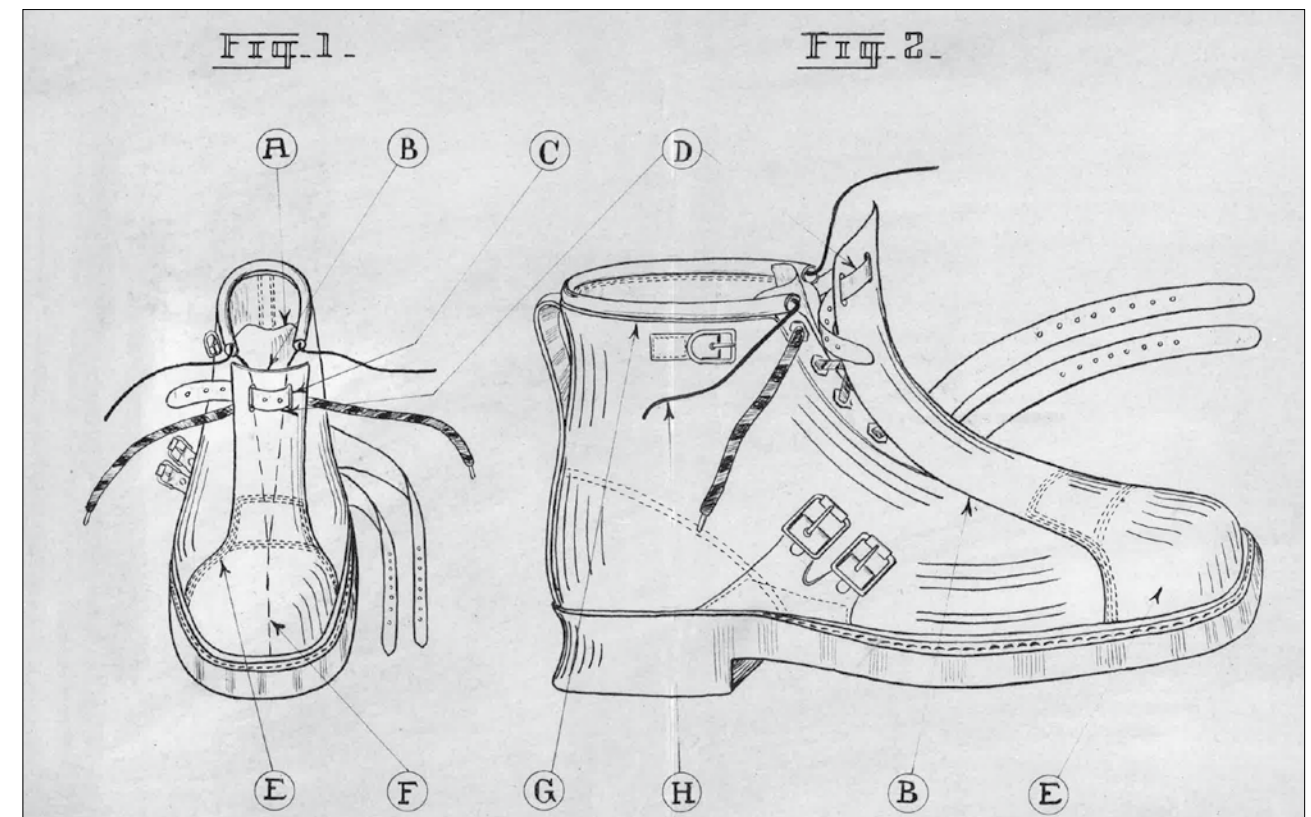
Patent. Rett etter krigen var det mangelvare på det aller meste. Sko var det også vanskeleg å få tak i, så Arne Dale søkte om å få patent på ein skisko (beksaumsko) med utvendig pløse m.m. Han fekk patent på denne skiskoen frå 5. april 1947. Patent nr. 74388 blei skrive ut i Oslo i 1948 av styret for det industrielle rettsvern.

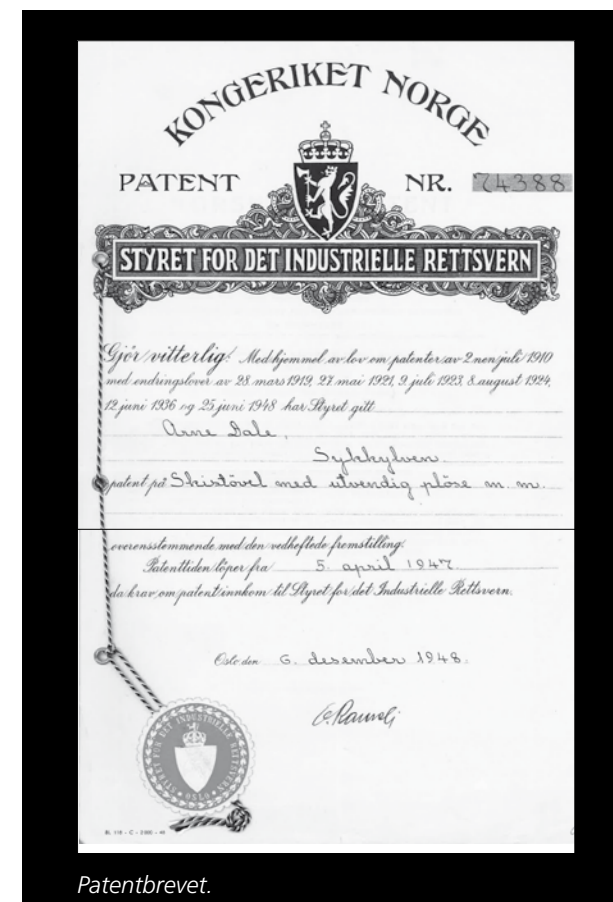
Nr. 49 Gateparti — Aure, Sykkylven

Enerett: P. P. Lyshol

Butikken til Arne Dale frå den tida han fekk patent på sin eigen beksaumsko. (Foto: P. P. Lyshol).

Teikninga av skoen han fekk patent på i 1948.

Patentbrevet.

Skistøvelen er beskrevet slik:

“Denne oppfinnelsen omfatter en skistøvel av den art som foruten den indre pløse er utstyrt med en ytre pløse, slik at snøen eller fuktigheten ikke kan trenge inn til støvelremsnøringen. Selve støvelens overdel er sammensatt av to deler, idet begge sidestykkene er tilskåret hver for seg og sammensydd etter støvelens midtlinje, og det karakteristiske trekk består i at støvelens ytre pløse nedre del danner støvelens tåhette, hvorunder overlærsmønnen er skjult.

Oppfinnelsen er vist på vedføyende tegning, hvor figur 1 viser skistøvelen sett forfra, med den ytre pløse, som i nedre ende danner støvelens tåhette og i øvre ende er itredt en rem for fastspenning til støvelen.

Figur 2 viser skistøvelen sett fra siden. Under henvisning til tegningen betegner A støvelens indre pløse og B den ytre pløse med utsparinger C, hvori remmen D er tredd, slik att pløsen kan spennes fast til støvelen. I nedre ende danner pløsen støvelens tåhette E. F betegner overdelens midtsøm under tåhetten.

Skema 533 A

SKOTØYKORT

Les først alt som står på kortet. Fyll det deretter ut tydelig og nøyaktig. Ufullstendig utfylte søknader blir avslått. – Hvis forbrukeren overhodet ikke har skotøy i vedkommende gruppe, skal det settes null (0). Også skotøy som må halvveis for det kan brukes, skal føres opp. Et og samme par skotøy føres opp bare ett sted på skjemaet. – Det blir ikke anviset skotøy i gruppene C, E, F og P, eller slagstøvler i gruppe J. – For søknaden sendes inn må nedenslende være utfyllt.

Undertegnede to personer over 21 år som er registrert i samme kommune som forbrukeren, har forlangt forevist alt det skotøy som forbrukeren har, og leverter herved et beholdningsoppgaven på omstønde side er riktig. Vi er merksam på at det er straffbart å gi bevitnelse på uriktige oppgaver.

1. Navn (underskrift): _____

Stilling: _____

Legitimasjonskort nr.: _____ Telefon: _____

Boligadresse: _____

2. Navn (underskrift): _____

Stilling: _____

Legitimasjonskort nr.: _____ Telefon: _____

Boligadresse: _____

E. M. N. 44. 2 000 000.

Til forsyningsnemnda

Forbrukerens etternavn: _____ Fornavn: _____ Fødselsår og -dato: _____

Naye angivelse av yrke: _____ Arbeidstid eller skole: _____

Nøyaktig boligadresse: _____

Der søkes om anvisning på ialt **ett** par _____ (Hva slag skotøy, se nedenfor) _____ gruppe _____ størrelse nr. _____

Se først omstønde side!

Beholdningsoppgave – Alle linjer må fylles ut.

Alt hva forbrukeren har av skotøy føres opp uansett når og på hvilken måte skotøyet er mottatt eller anskaffet.

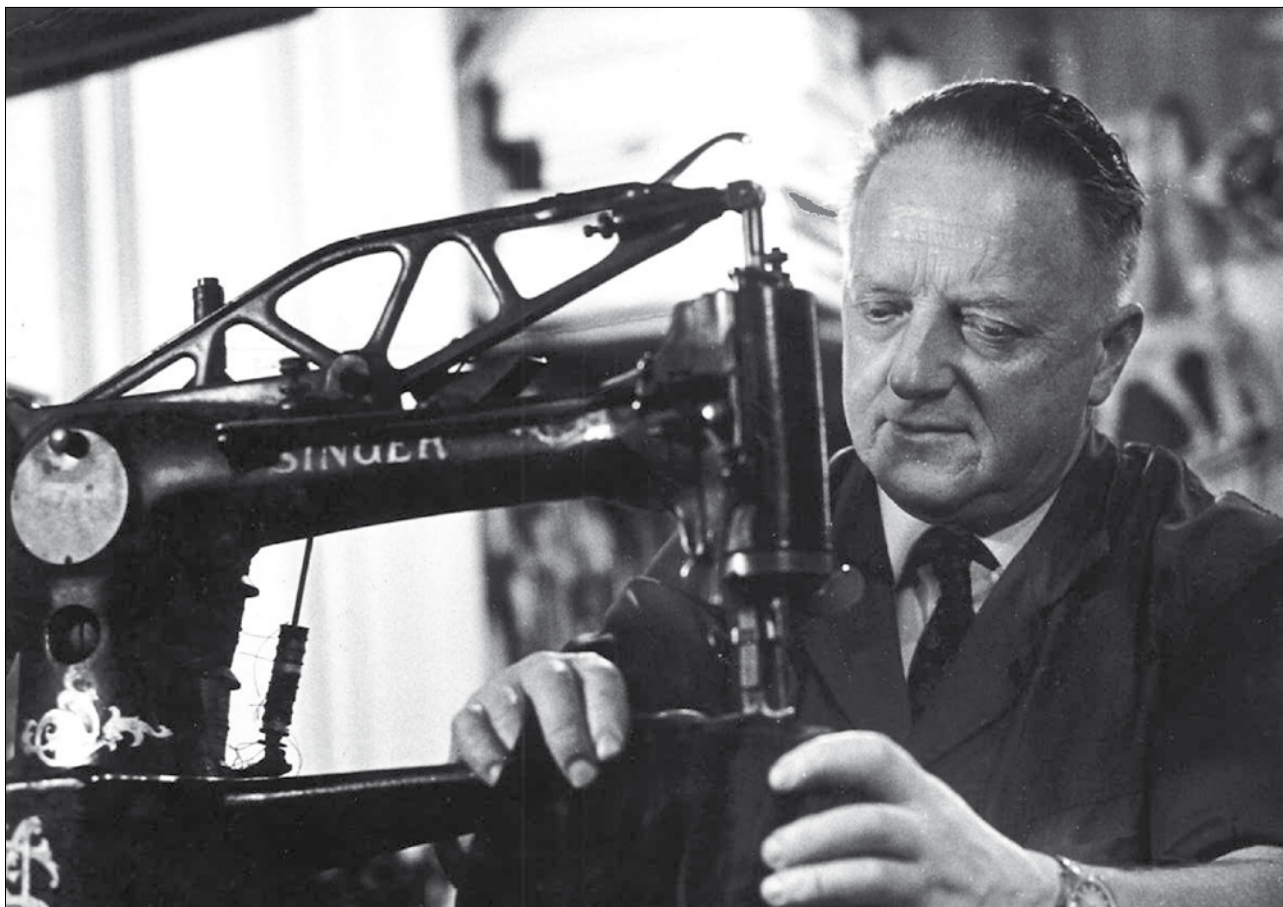
A	Arbeidstøvler av lær	H	Teller, alle slag	I	Kalotter (lære)	L	Husstandens beholdning av materialer til skotøy
B	Turiststøvler og lignende	J	Slagstøvler av gummi (lære og lær)	K	Idrettsstøvler (Hva slag?)	M	Utslitt gummi (Hva slag?)
C	Arbeidstøvler av gummi	L	Slagstøvler av gummi (lære og lær)	N	Trebunn skaffestøvler	O	Arbeidstøvler som ikke kan repareres (Hva slag?)
D	Sportstøvler av gummi	M	Trebunn skaffestøvler (lære og lær)	P	Arbeidstøvler som ikke kan repareres (Hva slag?)	Q	Skotøy (og gummi) som ikke kan nyttes av forbrukeren (Hva slag?)
E	Grove arbeidsko (lære) av lær	N	Trebunn snarestøvler (lære og lær)	R	Skotøy (og gummi) som ikke kan nyttes av forbrukeren (Hva slag?)	S	Hvis en annen i husstanden kan nytte dette skotøy, oppgi dennes navn og alder.
F	Sportsko (lære) av lær	O	Ortopedisk skotøy (Hva slag?)	T	Skotøy som forbrukeren har lånt (av hvem?)	U	Skotøy som forbrukeren har lånt bort (til hvem?)
G	Sportsko (lære) av lær	P	Trebunnsko (lære eller gummi)				
H	Skinnsko (lære eller gummi)	Q	Trebunnstøtter (Hva slag?)				
I	Skinnsko (lære eller gummi)	R	Trebunnstøtter (Hva slag?)				
J	Skinnsko (lære eller gummi)	S	Trebunnstøtter (Hva slag?)				
K	Skinnsko (lære eller gummi)	T	Trebunnstøtter (Hva slag?)				
L	Skinnsko (lære eller gummi)	U	Trebunnstøtter (Hva slag?)				
M	Skinnsko (lære eller gummi)						
N	Skinnsko (lære eller gummi)						
O	Skinnsko (lære eller gummi)						
P	Skinnsko (lære eller gummi)						
Q	Skinnsko (lære eller gummi)						
R	Skinnsko (lære eller gummi)						
S	Skinnsko (lære eller gummi)						
T	Skinnsko (lære eller gummi)						
U	Skinnsko (lære eller gummi)						

Fyll ut av Anvisning sendt / . . . 194.

Avslag

Signaturen undertrykkes.

Søknadsskjema til Forsyningsnemnda då skotøy var rasjonert.

Arne Dale (1917-1994), ved symaskina på midten av syttitalet (Foto: Jan Mindor Lillebøe.)

Fem skomakarar. I tillegg til Arne Dale var det fire andre skomakarverkstader på strekinga frå Aure sentrum og til vegen opp til vidaregåande skule.

Dei fem skomakarverkstadane var Peter Vad i Vad-huset, Peter Dale som var far til Arne Dale i Dalehuset, Martin S. Lyshol, som hadde verkstaden sin der som klokkeårnet til nyekyrkja står

i dag, og Lars L. Grebstad, som hadde eit lite hus som blei kalla Jørnverkstaden på folkemunne og som låg ved vegen opp til vidaregåande skule.

I tillegg til desse fire var der i periodar skomakarverksemd i Elias-kjellaren.

Kjell Løseth er tidlegare lærar og skulesjef i Sykkylven. Han er no pensionist og syslar blant anna med organisasjonsarbeid, kultur og lokalhistorie. Han er nestleiar i Storfjordens Venner og medlem av årbokredaksjonen.

Tekstilkunstnaren Marit Akslen

Av Kjell Løseth

Marit Helen Akslen stiller ut i Ukraina, London og Beijing og har fått kunstnarløn for sin særeigne tekstilkunst. Møt ein sykkylvskunstnar som har skapt seg internasjonalt ry med saks, nål og tråd.

Sjå på omslagsbilete på framsida av årboka. Mange vil drage kjensel på Marit Helen Akslen, men er truleg mindre kjend med at ho har vekt stor oppsikt med sin kunst, nær sagt i fleire verdsdelar. Vel har ho fått oppslag i norske aviser og blad og blitt lovprisa for sin moderne uttryksmåte, der materialet og komposisjonen ho har valt understøttar kunstnaren sin eigenart og idé. Men sjå på denne internasjonale merittlista:

Utstillingar i New York, Beijing, Sverige, Russland, London, Latvia, Litauen, Bulgaria, Ukraina og Tyskland. Separatutstillingar og kollektivutstillingar i fleire av dei viktigaste kunstinstitusjonane nasjonalt. Lokalt har ho hatt utstillingar både i Sykkylven (Galleri Elvetun) og i Ålesund (Ålesund Kunstforening og Ålesund Kunstmuseum Kube).

Atelier

Nysgjerrig på denne kunstnaren, besøkte eg henne på atelieret hennar på Vik i Sykkylven. Her stod ho i eit hav av stoff, tråd, modellar og ferdige installasjonar, store og små, mellom skisser og halvferdige kunstverk. 500 permskjorter frå det norske forsvaret låg i ein haug for vidare ar-

Marit Akslen i arbeid med eitt av sine tekstilverk. (Foto: Kjell Løseth)

Marit Akslen

Well Connected / Gode bindingar
Mansjettar i eigen kneppeteknikk. Ca 190x 200 x 50cm. (Foto: Marit Akslen)

beid. Dei skal bli delar av ei utsmykking i eit rom i Akershus Festning i Oslo.

Det som slår meg er at ho må ha stor arbeidskapasitet som har oppnådd så mykje i ein så relativt ung alder. For om lag 40 år sidan blei ho fødd i Akslen på Emblem. Ho forstod tidleg at ho ville bli biletkunstnar på eitt eller anna vis - allereie då ho gjekk på Blindheim ungdomskule. Ho var glad i teikning, og måla akvarellar. Sykkylvsfjella var eit ynda motiv. Etter kvart blei det «det vevde stoff og den spunne tråd» som vart arbeidsmaterialet hennar. Ho ville gjerne måle og teikne meir no og, men tida strekk ikkje til.

Marit Akslen har ei solid kunstutdanning: Eittårig kunstsule, treårig kunsthøgskule, faglærerutdanning i forming og hovudfag ved Kunsthøgskulen i Bergen, avd. for spesialisert kunst, seksjon for tekstil.

Ifølgje Akslen skal kunst gi estetiske opplevingar - noko som er fint å sjå på. Det er ein verdi i seg sjølv, men kunst kan også vere samfunnskritikk og samfunnsdebatt. Kunsten si oppgave kan vere å røske opp i fastlåste førestellingar og meiningar og stille spørsmål ved mangt av det vi likar å tru. Ho seier at hennar overordna mål for kunstnerisk aktivitet er adoptert frå den kanadiske forfattaren David Foster Wallace og lyder slik : «To disturb the comfortable and comfort the disturbed». Det kan kanskje oversetjast slik når det gjeld menneskel-

ege relasjonar: «Å uroe dei makelege og trøste dei urolege».

Nålepute

Eit godt døme på det er «Den asiatiske nåleputa» om viser barn som held jordkloden (nåleputa) i hendene sine, påsydd emblem til merkevareprodusentar. Dette kan oppfattast som kritikk mot ein forretningsmoral som nyttar seg av billeg barnearbeidskraft.

Marit Akslen var ikkje med til Beijing, men ho har ein mistanke om at puta vart stua vekk frå utstillinga der fordi maktthavarane ikkje likte slik samfunnskritikk. Men ho blei lagt merke til i Kina. Eit magasin som blir lese av millionar menneske laga ein omtale av Akslen saman med nokre av kunstverka hennar. Artikkelen gjekk over seks sider!(Sjå faksimile).Det har også vore artikkel om henne i «Magazine for design, art and architecture» i Australia.

«Ready-made tekstilkunst» er eit omgrep innan sjangeren som Marit Akslen nyttar. Ho byggjer ikkje opp tekstilane frå grunnen, men gjer seg nytte av «ready-mades» (ferdiglaga) Det er brukt, gjenkjenneleg materiale, m.a. skjortesnip-

Eit magasin som blir lese av millionar menneske laga ein omtale av Akslen saman med nokre av kunstverka hennar. Artikkelen gjekk over seks sider!

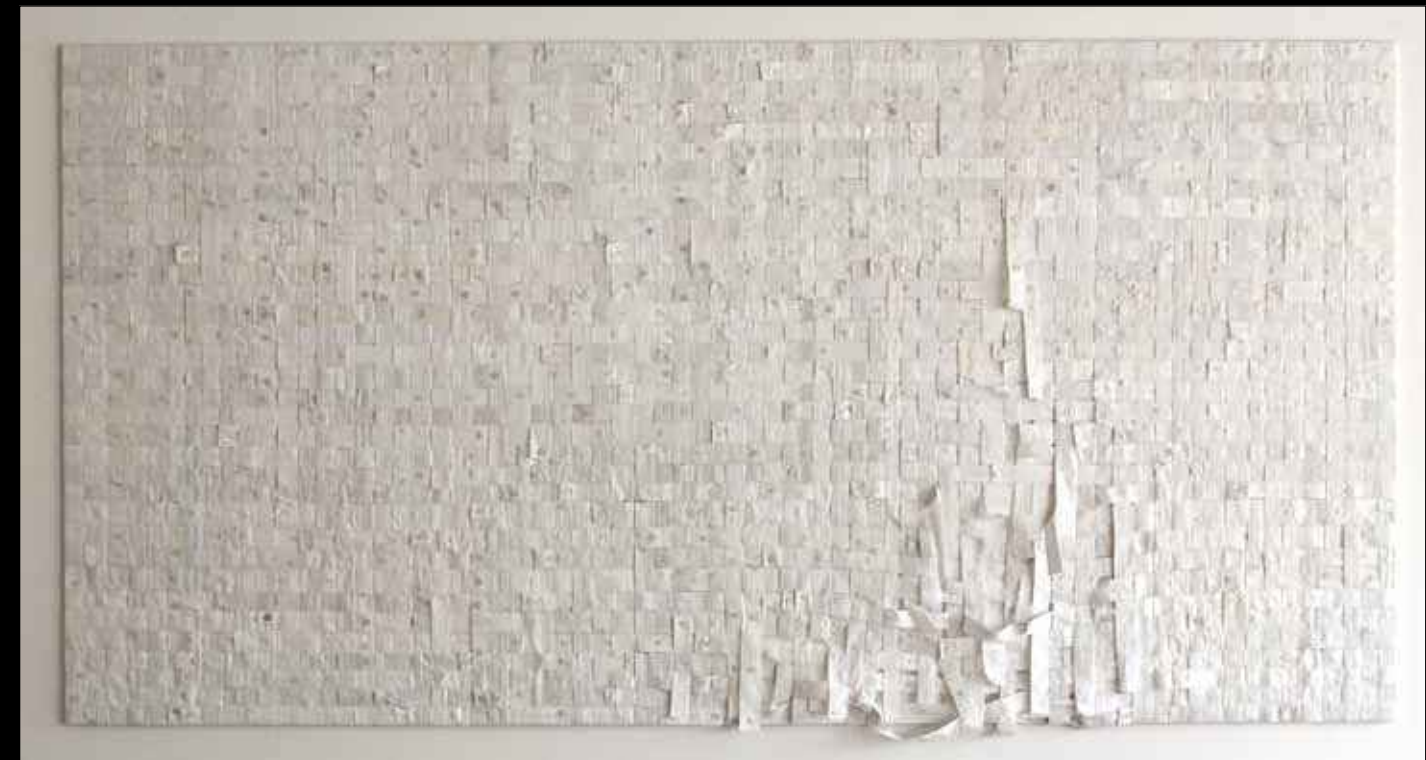

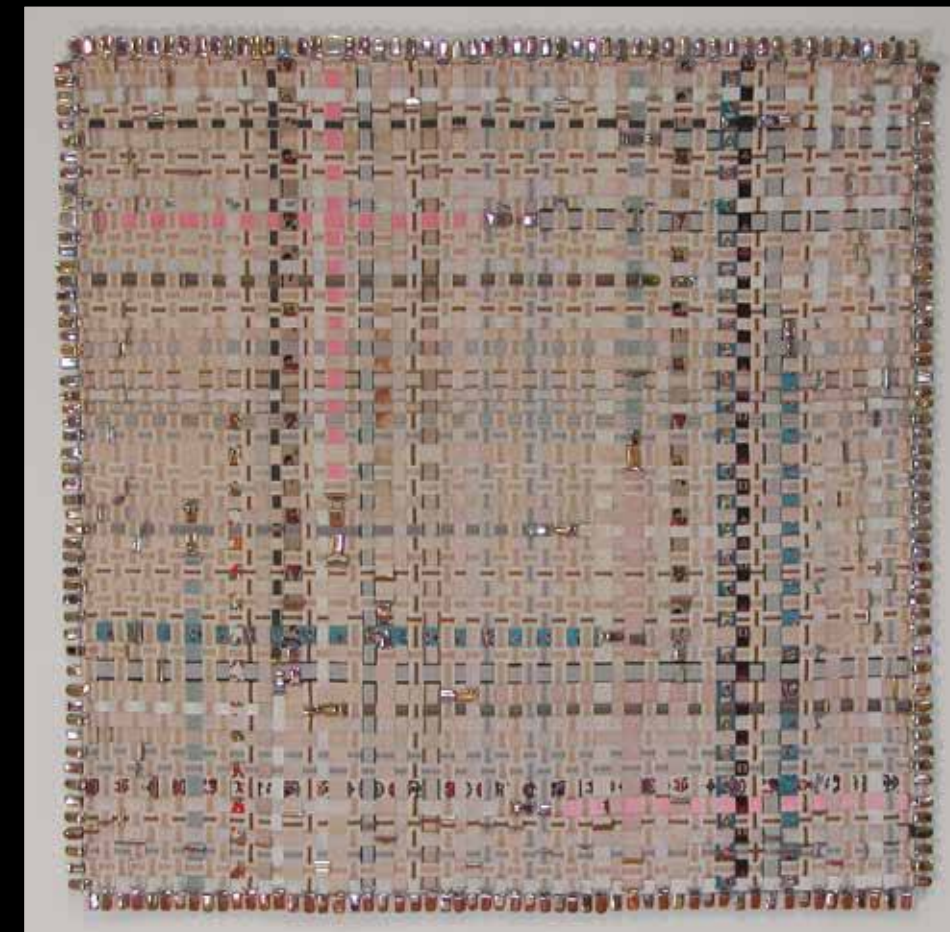
Kjole. (Foto: Eric Davidsson)
Til høyre: Kvit kjole. (Foto: Anne Line Bakke)
Begge dei kvite kjolane er bygd opp av kvite skjortekragar i eigen kneppeteknikk. (den utan modell er ca 180 cm høg)

Den asiatiske nåleputa. Den asiatiske nåleputa. Saum/broderte logoar 30x100x100cm. (Foto: Marit Akslen)

Unstitched Net / Raknande nettverk. Skjortestolpar med knappar og knapphol i vevsystem. 97x163cm. (Foto: Marit Akslen)

Network / Nettverk. Bukse-selar i vevsystem. 115x115cm. (Foto: Marit Akslen)

Utan tittel. Collage; smokingsnippar, stål, kles-hengar. 57x 42x 35cm. (Foto: Marit Akslen)

Detaljar frå klesplagg blir sette saman på nye og spennande måtar. (Foto: Kjell Løseth).

par og bukseselar, som blir bearbeidd og fletta saman til store installasjonar i nettverk i ymse former og fargar.

Kunstverka er ofte kritiske kommentarer til aktuelle hendingar, provokasjonar, kvitvasking av pengar, fallskjermar i arbeidslivet og kvitsnippforbrytarar. I USA er det til og med eit nettverk som tek seg økonomisk av kvitsnippforbrytarar når dei kjem ut av fengselet!

Nettverk gir styrke både på godt og vondt. Marit Akslen seier ho ser seg grundig lei på nettverk både innan politikk og økonomi der det er viktig å «halde seg inne med» dei rette personane for kanskje å få ei «venneteneste» tilbake.

Og så anar ein eit snev av kvinnekamp i delar av kunsten hennar. På spørsmål om det er folk som blir provosert, seier Marit Akslen at folk flest synes det er «artig» å sjå på, men også at dei har fått noko «å tygge på». Ho er nøgd dersom ho får nokon til å opne augo.

Når det gjeld artikkelforfattaren sine augo kan han ikkje la vere å sjå og tenkje på «nonnifiseringa» av kvinner i tidlegare(?) tider då det heitte at den største dygda til ei kvinne var å ønskje at ho ikkje blei sett, eller menn som såg på intellektuell kontakt med kvinner som ein fare for sjela! Ja, ser vi globalt på det, er det vel mange som tenkjer slik enno...

Utsmykking

Marit Helen Akslen har ein omfattande produksjon. Det seier seg sjølv at ho ikkje produserer for privatmarknaden. Først og fremst er kunsten nytta til utsmykking. Døme på utsmykkingsoppdrag ho har hatt er m.a. Det Norske Generalkonsulat, Houston, Texas, Royal Caribbean Cruise Lines og Borgund vidaregåande skule, Ålesund. Ho er også innkjøpt av Utenriksdepartementet, St. Olav Hospital, Norsk Kulturråd, Rådhuset i Trondheim og fleire andre.

Tidlegare var det tøft å greie seg økonomisk. Ho måtte ta ekstrajobbar for å få endane til å møtast. Ho var mellom anna dagleg leiar på Ytste Skotet i fleire sesongar. Ho var også kulturformidlar der ein periode. Ho har vore lærar på folkehøgskule og vidaregåande skule.

I sommar fekk ho ei gladmelding: Som ei av dei yngste fekk ho Statens kunstnarløn – ei garantiinntekt fram til fylte 67 år! Ho har fått fleire statsstipend tidlegare. Tildeling av kunstnarløn er ei stor påskjøning og viser kor høgt ho er vurdert som kunstnar.

Ho kan likevel ikkje kvile på suksessen. Årleg må ho rapportere og vise produksjon for å behalde kunstnarløna. Men kanskje får ho no litt betre tid til å trille barnevogna med Sunniva i - saman med mannen Øyvind (Fet).

Etter utstilling i Rogaland Kunstsenter skreiv Stavanger Aftenblad følgjande under tittelen:

Mannen kledd naken:

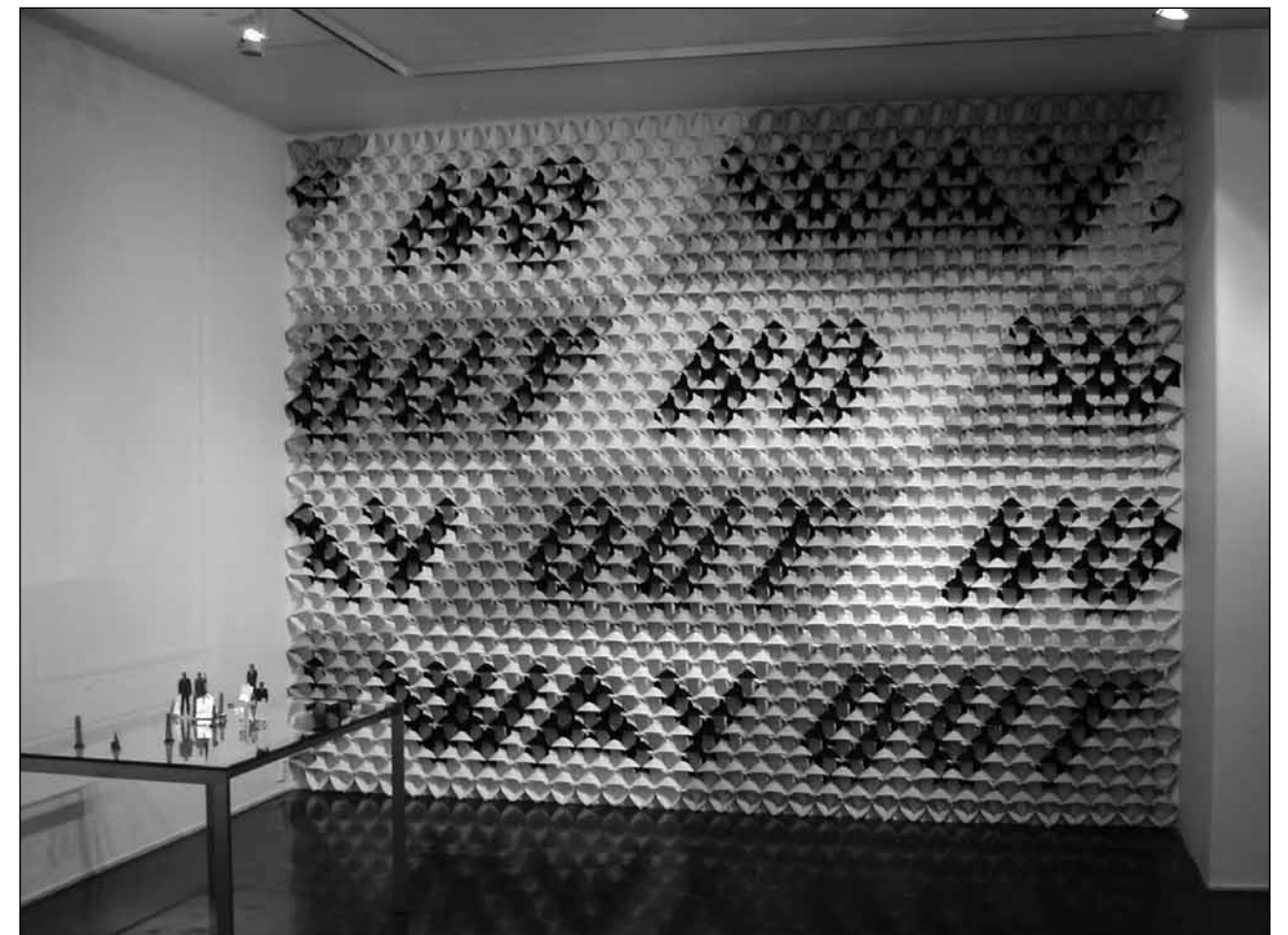
«Hun avkler mannen fullstendig i en utstilling hun kaller «Conference Room» og som stort sett bare består av mansjetter og snipper, samt noen stol-og bord-rekvisitter. Akslen bretter og vever sine avkappede mannemaktsymboler- kastraksjonsmetaforen er neppe tilfeldig - og får sagt en rekke ting om mannen på en måte som er ram-mende og avvæpnende samtidig.

Oppfinnsomhet preger denne utstillingen. Det store teppet «Well Connected», vevd av et nettverk av hvite mansjetter, peker på et samhold hvor ingen kvinne får slippe inn- et brorskap av håndtrykk og sammenhenger som knapt kan brytes....Resultatet er en underfundig utstilling, men slett ikke uten brodd. Den er elegant, men uten

publikumsfrieriets overfladiskhet. Den gir deg et smil, men også stoff til ettertanke...»

Etter ei utstilling i Oslo stod det å lese i tidsskrivet «Kunsthandverk» under tittelen Resirkulert maktkamp:

Metaforen er Marit Akslens uttrykksform- det å si noe ved hjelp av noe annet, og slik fortelle en historie, eller kommentere noe. Historien hun forteller er gammel, - og den er aktuell. Det er historien om kjønnskamp, om makt, maktmisbruk, om identitet og om samhörighet,- om nettverkene i styrerommene og om «gutteklubben Grei»... Uttrykket og formen er så gjennomarbeidet og vakkert at verket slår før man i det hele tatt begynner å lese metaforene... Og fremfor alt; form og uttrykket i de beste arbeidene er så sterke, så rene at tolkningen føles overflødig.».

No Way Out / Ingen utveg
Vegginstallasjon av skjortekragar. 300x 380x 8cm. (Foto: Marit Akslen)

Jarle Tusvik er informasjonsssekretær ved Ekornes og har lokalhistorie, gamle bilde og historieforteljing som hobby. Han er medlem av årboknemnda.

Medaljen for Ædel Dåd

Av Jarle Tusvik

Ein medalje etter oldefaren gjorde artikkelforfattaren nyfiken. Han fann fram til ei dramatisk berging i eit forlis på Flisfjorden som heilt hadde gått i gløymeboka i familiane det galt.

Det var ei totalt ukjend historie eg presenterte for dei to damene i Langevåg, etterkomarar etter dei to personane denne historia skulle vise seg å handle om.

Jorunn Aandal, fødd Olsen i 1943 og Borgny Sandvik, fødd Urvik i 1932 er begge etterkomarar av dei som vart redda. Stor var forundringa hos dei begge då dei fekk vite om hendinga forfedrane deira hadde opplevd på Flisfjorden i 1891. Korkje dei eller andre i slekta hadde høyrte denne historia.

Heime hadde far min liggande ein medalje for Ædel Dåd, og eg har difor visst om at det var min oldefar Gullik Olaviussen Kaldhol som hadde motteke denne heideren for å ha berga folk i havsnaud. Gullik Olavius Olaviusson Kaldhol (1830-1901) kom i 1857 frå Nevstad på Hareid til Hatlemark. Han gifte seg med Karen Thomasine Hansdtr. Hatlemark (1838-1923) og dei tok over Gullikgarden i 1857 og var brukarar til 1899.

Det var mi farmor, Tommasine Lovise Birgitte Gulliksdtr. Hatlemark (1863-1947), gift 1883 med Johan Bastian Berntsen Kurset (1857-1943), som hadde arva medaljen som far hennar mottok i 1893. Johan Berntsen Kurset tok etternamnet Tusvik då han i 1886 kjøpte "Myren" gnr 46, bnr 3 i Tusvik. Då eg no kom over denne medaljen igjen med Kong Oscar II sitt bilete, vekte den trong til å finne ut kva historie som låg bak.

Riksarkivet

Etter kontakt med Riksarkivet i Oslo fekk eg for-

klaringa, godt dokumentert med kopiar av originale skrifter frå arkivet.

I september 1891, i forrykande uvêr, kjem to mann frå Fyllingen i Langevåg roande ut Hjørundfjorden med ein last bjørkaved. Frå bergingsmennene sin skrivelse til lensmannen i Ørskog kan følgjande siterast:

"Omtrent i midten af september måned – nøjaktig hvilken dag, kan ikke huskes – reddede vi undertegnede 2 mand fra Fylling i Borgund,

Kong Oscar II var den siste unionskongen før Norge fekk sin eigen konge i 1905. Han fekk melding om redningsdåden på Flisfjorden.

Æ D E L D Å D

Jorunn Aandal, fødd Olsen i 1943, kjende ikkje historia om korleis morfar hennar vart berga frå forlis på Flisfjorden. (Foto: Jarle Tusvik)

Oldefar til Borgny Sandvik, fødd Urvik i 1932, vart berga frå havsnaud på Flisfjorden. (Foto: Jarle Tusvik)

Jakob og Oline Urvik, fotograferte hos Sponland i 1912. (Foto utlånt av Borgny Sandvik)

der på en fedrings båd havde hentet en last uskåren birkeved etsteds i Hjørundfjords prestegjeld. Komne ud i gabet af Hjørundfjorden millem Fæstø og Kursetneset overfaldtes de af en voldsom storm af sydvest – vest. Om ikke længe fyldtes båden. En stund lænsede de således, men snart gikk båden rundt. Begge to kom sig imidlertid på hvælvet. De var da komne omtrent midt på Flisfjorden og lå på hvælvet, da vi blev dem var.

Voldsomt vejr

Uagtet det voldsomme vejr – vinden var da ret vest – og uagtet vinden var ret imod lagde vi ud på en trerøringsbåd og var efter langt og anstrengende arbejde så heldige at nå hvælvet betids nok til at redde begge to, der bed sig bra fast

på den nokså store båd. Men forinden vi nåede frem, havde vi 3 gange fået vor båd fyldt af kroksøer, hva der nok vil kunne forklare vejrets beskaffenhed. At redde båden var ikke at tænke på. Den drev senere i land ved Sindsetvig i Ørskog. Foruden os kom ingen anden tilstede for at redde, uagtet ulykken observeredes fra flere hold og der var fra flere af disse lettere at komme til end for os.»

Dei som vart redda denne dagen i september 1891 var Johan Nikolaisen Fylling (kaldt Aaregjer-Johan), (f. 1865 d. 1938), gift med Jørgine Berntsdtr. Slinning (f. 1864 d. 1930). Dei var brukarar av Åregjerdet bnr. 10 Gjerdet Nordre, Langevåg. Johan Fylling var morfar til Jorunn Aandal.

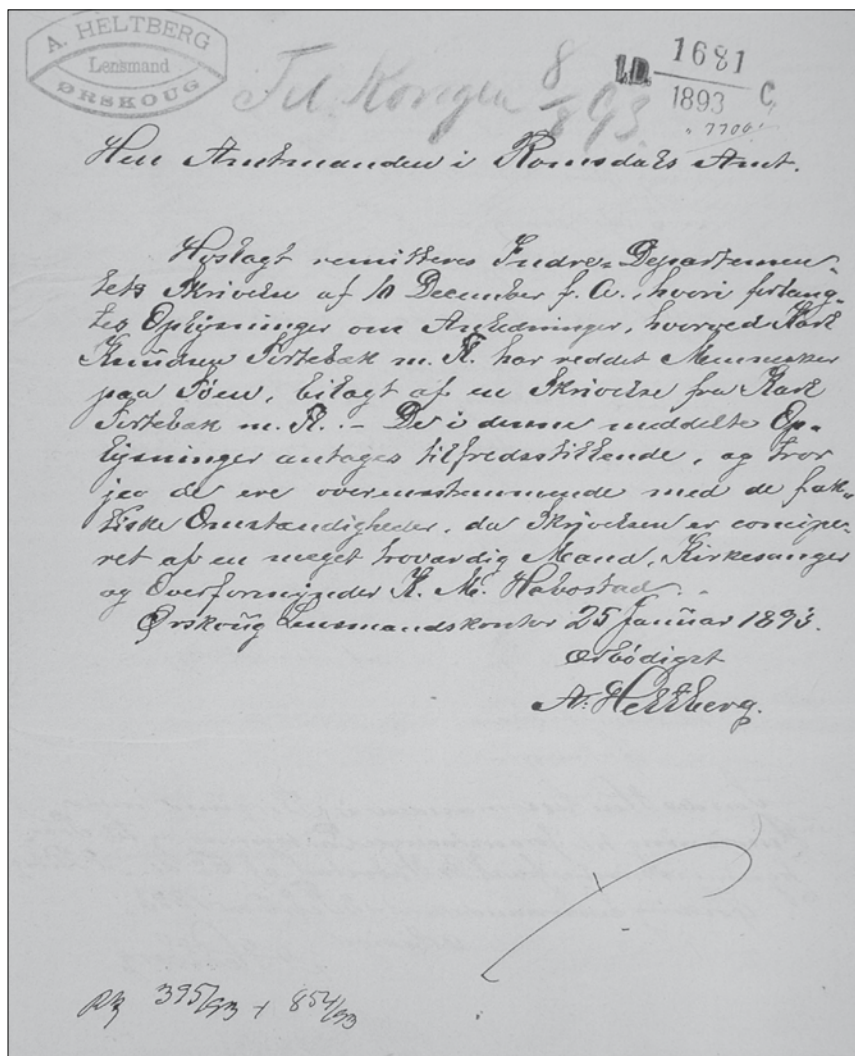
Den andre var Jakob Madsen Urvik, (f. 1849 d. 1935), gift med Oline Olsdtr. Eikrem (f. 1857 d. 1937). Dei var brukarar av Madsplassen, bnr. 2 Øvre Urvik, Langevåg. Han var oldefar til Borgny Sandvik på farssida.

Redningsmenn

Dei som la ut i båt frå Svartebekk og Hatlemark, og som mottok Ædel Dåd-medaljen for denne redningsdåden, var Karl Knudsen Sortebæk, (bnr. 1 Svartebekk) og Johan Knudsen Sortebæk (Hjellbakk-Johan) (brør), (brukar av Hjelbakken, bnr. 3 Hatlemark), Thomas Eliassen Sortebæk (brukar av Langhol, bnr. 2 Svartebekk) og Gullik Olaviussen Hatlemark (brukar av Gullikgarden, bnr. 2 Hatlemark).

Lensmand A. Heltberg i Ørskog forfatta 25. januar 1893 brev til Amtmanden i Romsdal Amt. Påført brevet med blå skrift viser at brevet var sendt til Kongen 8. august 1893.

I Gardssoga for Sykkylven, band III, side 452, kan vi lese om den eine av desse tre som deltok, Thomas Eliassen Sortebæk, som også ved andre høve

Lensmann A. Heltberg i Ørskog skreiv eit brev til Amtmanden i Romsdals Amt. Påskrift med blå skrift viser at brevet vart sendt vidare til Kongen.

For slike redningsdådar fekk Tomas redningsmedalje, men måtte selje den for å greie skattane.

Johan N. Fylling som blei redda ved kollsegling i 1891. Redningsmennene fekk Ædel dåd-medalje.

hadde berga folk i havsnaud på Flisfjorden.

Sofie var med

"Thomas var særers dugande på sjøen, og det var livberginga attåt plassen for dei. Ofte var Sofie med i båten. Ved fleire høve berga dei folk som var i naud ute på Flisfjorden.

Ein gong i 1880-åra, då Tomas var på veg til fjøsen, hørde han rop om hjelp. Han prøvde å få med seg ein annan frå Svartebekk, men ingen ville ta ut i det fæle veret. Dette fortalde han til kona, som sa: "Eg ska' vere med deg, Tomas."

Dei sette opp litt segl på storfæringen og kryssa seg over til dei som låg på kvelvet. Det var Petter Glomset, Peder Heggebakk og den 8 år gamle dotter hans som han heldt etter hårfletta. Dei

hadde vore på veg til Ålesund med ei vedafamn då dei kollsiglde.

Med Sofie ved styrevolen og skjøtet greidde dei til slutt å redde alle, i siste liten. Ein annan gong hadde Tomas med seg ein annan mann frå Svartebekk for å redde folk liggjande på båtvelvet. Det var to mann, og den eine ropte: "Berg skrinet mitt først!" Han var krøterhandlar og skrinet med pengane flaut eit stykke frå båten. Men då vart han Tomas sint, fortalde den andre redningsmannen."

For slike redningsdådar fekk Tomas redningsmedalje, men måtte selje den for å greie skattane. Den 8-årige jenta som vart berga, synte si takkemd då ho gav dotterdotter til Sofie og Tomas ei sølvskei.

Eldar Hoidal, fødd 1956, er lokalpolitikar, sykkelentusiast og møbelhistorikar ved Norsk Møbelfaglig Senter. Han har skrive ei rekkje møbelhistoriske bøker, blant anna om bedriftene Ekornes og Stokke og historia til møbelbransjen og Treindustriarbeidarforbundet. No arbeier han med sunnmørshistoria 1814 - 2014, med hovudvekt på utviklinga i næringslivet.

Over fjorden på arbeid i 43 år

Av Eldar Hoidal

Aasmund Hovet har 43 år bak seg som pendlar mellom Sykkylven og Ålesund. Det er truleg ingen som har reist så mange ferjeturar mellom Sykkylven og Magerholm som Aasmund.

Legg merke til at vi skriv Sykkylven. I dag heiter ferjesambandet som bind Sykkylven og Ålesund saman, Ørneset – Magerholm. Då Aasmund byrja å reise til Ålesund på arbeid, gjekk ferja frå Aure sentrum. Og ikkje nok med det. Før ferja la kursen over fjorden, til Magerholm, gjorde ho ein avstikkar til Ikornnes. For bilferja mellom Aure og Magerholm var også arbeidsferje for dei som

hadde arbeidet sitt på Ikornnes. Ca førti minutt tok turen over fjorden og om lag ein og ein halv time gjekk det frå Aasmund gjekk ut av døra heime i Straumgjerde til han kom fram til arbeidsstaden i Ålesund sentrum.

Tett kameratskap

Aasmund Hovet kan tidfeste starten på pendlarkarriera si: 27. juli 1969 hadde han den første arbeidsdagen på ingeniørkontoret til Karl Kvalsund. Han sat då på med to andre straumgjerdingar som også reiste til Ålesund på jobb, Tor Straume og Kjell Peter Fet.

Det var viktig å kome i gang med reisa tid-

Aasmund Hovet har trappa ned yrkeslivet no, men bilen er framleis ein trufast følgesvein. Foto: Kjetil Tandstad.

Bilferga Raana.

leg, for ferja gjekk ikkje kvart 20. minutt den gongen som no. Etter det Aasmund minnest nytta dei ruta som gjekk kvart på sju. Miste dei den, var det om lag ein time å vente til neste. Av ferjene hugsar han mellom anna slitaren BF Raana, og ikkje minst BF Vøy (seinare Driva). Dette var ei ferje fullt ut, med slite tredekk og kjettingar som stengsel i akterenden og baugen og med rorhuset på eine sida. Denne ferja tok 17 bilar.

Når dei kom fram til Ålesundssida måtte dei køyre den gamle Magerholm-vegen som var ein bakkete og svingete grusveg. Veggen gjekk i ein litt annan trasé enn dagens veg til Blindheimskiftet. Han tok av til høgare der det i dag er snuplass og parkeringsplass i bakken ved ferjeleiet. I dag ser ein så vidt til veggen når ein køyrer forbi Puskhola. Han kom inn igjen på dagens trasé aust for Shellstasjonen – gamle Blindheimskrysset. Vidare utover til byen følgde dei den gamle Borgundvegen.

Det var ikkje mange som reiste mellom Sykkylven og Ålesund på arbeid i 1969. Bilpendlarar til Ålesund var eit særstykke den gongen, minnest Aasmund. Han hugsar nokre av dei tidlegaste pendlarkollegene, Olav Asbjørnsen og Einar Johansen for å nemne nokre.

I 1971 flytta Aasmund til Aure og fekk korta inn arbeidsreisa noko. I 1973 skjedde ei endring som fekk stor verdi for pendlarane: Det kom ny veg til Ørsneset og ferjekaia vart flytta dit. Då tok ferje-

turen mykje kortare tid. Parallelt med at det vart ny veg til Ørsneset, vart vegen lagt om på andre sida. Den nye vegen til Blindheimsskiftet kom, og den var både breiare og beinare.

Då ferja tok 40 minutt over fjorden, var det ikkje snakk om å sitje i bilen og sture for seg sjølv. Alle som reiste med ferja samla seg i kaféen over ein kaffekopp. Dei som pendla til arbeid fann saman og det utvikla seg ein tett kameratskap i pendlarmiljøet. Det vart nok ei forandring då ferjetida vart korta ned til det halve, men heile tida gjekk Aasmund ut av bilen og inn i kaféen for å slå av ein prat med andre reisande. Det hadde blitt ein vane, sjølv om det var langt hyppigare skifte av reisekameratar dei siste åra.

Aasmund opplevde at ein alltid kunne stole på ferja. Han har vore ute for mang ein hauststorm, men han kan ikkje minnst at ferja måtte innstille av den grunn. Einaste unntaket måtte vere i samband med orkanen i 1992. Då hadde dei fått mykje større og sterkare ferjer enn dei som trafikkerte sambandet tidlegare, men truleg var det også innført strengare tryggingreglar.

Dersom det var overtidsarbeid, kunne det hende at han måtte vente ei tid på andre sida. Ein gong han kom litt utpå kvelden måtte han vente heilt til kl. 23.00 før neste ferje gjekk. Det var elles viktig å rekkje ferja som gjekk rundt midnatt. Då var det opphald fleire timar før neste ferje som gjekk i sekstida om morgonen.

Var det ein godversdag om sommaren gjorde det ingenting at dei måtte vente. Då hoppa dei i badebuksa og tok ein dukkert i Storfjorden. – Eg trur sjøvatnet må ha vore varmare for nokre tiår sidan, eller kanskje eg var tøffare, reflekterer Aasmund.

Kork på Borgundvegen

Eg vil vite kva dei snakka om på overfartane, var det nokre tema som var meir aktuelle å ta opp enn andre?

– Vi snakka om laust og fast, om ting som var oppe i media til dei ulike tidene, og ting vi gjerne ville ha ei ordning på. Jau, vi var nok borti å prøve å løyse dei store verdsproblema også. Ein av dei eg pendla saman med i fleire år var Norvald Sjøstad, som var seljar for eit firma i Ålesund. Han var også politiskar for Arbeidarpartiet i kommunestyret. Det var ikkje fritt for at han fekk høyre det når

Aasmund Hovet i munter samtale med Per Gunnar Ulla og Øyvind Utgård.

vi pendlarkameratane hans meinte at ting gjekk litt på skeive i kommunen. Men vi var alltid sømleige og diplomatiske. Det viktigaste var å halde ved like den gode tonen mellom oss som reiste i lag. Eitt spesielt tema engasjerte vi oss sterkt i: Det var då dei ville forlenge bompengerperioden for å finansiere vegen frå Aure til Tynes. Då hadde vi allereie i mange år betalt dyrare ferjebillett for å vere med på å betale for den nye vegstribben fra Aure til Ørsneset. Så fann dei ut at det var rimeleg at vi som nytta ferja også var med å betale for omlegging av vegen til Tynes. Dei ville då ha vegen ut av sentrum og lagt nedanfor Aure tettstad, med ein tunnel under Klokkehaugen. Mange av oss faste brukarane av ferja budde på Aure og brukte lite denne nye vegen. Vi meinte elles at det var ei statleg oppgåve å sørge for gode vegar i landet. Vi hadde jo bidrege med vårt allereie gjennom skattepengane, meinte vi. Vi som pendla laga til ei underskriftsliste og sende til styresmaktene, men det hjelpte lite. Bompengerordninga heldt fram ei tid, til finansieringa var i hamn. Då gjekk ferjetaksten ned to soner, fortel Aasmund.

Veteranpendlaren opplevde altså jamn framgang i vegstandard og nedkorting av reisetida, men på eitt tidspunkt såg det ut til at vinsten ved utbetring av vegnettet skulle bli spist opp av veksande vanskar med trafikkavviklinga. Etter kvart auka det på med biltrafikkantar og det vart stadig fleire som reiste på jobb til Ålesund, både frå Sykkylven, frå andre sunnmørskommunar og frå buområda som voks fram i utkantane av Ålesund. Aasmund opplevde ei fortetting av trafikken på den

gamle Borgundvegen, og på dei verste dagane stod trafikken stille i lange periodar. Han løyste problemet på sin måte ved å utvide arbeidsdagen. Han tok ei ferje tidlegare, og måtte då opp i halvsektida. Då slapp han den verste køa utover. På ettermiddagen unngjekk han også korken ved å arbeide litt lenger. I femtida flaut trafikken betre. Dette førte til at han fekk lange arbeidsdagar. Han reiste heimanfrå i sekstida og var som regel ikkje heime før tolv timar seinare. I denne tida fekk han særleg sjå ulempene ved pendlarlivet. Han fekk lite høve til å engasjere seg i lag og foreiningar i heimkommunen. Då han kom heim var det middag og litt avslapping. Det var ikkje mykje att av kvelden etterpå.

Fleksibelt med bil

Då den nye innfartsvegen til Ålesund vart opna i 1986, vart dei verste trafikkproblema rundt sentrum løyste. Men som det ofte er med samferdsla, når ein har løyst opp ein stad, kjem det nye flaskehalsar andre stader. Og ein slik flaskehals var i fleire år strekninga Blindheim – Spjelkavik, minnest Aasmund.

– Dette er ei strekning på ca tre kilometer, men i 1990-åra fram til kring år 2000 hende det ofte at vi stod og stanga i opptil ein halv time berre på denne korte vegbiten. I 1986 skifta Aasmund arbeidsstad og dreiv eige firma saman med kollegaen Steinar Teigen i Spjelkavik. Det skulle teoretisk sett føre til ein del mindre tidsbruk, men trafikkproblema flytta seg altså i desse åra frå Ålesund sentrum til Spjelkavik, så tidsmessig var det ikkje så mykje han vann. I alle fall ikkje før 2002. Då kom det ny veg også her, med tunnel og eit par rundkøyringar på strekninga til Moa. Det førte til mykje betre flyt i trafikken.

Aasmund har følgd utviklinga innan samferdsla i distriktet i mange år, og er ikkje heilt nøgd med styresmaktene si evne til å ta heilskepelege grep på dette området:

– Det vert for mykje klatting her og der. Ofte ser vi at problema berre blir flytta frå ein parsell til ein annan. Det beste hadde vore å ta heile vegstrekninga i eitt område i ei samanhengande utbygging. No er flaskehalsen mellom Spjelkavik og Lerstad, og somme dagar proppar det seg også til på den nye vegen gjennom tunnelen etter Blindheimsskiftet. Vi får no sjå kva dei får ut av den nye bypakka som er varsla innan samferdsla.

Nokre relativt ferske pendlarar og ein veteran. Frå venstre: Kai Lennart Alnes, Aasmund Hovet, Ole André Skotheim, Roger Kornberg og Roy Even Dyb. (Foto: Eldar Høidal)

Med desse vanskane ferskt i minnet, er det freis-tande å spørje Aasmund kvifor han ikkje let bilen stå heime og heller følgde bussen.

– For meg var ikkje det noko alternativ. I arbeidet mitt som rådgjevande ingeniør innan elektro-teknikk måtte eg stadig ut på kundebesøk, og då var det uråd å vere avhengig av buss. Elles ville det ikkje ha vore enklare og raskare å kome på arbeid med buss. Bussane står i same køene som privatbilane, og då er det ikkje enkelt å få folk over til det transportalternativet.

Musikar og alpinist

Eg vil vite kva som er den største forandringa han har opplevd som pendlar gjennom 43 år.

– Det er klart at det er mykje enklare å vere pend-lar i 2012 enn det var i 1969. Då var det altså langt færre avgangar med ferja. Du vart mykje forseinka om du miste ein avgang om morgonen. Det ville vi ikkje risikere, difor var vi som regel ute i god tid. No er det ikkje noko problem om ein må stå over ein avgang. Ei tjue minutts forseink-ing kan ein som regel leve med. Elles er nok mykje av sjarmen med ferjereisa og den tette kam-eratskapen mellom dei faste pendlarane vekk. I dag reiser folk meir uregelmessig og mange av dei som reiser til jobb i Ålesund er tilsette i firma som har arbeid både i Sykkylven og i Ålesund og

i nabokommunane. Og no er ferjeturen så kort at mange heller vil sitje i bilen og nyte matpakka si eller morgonnyheitene for seg sjølv.

Aasmund fortel at sjølv om han heile yrkeslivet sitt har arbeidd i Ålesund, har det ikkje vore noko tema å flytte til byen.

– Eg bygde hus på Aure i 1978, og då vurderte eg i eit par minutt om eg kanskje heller skulle byg-gje nærare arbeidsstaden. Men eg slo det altså frå meg, etter eit raskt familieråd. Her i Sykkylven er vi nært til alt. Både eg og kona, Ragnhild, har familiane våre her. Vi liker begge å ferdast ute i naturen og betre turterreng enn i Sykkylven finst ikkje.

Og sjølv om Aasmund tidlegare fekk lite fritid i Sykkylven, rakk han å vere med i Musikklaget Lurlåt og å engasjere seg i skisenteret på Fjellse-tra. I helgene var han ofte å sjå med slalåmskia i alpinbakkane. Det siste vert det nok ikkje mindre av i tida framover. Han har hytte på Fjellsetra som han no har planar om å bruke meir enn før, både sommar og vinter.

Ja-benken i Ramstaddal

Ja-benken er eit velkjent omgrep i Ramstaddal.

Like ved fylkesvegen mot Ramstaddal (Klokkstranda) ligg ein stor, tung steinbenk.

Denne kvilebenken har lege der i generasjonar med utsyn mot Storfjorden.

I tidlegare tider var viktigaste staden for frieri i dalen nettopp her.

Før dei store granplantefelta voks til, hadde Klokkstranda ein fleire hundre meter lang promenade med fritt utsyn til fjord og fjell. Mange romantiske spaserturar hand i hand i fine vår- og sommarkveldar hadde sitt naturlege endepunkt på Ja-benken. Her har nok mange kjærreste-par gitt sitt ja til kvarandre med etterfølgjande ekteskap som resultat, skriv Kjell Løseth. Truleg var det nok enkelte som vart skuffa med eit nei også, men det er vel gløymt no....

I Sykkylvsbladet tidleg på 90-talet stod følgjande vers å lese under signaturen Elo:

*Det hender so mangt i livet
Om alt ikkje godt er meint.
Steinen ligg der so tagal
Både tidleg og seint.*

*Hendingar var so mange
I skumringstimen han såg.
Lovnader var so store
Der kjærleik i lufta låg.*

*Ja, steinen kan fortelja
eventyr frå farne år.
Det er so mangt i livet
Som skaper eit hjartesar.*

*Den kan ikkje tenkje og ane
den kan ikkje seie eit ord.
Men det er som den talar
Om kjærleiken rik og stor.*

*No stille han ligg der og drøyer
Der tida og dagane går.
Den gøymer på tusen minne
Frå ein eventyrleg vår.*

Elo.

Ja-benken i Ramstaddal. (Foto: Kjell Løseth)

Kai Løseth, fødd 1945, er oppvaksen på Løset i Ramstaddal. Han bur i Ålesund og er pensjonert overlege ved Ålesund sjukehus. Han er svært interessert både i lokalhistoria og naturen i heimbygda.

Segna om Barbrotua og Dansarnakkane

Av Kai Løseth

Der sørenden av Ramstaddalen går over i Fasteindalen, ser du på vestsida først Løsethornet, deretter Barbrotua, 834 m.o.h. På toppen av Barbrotua er det ein gong i tida mura opp ein steinvarde som ein kan sjå nede frå dalen.

Varden har stått der trygt i lang tid, men under nyttårsorkanen, natt til 1. januar 1992, bles nokre steinar av toppen.

På offisielle kart står namnet Barbrotua, men den lokale uttalen, i samsvar med sunnmørsk måltradisjon, er Barbråtuå.

Før gardane på Ramstad-sida hadde sætra si på Årset, låg sætra lengre oppe i lia. Området vert no kalla Gamlesætra, og sjølv om der er tilvakse med skog, kan ein framleis finne staden. Litt nordaust for Gamlesætra ligg Dansarnakkane, 595 m.o.h., tvers over dalen frå Løsethornet.

Barbro. Dei aller fleste lokale innbyggjarane kjenner nok namna Barbrotua og Dansarnakkane, men kvifor dei har hatt desse namna i ca 300 år, er kanskje ikkje like godt kjent.

Ei jente frå Velle i Velledalen kom til Løset som tenestejente, der ho også skulle gå på sætra. Ho lova teneste på det vilkår at ho fekk fri to søndagar i månaden, når det var preike i sykkylvskyrkja. Då gjekk ho Melsetdalen utover til kyrkja, og tilbake igjen etter preika. Det vart sagt at dei dagane ho var til kyrkje, var det ein gut som brukte å følgje henne inn att. Desse dagane måtte andre ta seg av mjølkinga. Namnet på jenta var Barbro.

Langelur. Ho var overlag flink med alt ho gjorde. Ho hadde sin eigen langelur, og var makelaust flink til å spele på den.

Enkelte kveldar etter sætrestellet tok ho seg ein tur opp på Løsethornet og spela på langeluren. Då var det som tonane båra mellom fjella – heile bygda stansa opp og lydde på, sa dei.

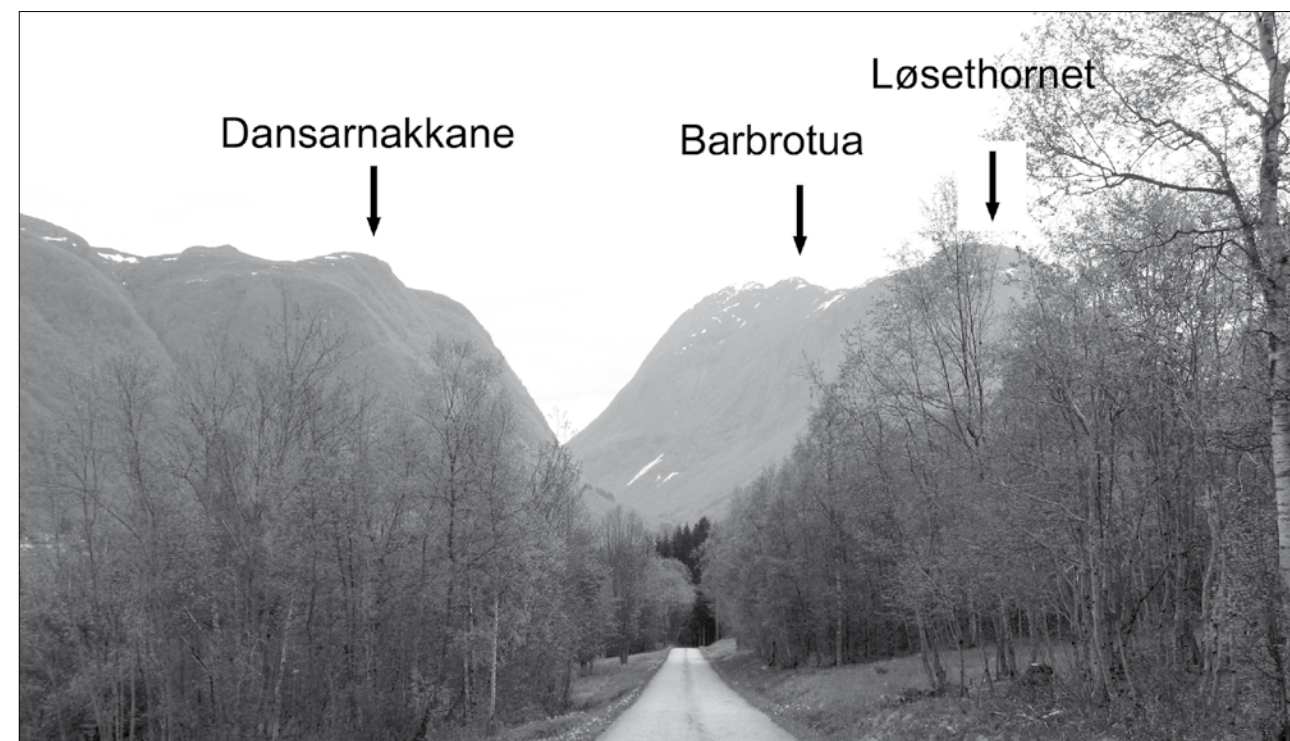
Gutane i bygda hadde eit godt auge til Barbro, og følgde henne gjerne når ho var på Løsethornet og spela. Men Barbro hadde alt lova bort sitt jaord og hjarte, så det nytta ikkje for ramstaddalsgutane.

Ein jonsokaftan skulle ungdommen i Ramstaddal samlast på berga litt nordaust ovanfor Gamlesætra. Dei hadde gjort avtale med Barbro at ho skulle stå på Løsethornet og spele på langeluren sin, og to gutar skulle spele på fele og bukkehorn saman med henne. Dei to gutane gjekk fleire gongar opp på Løsetsætra for å øve saman med Barbro.

Jonsokdans. Då jonsokkvelden kom, var det litt sterk sønnabris. Derfor var Barbro redd for at ton-ane berre ville lyde ut over dalen – og ikkje nå over fram til berga på andre sida av dalen. Ho gjekk derfor opp på fjelltoppen som ligg litt lengre mot sør.

Barbro spela det ho var god for, og det vart sagt at samspelet gjekk fint. Folket i dalen var ute og lydde – og ungdomen, som var samla på andre sida av dalen, svinga seg i dansen. I tida etterpå vart det eit munnhell i bygda: *“Den gongen ho Barbrå stod på Barbråtuå og spela, og ungdommen dansa på Dansarnakkane!”*

Ei segn er ei munnleg overlevert forteljing som gir seg ut for å vere sann. Om ikkje alt nødvendigvis fakta, er det ofte ein kjerne av sanning i den. Og jenta her er ein historisk person som kan dokumenterast.

Til musikk frå Barbrotua dansa ungdomen på Dansarnakkane. Foto: Kai Løseth.

Kven var så denne Barbro? Ho var fødd ca. 1675, død 1751, dotter til Ole Larssen Velle i Jakobgarden. Mora var første kona til Ole Larssen, namnet på henne er ukjent. Ole Larssen Velle vart enkjemann og gifte seg opp att med Berte Jakobsdtr. Velle, og fekk eit nytt kull med barn.

Det var skifte etter Ole Larssen den 10. oktober 1725. Barbro Olsdtr. er nemnd som ei av dotrene frå første ekteskap, og at ho då var gift med Nils Olsen Drabløs. Ein halvbror av Barbro, Paul Olsen, vart gift til Løset i Ramstaddal i 1745. Men det må ha vore tidlegare at Barbro var der som tenestejente.

Barbro må ha vore ei både flink og sterk kvinne. Ho sette krav då ho tok seg teneste, og fekk ein fjelltopp kalla opp etter seg. Garden ho vart gift til på Dravlaus i Velledalen fekk og namn etter henne – noko som var uvanleg. Jostein Fet skriv såleis i boka Sunnmørske tunnamn at berre 4,2 prosent av persontunnamna i Sykkylven kom-

mune er kvinnenamn. Garden har i nesten 300 år vorte kalla Barbrogarden.

Kjelder:

Martinus J. Løseth (1870 – 1961) var den som fortalde dette, også til meg. Men eg var ung då og skreiv det ikkje ned. Det gjorde derimot søstersonen hans, Oskar J. Melseth (1907 – 1992), og det er for ein stor del notata hans eg har nytta.

Dette er eit utdrag frå artikkelen "Sildarævintyri Siglufirdi" av den islandske lokalhistorikaren Bjørn Duason som handlar om livet til ein kjend sykkylvling på Island. Utdraget er tilrettelagt og omsett til norsk ved Arne Jostein Lyshol.

Ole Andreas Olsen Tynes - ein sildepioner på Island

Av Bjørn Duason

Ole Andreas Olsen Tynes var fødd 7. februar 1878 i Sykkylven og voks opp i heller tronge kår saman med foreldra og fire sysken.

(Merknad frå omsetjaren: Besteforeldra hans var Olaus Olsen f. 1816 på Frøysa og Marthe Olsdtr., f. 1815 frå Gjørvad i Geiranger. Dei flytta midt på 1840 talet til Utgård, Hundeidvik. Dei hadde minst 6 born. Ein av dei var Ole Severin, som flytta til Tynes (Karlsplassen) og gifte seg med Anne Gurine f. Brunstad. Dei hadde fire born - Johanne Marie, f. 1873, gift Indrevik; Ole Tynes f. 1878 som utvandra til Island; Lars Tynes f. 1882, kjend som rosemålar mellom anna i gamle Sykkylvs-kyrkja; og Karl Johan Tynes, f. 1885, som utvandra til USA. Ein annan son til Marthe og Olaus var Ole Elias f. 1842. Han kjøpte gard på Roald, Vigra, gifta seg og tok namnet Olav Roald og vart seinare byggevare- og trelasthandlar i Ålesund).

I konfirmasjonsalderen tok Ole Andreas Olsen Tynes til i tømmerlære hos onkelen Olav Roald, som då dreiv med byggevare- og tømmerhandel i Ålesund. Handelen hadde stort omfang og Roald var rekna som ein av dei mest velståande. Ei tid var han største skattebetalaren i Ålesund. I 1904 brann Ålesund. Olav Roald var svært aktiv då byen skulle byggjast opp att. Han gav lån og leverte byggjeverar til trengande. Men det gjekk så som så med tilbakebetalinga.

Island. Det er mogeleg at Olav Roald venta denne nedgangen – og såg seg om etter andre beitemarker. Same åra gjorde sildebåteigarar på Sunnmøre og andre stader på Vestlandet store investeringar for å ruste ut båtar til sildefiske ved nordkysten av Island. Hovudsetet for dette fisket var Siglufjord. Olav Roald bestemte seg for å sende den unge brorsonen sin til Island for å finne ut om der var pengar å tene på tømmer-

Ole Tynes og kona Indiana.
(Foto: Det sildehistoriske museet i Siglufjord, Island)

handel, fiske og andre tenester til nordmenn på staden.

Ole Tynes kom til Siglufjord med fiskebåten "Isendingen" sommaren 1906. Han leigde straks sjøtomt under Hafnarbökkum på vegner av farbror sin og han leia bygginga av sjøhuset "Roaldsbrakki" som skulle brukast til sildesalt- ing. Roaldsbrakka stod ferdig i 1907.

Stutt tid etter gjekk onkelen heime i Ålesund konkurs. Sonen, Elias Roald, tok over drifta av sjøhuset. Oppdraget til Ole var slutt, men det fall han ikkje inn å forlate Siglufjord. Han starta i staden så smått med eigne forretningar, sjølv om det var knapt med startkapital. I 1910 tok han seg av skipsekspedisjon for Otto Wathne i Stavanger, seinare for Bergenske Dampskipselskap då dei kom i gang med verksemd på Island.

Sildesaltning i Siglufjord.
(Foto: Det sildehistoriske museet i Siglufjord)

På eigne bein. To år seinare sette han i gang si eiga drift med fiske og sildesaltning. Han kjøpte sjøtomt nørdest i hamna ved Hvanneyra. Der bygde han straks eit lite skur og byrja med leverkoking. Kort tid etter leigde han meir land og utvida tomte både sør- og nordetter. Han tok til med å fylle ut sjøtomta, rydde i bakken ovanfor, utvide sjøhuset og byggje sildebrygge. Han utvida eigedommen til å bli den største sildesalt- ingsstasjonen i landet. Dei som kjende forholda best, hevda at saltingsstøa til Ole Tynes var den beste utanfor Japan.

Under første verdskrigen og åra etter nådde for- retningsdrifta til Ole sitt høgdepunkt. Han eigde dei tre linebåtane "Havdis", "Hugo" og "Paul". Noko seinare kom vanskelegare år for forret- ningane. Han opplevde ein sterk nedgang i fiske og drift, men han hadde fleire jarn i elden og stod han av. Det var få som kjende til vanskaner som Ole Tynes hadde i desse åra, med unntak av dei næraste venene. Han bar dei ikkje til torgs.

Utbygging. Ole Tynes gjorde fleire utbetringar i hamna i Siglufjord enn nokon annan. Han fylte opp fjøra i sørvest hjørne av øyra og bygde silde- saltingsbrygge. Saman med nokre andre nord-

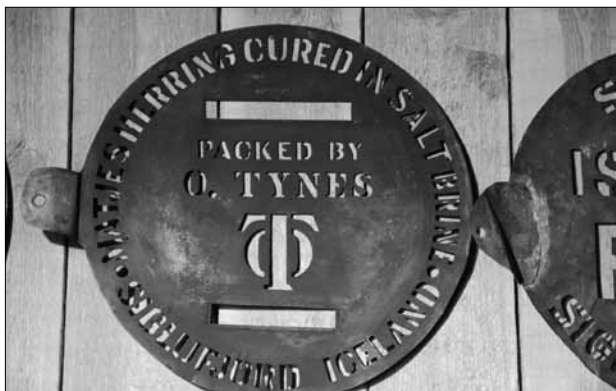
Roaldsbrakki –
som no er det sildehistoriske museet i Siglufjord.

menn hadde han ein stor del av æra for at det såkalla "anlegget" i indre hamn vart bygd. Til an- legget, som vart brukt til salting av sild og lager for slikt som høyrer saltinga til, høyrde også ei stor brygge reist på pålar. Dette var naudsynlege utbetringar av hamna, som hadde blitt svært trong.

Ole Tynes hadde stor interesse for hamneverk- semd, fiske og utvikling av fiskeprodukt. Han skreiv også nokre artiklar om dette. Svært aktiv

Tynesbrakka i Siglufjord vart brukt til salting av sild. Brakka vart seinare overteken av islandingane og kalla "Sunnubragga". I 2009 brann ho ned for godt. (Foto: Sildehistorisk museum, Siglufjord)

Mal eller sjablong for merking av tønner. Frå det sildehistoriske museet i Siglufjord. (Foto: Arne Jostein Lyshol)

var han i samband med tillaging av sild. Han dreiv ei tid fileteringsfabrikk, og fekk heidersdiplom for framstilling av sild på ei varemesse i Gøteborg kort tid etter første verdskrigen. Ole var flittig og handlekraftig. Han var også vennleg, slik at dei same folka arbeidde hos han år etter år. Dei opplevde han som ein god og omsorgsfull sjef.

Humorist. Folk gløymde heller ikkje humoren hans, som var levande og spontan. Han hadde sitt særeigne norsk-islandske tungemål, der norsk var basis med innvove islandsk. Han var uvanleg god til å fortelje historier. Skjemtesogene hans kunne vere både lette og stundom krasse. Der Ole Tynes var i saman med vener, gjekk praten lett, og han var god til å halde humøret oppe. Personane i sogene hans vart lys levande for tilhøyrarane når han fortalde.

Eit opphaldsrom i Roaldsbrakka. Frå det sildehistoriske museet i Siglufjord.

Han trakterte også uvanleg godt fele. Eg minnest godt når venene, Ole Tynes på sin fiolin, handelsmannen Sophus Arnason på harmonika og far min, Dui Stefansson, på orgel spela "Koster- valsen", "Du gamle Måne", "Titte til hinanden" og eit utal andre slagarar saman desse åra.

Dei spela også til dans i det nyreiste Biohuset når det var uvêr og landligge. Etter dansen kunne det bli slagsmål og heitt i rekkene. Tynes, som var ein svært fredsam mann, prøvde å roe landsmennene sine, som oftast var dei som skapte uro. Ein gong fekk han sjølv mange slag på kjeften, og vart ille tilreidd, blå og opphovna.

Indiana. Han vart då boren til ei serveringstove i nærleiken, for å verte stelt med etter ugjerninga. Kvinna som utførte denne gode gjerninga, vart sidan kona hans. Ho heitte Indiana Petursdottir og var ætta frå Svarfadardal. Slik fortel gamle siglufjordingar om dette. Sjølv om historia minner om ei gammal folkesegn, kan det vere rett, for Indiana skulle seinare gi mange ei hjelpande hand og i tillegg støtte mange gode formål i Siglufjord. Indiana var fødd i 1883. Ho miste far sin då før ho var eitt år, og voks opp med mor si, Jorunn Hallgrimsdottir, som var ei vakker og dugeleg kone. Seinare budde ho i lang tid hos dotter og svigersonen i Siglufjord. Det vart lite skulegang på henne. Ein gjekk i livsens skule og det måtte duge.

Fru Indiana var evnerik og dugleg og hadde praktiske evner, som kom henne til god nytte. I ungdomsåra oppheldt ho seg i Akureyri og tente der i ein god heim. Ho var og nokre feriar i Danmark, lærte nye seder og skikkar og utvikla seg i nye omgjevnader.

Ho flytta til Siglufjord i 1910 og dreiv der etter ei tid ei matstove eller kafé. I 1912 gifta Ole og Indiana "fagra", for så kalla siglufjordingar denne vakre og dyktige kona. Dei hadde bryllaupet sitt i Bardum i Fljotum. Kort tid etter bryllaupet flytte dei inn i nyehuset sitt som stod midt i hovudgata i Siglufjord. Det var staseleg i heimen og inventaret var forseggjort. Der dreiv Indiana i mange år servering i sildesesongen om sommaren og der hadde ho utanlandske sildekjøpmenn, reiarar og skipsmeklarar som gjester. Heimen deira var i ei årrekkje tilhalds- og samlingsstad for dei fleste utlendingar som kom for å kjøpe sild.

Jubileumssalutt. Det seier noko om populariteten deira då det skulle veljast festnemnd til hundreårsjubileet for at Siglufjord hadde blitt ein lovleg handelsstad. Fem ulike foreiningar skulle velje festnemnd. Tynes-ekteparet vart begge valde, kvar frå sitt lag. Ole Tynes var i tillegg ein av tre i soknestyret som skulle førebu festen.

Han ga 100 kg kol til oppvarming av festlokala. I tillegg tilbød han seg å betale halve kostnaden for å leige inn eit hornorkester frå Akureyri. Han sytte også for at det small skot klokka sju om morgonen frå ein kanon som han hadde skaffa fram.

Dette var ikkje ein utlending, men siglufjordingen Ole Tynes sitt verk. Han var ein mann som alle såg opp til og som ville yte sitt til byens beste og ære denne dagen. Om dette var ekteparet einige, og dei gjorde sin innsats utan å stikke seg fram.

Indiana stod ikkje til atters for mannen sin i noko. Ho var drivkrafta som fekk med seg andre framstående kvinner i Siglufjord. Dei løyste oppgåver som kvinnene var opptekne av, som omsorgsbustader og sjukeheim. Ho var noko for seg sjølv, tindrande vakker, og høfleg og kultivert – eigenskapar som prega henne anten ho var heime eller ute og livet ut. Tilnamnet "hin fagre" var fortent. Ho døydd i Siglufjord sommaren 1942.

Sorg. Ekteparet hadde ei dotter, Jorunn, som vart kalla Loa av venner og slekt. Ho gifte seg med tannlegen Jon Siggtryggson, professor ved den islandske høgskulen. I tillegg tok Ole og Indiana til seg fire fosterbarn som dei var svært glade i, men som alle døydd frå dei. To jenter, som hadde kome i ungdomsåra, bukka under for "kvitedauden" (tuberkulosen). Ein fem år gamal gut drukna då han datt utfor bryggja. Fostersonen Haraldur Bjørnsson, ein 18 år gamal gut, kom bort saman med to andre unge menn vest i Almenningen 4. november 1935, i dårleg vêr under sauesanking. Som ein måtte vente tok Indiana og Ole tapet av fosterbarna sine svært tungt, sjølv om dei bar sorga tappert.

Ole Tynes hadde ikkje mykje skulegang. Likevel var han svært skriveskrift og skreiv t.d. noko om opphavet til sildeeventyret og nokre minne om livet i Siglufjord kring 1900. Han var lite for mortar og pynt og fjas. Kom som du er, var meir hans stil.

Han var ein god mann i ordets beste mening. Han var medlem i Rotary og skulle på eit møte i klubben då han døydd 21. desember 1944. Han hadde då vore enkjemann i to år. Ein av dei mest framstående landnåmsmennene i Siglufjord hadde gått bort. Siglufjordingane hadde teke han til seg som ven og rådgjevar. Det er i røynda det beste ettermæle nokon mann kan få.

(Omsett av Arne Jostein Lyshol).

Siglufjörður i dag. Det staselege huset til Indiana og Ole Tynes låg midt i hovudgata. (Foto: Arne Jostein Lyshol)

De store norske interesser paa Island

Ole Tynes frå Sykkylven var ein mann som vart lytta til både på Island og i Noreg. Arne Jostein Lyshol har funne fram til denne artikkelen i avisa *Tidens Tegn*, Måndag 3. mars 1924 blir han intervjuet om tollbarrierane som han meiner er skadelege for begge landa. *Tidens Tegn* var opphavleg talerøyr for *Frisinnede Venstre*. Avisen gikk inn i april 1941, og vart etter frigjeringa overteken av den nystartede avisa *Verdens Gang*.

Fiskeriloven naar ikke sin hensikt. Begge nationer har fordel av at den forandres.

Norsk-islænderen grosserer O. Tynæs fra Siglufjord uttaler sig til "Tidens Tegn".

En av de mest foretagsomme utlændinger som har slaat seg ned paa Island, tør være nordmanden O. Tynæs. For atten aar siden bosatte han sig i Siglufjord, hvor han nu driver eksportforretning og et stort moderne fiskerietablisement. For nogen aar siden blev han islandsk riksborger og Island er saaledes hans andet fedreland. Hvad denne indsigstfulle mand har at fortælle om de norske interesser paa Island, om fiskeriloven og

kjøttoldspørsmålet har særlig interesse, da han tar hensyn til begge nationers beste.

(Bakgrunnen for "kjøttoldspørsmålet" var at Island forbaud fiske innan for ei tre mils fiskerigrense i 1922, men det kunne gjevast treårig dispensasjon for utanlandske salteri og sildoljefabrikkar. Noreg svarte med å innføre høgare toll på islandsk sauekjøt. Ein konsekvens av forbudet var at fisket i større grad blei drive til havs.)

Hr. Tynæs er fortiden paa besøg i byen og da vor islandske medarbeider igaar traf ham utalte han sin store tilfredshet med propositionen om kjøttolden:

I de 18 aar jeg har bodd paa Island, har jeg aldrig merket saa stor interesse for øket samkvem med Norge som nu, sier han. Men den gode forstaaelse er noget formørket ved nordmændenes toldbehandling av det islandske kjød. Islændingene anser tolden for uretfærdig, idet den rammer dem haardere end nogen anden nation. Toldspørsmålet har skapt en liten antipati mot Norge, men den fortar sig sikkert hurtig hvis nu tolden blir opphævet eller sterkt reduceret.

Tidens Tegn mandag 3. mars 1924 Nr. 53

De store norske interesser paa Island.

„Fiskeriloven naar ikke sin hensigt. Begge nationer har fordel av at den forandres“.

Norsk-islænderen grosserer O. Tynæs fra Siglufjord uttaler sig til „Tidens Tegn“.

Isfælig like god som den vare, som er saltet i land, og nordmændene slap skatter og told og arbeidet derfor billigere end islændene. Arbeidsfolk, forretningsfolk og bønderne paa nordlandet er stemt for en forandring av loven.

— No mener jeg ikke, at en hvilken som helst nordmand eller utlænding skal ha lov til at tilvirke sin sild paa Island's grund. Men de skal ha fri adgang til at avsette fangsten til sildoljefabrikkerne. Blir loven forandret paa dette punkt, kan nordmændene være tilfredse. Etter hvad jeg har forstaaet, er det netop den ret, de norske utredere vil opnaa. Begge nationer har fordel av at loven forandres. En venskabelig overenskomst vil skape trygghet i forholdet mellem folkene og øke den gjensidige sympati og gode forståelse.

— Men selv om loven ikke forandres, vil Norges deltagelse i fiskerisikkert fortsætte. Resultatet fra fjor viser at nordmændene kan fiske med fortjeneste. De vil vel ogsaa omlægge sin flaaet, saa den bliver bedre for tilberedning av fangsten uden konkurrense. Det blir da kun et liget konkurransemaal, hvem som arbeider billigst. Som forholdene ligger an til blir det altid dyrere for islændene at producere sild.

— De kan tænke Dem hvor sterke interesser nordmændene har paa Island naar jeg fortæller, at een dag søndag 13. august 1911 talte jeg ikke færre end 204 norske skibe i Siglufjords havn.

Lockouten ved Sydvaranger ophører.

Arbeiderne er gaaet ut av organisationen.

Sydvarangergrube. Blir ikke med i lockouten. De av telekabelarbeidere som har været organiseret har meldt sig ut av lockouten. Det er bare en mindre del av arbejdsmændene ca. 1500 arbejdere som har været organiseret. Formentlig maa de

En av de mest foretagsomme utlændinger som har slaat sig ned paa Island, tør være nordmanden O. Tynæs. For atten aar siden bosatte han sig i Siglufjord, hvor han nu driver eksportforretning og et stort moderne fiskerietablisement. For nogen aar siden blev han islandsk riksborger og Island er saaledes hans andet fedreland. Hvad denne indsigstfulle mand har at fortælle om de norske interesser paa Island, om fiskeriloven og kjøttoldspørsmålet har særlig interesse, da han tar hensyn til begge nationers beste.

Faksimile av intervjuet med norsk-islænderen Ole Tynæs i *Tidens Tegn* 3. mars 1924.

Mener De at islænderne vil forandre fiskeriloven?

De burde gjøre det. Loven er nærmest en fiasko. Den har ikke hjulpet islænderne, som taper meget i arbeidsløn, told, havneavgift og forretning i kul, olje, matvarer etc. Tanken var at umuliggjøre sildesaltning utenfor tremilsgrensen, men det har slaat feil. Siste aar deltok 80 norske skibe i fisket og deres fangst var 190.000 tønder saltsild. Kvaliteten var selvfølgelig like god som den vare, som er saltet i land, og nordmændene slap skatter og told og arbeidet derfor billigere end islænderne. Arbeidsfolk, forretningsfolk og bønderne paa Nordlandet er stemt for en forandring av loven.

Nu mener jeg ikke at en hvilken som helst nordmand eller utlænding skal ha lov til at tilvirke sin sild paa islandsk grund. Men de skal ha fri adgang til at avsette fangsten til islandske borgere til saltning eller til sildoljefabrikkerne. Blir loven forandret paa dette punkt kan nordmændene være

tilfredse. Etter hva jeg har forstaaet, er det netop denne ret, de norske utredere vil oppnaa. Begge nationer har fordel av at loven forandres. En venskabelig overenskomst vil skape trygghet i forholdet mellom folkene og øke den gjensidige sympati og gode forståelse.

Men selv om loven ikke forandres, vil Norges deltagelse i fiske sikkert fortsætte. Resultatet fra i fjor viser at nordmændene kan fiske med fortjeneste. De vil vel ogsaa omlægge sin flaaet, så den passer bedre for tilberedning av fangsten utenfor tremilsgrensen. Det blir da kun et konkurranse spørsmål, hvem som arbeider billigst. Som forholdene ligger an blir det alltid dyrere for islænderne at producere sild. De kan tænke Dem hvor sterke interesser nordmændene har på Island naar jeg fortæller, at een dag, søndag 13. august 1911 talte jeg ikke færre end 204 norske skibe i Siglufjords havn.

Kjetil Tandstad, fødd 1950, er journalist og museumsmann og redaktør for Årbok for Sykkylven.

Eit minne som nesten var gløymt

Av Kjetil Tandstad

Det er ei historie frå krigen som ingen av oss fekk vite noko om, seier Edny Bonesmo. Lenge tenkte ho at det berre hadde skjedd i hennar og søstrene sin fantasi. Men mange år seinare fekk ho høyre om soldatar på rømmen, og tykte at mange puslebitar fall på plass.

Kvifor var snille Lars plutseleg så sint, undra småjentene i nabofamiliane Bonesmo og Grebstad i Einane i Straumgjerde. I to hus tett i tett budde det to barnerike familjar, ektepara Toralf og Agnes Grebstad og Jens

og Elise Bonesmo. Dei hadde totalt 16 born som sprang til og frå mellom husa. I det eine huset budde også den ugifte Lars Grebstad, som alle kalla Lisje-Lars og systera Mali, som heller ikkje var gift.

Grøn panne. Lona fortalde ein dag ved middagen at ho hadde sett ein rar mann med "ei grøn panne", altså ein kjele, på hovudet, oppe i lauvhytta dei brukte å leike i. Veslesøster Hanna fortalde at ho hadde sett ein framand mann. Han stod heilt still bak eit tre.

Lars Grebstad, som alle kalla Lisje-Lars, i eldre år. (Foto utlånt av Jorunn Grebstad)

Lars Grebstad, Lisje-Lars, som han vart kalla, tok Lona med seg ut og truga med dei verste ting dersom ho nokon gong fortalte dette til nokon. Så gjekk han av stad og reiv ned lauvhytta. Døra, som dei hadde henta frå den gamle revearden som stod like ved, kasta han langt av garde. Det verste med alt saman var at Lars vart så sint, han som alltid var så blid og snill med oss, fortel Edny.

Først tidleg på syttitalet fekk Edny forklaringa på det skremmande raseriutbrotet. Ho var på besøk hos Mali og Lars, som nettopp hadde flytta frå Einane i Straumgjerde til barndomsheimen deira på Grebstad og fekk ei omvisning i huset. Dei enda på loftet der dei sette seg ved vindauget og såg ut over grenda. Heilt utan spørsmål av noko slag, byrja Lars på ei forteljing eg aldri hadde høyrte før og som aldri hadde blitt nemnd i mi barndoms- og ungdomstid, seier Edny Bonesmo.

Leikeområde. Det heile skulle ha skjedd i småhøymarka heilt oppe ved steingarden mot skogen, som var eit herleg leikeområde for ungane. Dei store gutane bygde lauvhytte som dei største jentene kunne bruke som leikarhus. Dei tre båsane i sommarfjøsene var dokkehus for dei minste. Slik var historia som Lars fortalde:

Ein vårkveld var han på veg til doen, som var i løa.

Ungane i Einane: Bak frå venstre Jorunn Grebstad, Hanna, Lona og Gunvor og Margot. Fremst Edny, Oddbjørn, Perdy, Ole og Åshild. (Foto utlånt av Edny Bonesmo)

Plutseleg kjende han noko kaldt i nakken – ein pistol. Et viste seg at det var tre menn i engelske uniformer i løa. Dei måtte ha ein skjulestad. Det han kunne tilby var sommarfjøsene. Han måtte også skaffe mat til dei.

Det var ikkje så enkelt å skjule nokon oppe i Bakkane ovanfor Straumgjerde. For Lars var det heller ikkje enkelt å handle mat nede på Hjortholbuda på kaia. Lars brukte ikkje å handle mat for mange. No kom han seint på kvelden og skulle plutseleg ha mykje mat og te. Han fortalde at han spela full for å sleppe å snakke skikkeleg med Buda-Berte, som nok lurte på kva han skulle med all den maten. Dei grønkledde var der berre nokre få dagar. Då dei drog, klatra ein av dei opp i det store plommetreet ved soverommet til Lars og banka på vindauget til farvel.

Livredd. Historia gir forklaringa på kvifor Lars hadde vore så sint og hadde rive ned dokkehuset. Han hadde vore livredd. Og det hadde han all grunn til. Hadde dette kome ut hadde ikkje berre han, men også familiane vore i fare.

I ettertid har også andre minne kome fram. Jorunn, som delte rom med Lars, hugsa at ho vakna ei natt av at det stod ein mann bøygde over senga hennar. Jorunn og Margot, som leika i båsane i sommarfjøsene klaga over at nokon hadde rota i dokkehuset deira. Nokon hadde flytta om på

Eit yrande liv i Einane: Frå venstre Toralf Grebstad, Agnes Grebstad, Elise Bonesmo og Per Bonesmo. Edny sit på skuldrane til Haldor som ikkje viser på bildet, Gunvor Bonesmo Erstad, Lona Brevik, fødd Grebstad, Jorunn Grebstad, Amalie (Mali) Grebstad, Åshild Fausa og heilt til høgre Lars Grebstad (Lisje-Lars). Sitjande frå venstre Grete Bonesmo Erstad, Ole Bonesmo, Gunn Marit Grebstad, Arnfinn Grebstad, Perdy Grebstad, Oddbjørn Bonesmo, Jens Bonesmo og Jostein Bonesmo. (Foto utlånt av Edny Bonesmo).

Tilbake på gamle tomter. Her leika vi jamt i ungdomsåra, fortel frå venstre Edny Bonesmo, Gunvor Erstad og Hanna Vegsund. (Foto: Kjetil Tandstad).

“kjøkkenet” deira. Yngstejenta Hanna har seinare fortalt at ho fekk ei forklaring på mannen med den grønne panna på hovudet i mai 1945. I ein barnedåp overhøyrde ho at Lars fortalde historia til dei vaksne i familien. Så vidt ho forstår var det britiske militære i uniform som på ein eller annan måte hadde hamna bak fiendens liner. Dei måtte kome seg ut av landet utan å bli oppdaga.

Nordmenn. Der må ha vore nordmenn saman med dei engelske soldatane, meiner Edny Bonesmo. Lars kunne ikkje engelsk, men han forstod likevel kva han skulle gjere. Det leie er at då eg først tok til å stille spørsmål om dette, var alle dei vaksne i familien borte. Det var også Per (Bonesmo) og Haldor (Grebstad) som bygde lauvhytta. Gunvor Bonesmo (Erstad) og Lona Grebstad var kanskje åtte - ni år då det skjedde, Margot og Jorunn kanskje fem - seks. Sjølv var eg berre tre- fire år og for liten til å vere med, det same var Åshild.

At engelske militære skulle ha skjult seg i Straumgjerde under krigen, er heilt ukjent. Det vart rett nok engelske fly som vart skotne ned i sykkylv-fjella, men dette er hendingar ein veit mykje om og det er lite truleg at rømlingane skulle stamme derifrå. Andre kjende hendingar er det heller ikkje som styrker teorien. Men framleis veit vi

Den gamle sommarfjosen ovanfor i Einane. (Foto: Edny Bonesmo)

ikkje alt om det som skjedde under krigen, seier Edny Bonesmo.

Inga skrone. Sjølv er ho ikkje i tvil om at historia er rett. Born registrerer utan å reflektere, seier den pensjonerte læraren. Lisje-Lars var alltid ein spøkjefugl og var kjend for å ha stor fantasi og for at han gjorde folk pretter. Men det kan eg seie, at noko slikt ville han aldri ha skrøna om, seier ho.

Ho spør seg: Kven var desse soldatane. Kvifor var dei her?

- Det er naturleg å tenkje seg at dei hadde kome for å få hjelp til å få båtskyss tilbake til England. Vi veit at mange engelskmenn kjempa mot tyskarane opp gjennom Gudbrandsdalen i 1940 og at mange fall. Ved Nord-Sel kyrkje er der ein engelsk gravplass som blir godt halden ved like av den britiske ambassaden. Kan ein tenkje at nokon kom seg unna opp Ottadalen til Grotli og derifrå vidare til Sykkylven? Kanskje kan andre som les dette ha ei forklaring, vonar ho.

Magnhild Vatne, fødd 1965, bur på Glomset i Skodje og er museumsstyrar ved Sykkylven Naturhistoriske Museum. Ho har studert landskapsforvalting og friluftsliv og er interessert i gammalt handarbeid og handverk. Ho hesjar kvar sommar.

Sopling-Hans

Av Magnhild Vatne

Utan hastverk gjekk ein kar i svarte vadmålssklede rundt med ei tung dragevogn på slep. “Vil fruene kjøpe sopling av finaste slag, eller kanskje duftande kaprifol?”

Kanskje var det slik Sopling-Hans la fram ærendet sitt då han gjekk frå gard til gard rundt i bygda for mange tiår sidan.

I samband med at Sykkylven Naturhistoriske Museum skulle arrangere kurs i å lage sopolimar (heretter kalla sopling), dukka det snart opp eit namn – Sopling-Hans. Det viste seg at mange “godt over 60” kjende til Sopling-Hans, men få eller ingen kunne fortelje noko særleg meir enn at han for rundt i bygda, drog på ei kjerre og selde “soplingar”. Kven var han?

Historier. I Gardssoga for Sykkylven ¹⁾ står det berre “Hans f. ca. 1881. (Sopling-Hans)”. Mange gode hjelparar i bygda har fortalt små historier om han og familien har kome med både bilde og historier. Det vart etter kvart ei fin skildring av denne personen, ein audmjuk og nøysam ungkar på Fauske.

I Ørskog Kyrkjebok for 1882²⁾ står det at Hans Bastians. Ludvig vart født 12.12.1881 og døypt 15.01.1882. “Forældrenes fulde Navne” var Bastian Lassesen Jellegerde og Jørgine Rasmusdatter. I Folketeljinga for 1910 ³⁾ står det at Jørgine var frå “Herø i Norland”. Hans døydd 12. januar 1961, 79 år gammal.

Far til Hans, Bastian, bygsla Hans-Jakob-plassen (gnr. 5 bnr. 3) frå 1875 og bygde eige hus her. Garden var tidlegare delt ifrå garden Hjelle. I 1875 var det Lars Andreas Larsen Aure (Kapral-Lars) som eigde plassen ¹⁾. Familien tok namnet Hjellegjerde etter garden, som det var vanleg og gjere den gongen. Karsten Frosterud, Hans sin

Sopling (so:pleng) hankj. Sopolim, feiekost. I gamle dage fór dei øfte te by'n og selde soplenga.

Jan Grebstad (red.). Ord og uttrykk i Sykkylven. 1999 Sykkylven sogenemnd.

Sopling-Hans i lag med familien sin. Frå venstre Hans Bastian Hjellegjerde, Karen Marie Fauske (søster), Lovise (niese) og Arne Samuelsen, og Karsten Frosterud (grand-nevø). (Foto: utlånt av Karsten Frosterud.)

grand-nevø, fortel at då eigaren seinare ville ha garden sjølv, fekk Bastian flytte med seg huset til den nye tomte på Indre Fauske. Dette var i slutten av 1920-åra. Huset vart plukka ned og bore 500 -1000 m, og sett oppatt der det står i dag (Fauskelia 9). Broren til Hans, Lars, flytte etter kvart til Lassegerde (gnr. 2 bnr. 4) i Gardssoga kalla både Lasseplassen og Lassekamben), men søskena Karen og Hans vart buande. Hans budde i kjellaren med Karen og hennar familie.

Spanskesjuka. Karsten Frosterud bur i dag på Gjerdrum, og fortel gjerne om grandonkel Hans. I slutten av tenåra fekk Hans spanskesjuka. Han var så sjuk at dei hengde opp likkjolen på veggen, for dei rekna med at han skulle døy. Hans kom seg gjennom sjukdomen, men fekk varige mein og vart aldri den same. Nokre ville nok seie at han vart noko "rar", fortel Frosterud, men han

Sopling (oo), m. Feiekost, Kvast af sammenbundne Kviste til at feie med. Berg. Hall. Nordl. (Paa Østl. Sopelime, s. Lime). Sjeldnere Sopl (Sopel). Elles i en afvigende Form: Sovl (oo), m. Sdm. Gbr.: ogsaa overgaaet til Soel, Hard. og Solv, Sfj. Og Bbr. Isl. sófl.

Ivar Aasen. Norsk Ordbog. Samlaget 1873/2003.

var godt likt i bygda. Dette stadfestar også alle småhistoriene som framleis lever om han. Både Per Arne Grebstad og Oddrun Eidem fortel historier om Sopling-Hans som kom til gards for å spørje husmora om dei hadde ein stad han kunne skjere ris. Då vart han gjerne vist til eit område der han kunne hente høveleg tilfang, og han kviterte ofte med å kome attende med ein sopling som takk. Han var ein ærleg mann, og var svært nøye med å spørje grunneigarane om løyve til å ta kvist.

Soplingar laga han heile året, og om vinteren sat han på soverommet sitt og arbeidde. Han var ein nevenyttig mann og alltid oppteken med noko. Han hadde likevel ikkje hastverk når han var på salsrundane sine. Bergljot Tandstad har fortalt at då Sopling-Hans kom til Sandalbøen på Vik der ho vaks opp, slo han seg gjerne til ei ekstra god stund om det var middag på gang. Slik fekk han med seg ei mataså før han gjekk vidare. Fleire fortel at han selde planter frå skogen, mellom anna stiklingar frå kaprifol. Han reklamerte med at om dei kjøpte kaprifol, ville det "dufte så reint godt" rundt huset.

Ei lita taus. På rundturane i bygda sette han seg ofte ned og tralla og song for barna han

møtte på. Ein song byrja med "Då eg var ei lita taus...", og det syns den vesle jenta, i dag med namn Kari Steinsvik, var veldig rart at ein gammal mann kunne syngje. Birgit Overå hugsar meir av teksten (sjå annan stad i artikkelen). Karsten Frosterud fortel også at Sopling-Hans var svært glad i å syngje, og at han kunne høyre han tralle på gamle viser medan han sat og arbeidde. Det var ikkje alltid han kunne teksten, men han song av hjartans lyst likevel.

*"I Finnlands by ska du inte fryse
enn so mysse du helså di
Rundt halsen ei reverumpe
og på fødderne reinsdyrsko
Slikt bruka Finnjubbinn der han bor"*

(Verset er attfortalt av både Oddrun Eidem, Birgit Overå og Karl Overå.)

Hans hadde aldri noko fast arbeid. I Folketeljinga for 1910 ²⁾ er han oppført som "gaardsarbeider og fisketørker". Han tok arbeid med tømmer- og vedhogst og frakt av dette ned til bygda. Han kunne "lese årane" i store steinblokker, slik at dei med få slag på rett stad gjekk i småbitar etter kort tid, fortel Karsten Frosterud. Om sommaren hjalp han søstera Karen med tørking av klippfisk på berga, og tente nok litt på dette også. Karen brukte å tørke fem lad tørrfisk. Produksjon og sal av soplingar var ei av hovudinntektene til Hans, og dette heldt han på med nesten heile livet. Han hadde mange faste kundar. Karsten Frosterud fortel at det hende han køyrde Hans rundt med soplingar til faste kundar. Det likte han godt – å bli køyrt rundt med bil.

Dragevogn. Mange i bygda nikkar sikkert når grandnevøen fortel: "Hans gjekk til fots overalt han skulle. Han gjekk alltid i bukser av vadmél. Soplingane hadde han i ei vogn som han drog på - ei dragevogn. Ho var om lag 1,5 meter brei og 3-4 meter lang med skjækene. Vogna var nok gammal då Hans fekk ho, og han stelte og pussa ho nøye." Kari Steinsvik fortel at han brukte også å bere på ei spann frå Kiellands drops, og ei vevd veske. Det hende han fekk eitt og anna å bite i når han gjekk frå gard til gard for å selje soplingar, og då var både dropsspanna frå Kiellands og den vevde veska god å ha. Hans var tydelegvis ein naturens mann, han brukte ikkje klokke, men

Kaprifol i bløming på Fauske.
(Foto: Magnhild Vatne.)

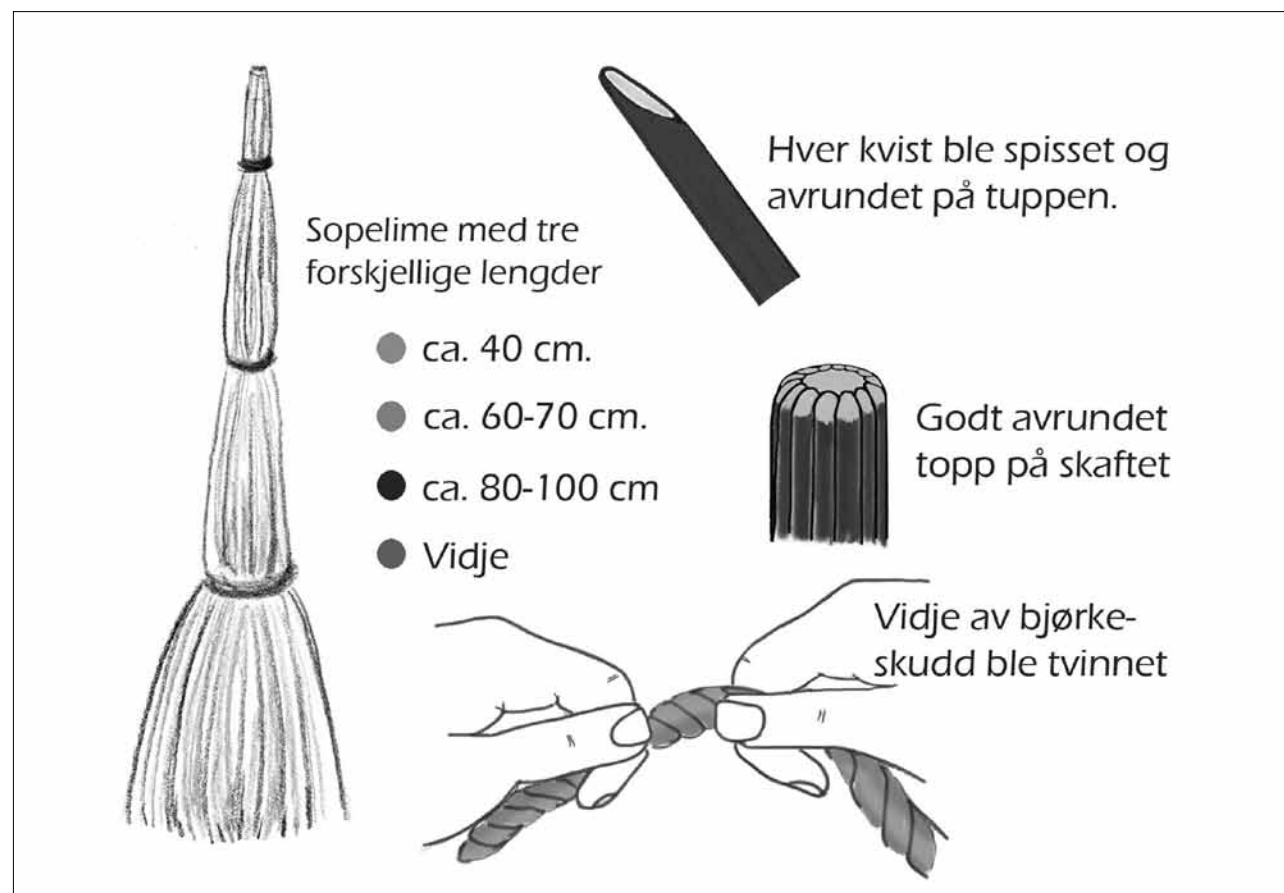
såg på sola og visste ganske nøyaktig kor mykje klokka var på dagen.

Mange av dei som har bidrege med småhistorier har eit bilde av denne originalen som Hans var. Det har også vist seg at det nesten ikkje finst fotografi av han, og så langt har vi berre eitt som er i Karsten Frosterud sitt eige. Han likte ikkje å bli tatt bilde av, fortel grandnevøen. Skulle det finnast bilde av Sopling-Hans i bygda, er både familien og museet interessert i å få tilgang til desse.

Soplingkurset til Sykkylven Naturhistoriske Museum vart halde 5. mars på sløydsalen til Aure barneskule. Kurset var fort fullteikna, og det var lange ventelister. Instruktørar var Arne Ola Grimstad frå Volda og Alv Ottar Folkestad frå Herøy. Det vart laga mange soplingar, men neppe med same prima kvalitet som dei Sopling-Hans produserte.

Hans sine soplingar
(til nynorsk etter Karsten Frosterud)

Hans brukte vanleg bjørk, særleg yngre, ikkje hengebjørk. Han brukte 3 forskjellige lengder: Første lengd på ca 40 cm, andre lengd på ca 60-70 cm og dei lengste var ca 80-100 cm. Han sette desse lengdene saman som ein bukett opp-ned, med dei kortaste lengdene inst og dei lengste

Arbeidsteikning av Hans sine soplingar. (Teikning: Karsten Frosterud og Liv Heidi Solem.)

ytst slik at dei også danna skaftet. Alle lengdene gjekk heilt ned til golvet.

Det som heldt og batt lengdene saman var vidjer, også av bjørk. Vidja lagde han av nye bjørkeskot, som han barka og la dei i varmt vatn for å få dei mjuke. Han brukte ein særskilt teknikk for å forme skota til tau ved å vri og gni dei kraftig mellom peikefinger og tommel med begge hender (vriding som ein gjer for å vri vatn ut av våte klede og liknande.) Dette kravde stor kraft i fingrane. Når det var vanskeleg å skaffe vidje, brukte han streng (ståltråd).

Alle lengdene vart spissa øvst slik at det vart jamne overgangar. Det skulle ikkje vere mogleg å stikke seg på greinene i handtaket når soplingen var i bruk. Dette gjorde også at han var god å halde i. Sjå teikninga.

Svartedauden vart personifisert med den gamle kjerringa Pesta som viste seg når pesten truga. Hadde ho rive, ville nokre overleve, hadde ho sopelime, måtte alle døy.
(Teikning: Th. Kittelsen.)

Sopling-Hans budde i huset til venstre, Fauskelia 9, i lag med søstra Lovise og hennar familie. Biletet er teke for 50 - 60 år sidan. (Foto utlånt av Liv-Heidi Solem).

Då ej va ei lita taus

Då ej va ei lita taus,
då hadde ej det gøtt,
ensjønt ej låg no i ein fjøs.
Han far måtte dra mesta det som va
høy og vatten, ved og strå
i frå engen, land og bå.
Mor ho raka so iblant
va'kje redd om sveitten rann
verken far eller mor
sometid heldt ho på å spinn'
sometid heldt ho på å tvinn'
for at ej sku lær å bind'
votta åt han far.

Attfortalt av Birgit Overå til Karl Overå
Kjelder:

- 1) Gustav Weiberg Aurdal. Gardssoga for Sykkylven, band 1.
- 2) Ørskog Kyrkjebok 1882, Klokkebok. Digitalarkivet.
- 3) Folketeljinga for 1910. Digitalarkivet.

Munnlege kjelder:

Karsten Frosterud, Liv Heidi Solem, Oddrun Eidem, Ingvald Fauske, Per Arne Grebstad, Kari Steinsvik, Bergljot Tands-tad, Birgit Overå, Karl Overå, Jarle Sulebust.

Tonar til Straumsheim-dikt

Ein kjenning frå årbokspaltene utfordra ektemannen: No har tre nye dikt av Henrik Straumsheim fått sine egne tonar.

Henrik Straumsheim er ein meister til å skildre natur og folkeliv, og mange av dikta går i djupna. At eg har gitt tonar til nokre av dei, vil eg nok likevel skulde kona mi Vigdis for, seier Per Asbjørn Knardal frå Rovde.

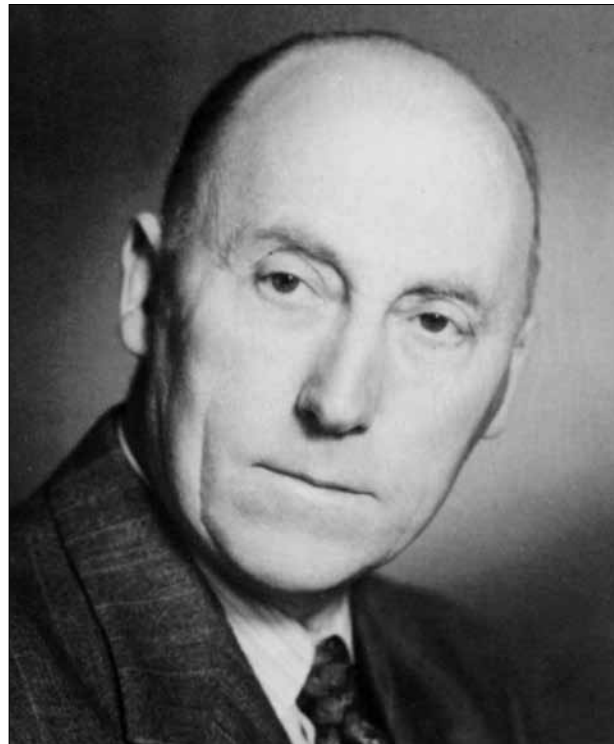
Lag ein tone! Han er gift med sykkylvstausa Vigdis Knardal, fødd Sætre. Ho gav han diktet "Pilegrim", henta gitaren og sa: "No, Per, no he' du drive å sungje heile livet, no teke du og laga enj tone til ditte diktet ta 'nå Henrik."

- Som den underdanige ektemann eg er, så måtte eg berre gjere som ho sa. Papir, blyant, litt klunking på gitaren og litt oppsjekking på pianoet og slik vart denne melodien til. Tekstane til "Veslegut" og "Palmesundag" laga han også tone til, fordi yngstesonen deira skreiv ei særopp-gåve om Henrik Straumsheim. Eg kjenner ikkje til at nokon av desse dikta har nokon tone frå før, seier Per Asbjørn Knardal.

Songtradisjonar. Heimbygda hans, Rovdestranda, er ei bygd med lange og rike songtradisjonar. Han byrja i Rovde Mannskor som 14-åring, og fekk syngje i kor i lag med far og mange onklar og nær slekt. Eitt av glansnummera våre var Henrik Straumsheim sin song Sunnmøre: "Tindane reiser seg, her vil me landa i sjøsprøyt frå vest, på skumbårut fjord."

Songen har vore ein viktig hobby og til stor glede for han. Han har vore med i fleire kor, t.d. Rovde Blandakor, Mannskoret Frendar, Sunnmøre Brødrekor og Sunnmøre Kr. Mannskor. Han har gjennom åra hatt mange oppdrag som tenorsolist på julekonsertar, gravferder, songarstemne og festar.

- Ein av songane eg har sunge solo på, er "Song i sol", tekst Henrik Straumsheim med tone av Peter Eiken. Eg har elles ikkje noko stort repertoar av komposisjonar, men no i sommar laga eg tone til ein gripande song som bestemor mi, Anna Knardal, dikta. Den vart nedskriven like før ho døydde i 1951, fortel han.

Henrik Straumsheim har skrive mange dikt som seinare har blitt tonesett. Per Asbjørn Knardal har sytt for at tre nye dikt kan syngjast.

Per Asbjørn Knardal, fødd 1945 på Rovde, der han framleis bur. Han har vore tilsett som lærar i Vanylven kommune.

PALMESUNDAG
Henrik Straumsheim
Per Asbjørn Knardal 2003

Kon- gen o- ver al- le kon- gar rid i dag til St- ons stad.
Ho- si- an- na, hel- ders- son- gar, hyl- lings- rop og, kon- ge- lo- vad
bru- sar Ho- nom sterkt i- mot, pur- pur- klæ- de for Hans fot
brei- der fol- ke- ho- pen fe- gen. Strør med pal- mer si- gers- ve- gen.

Kongen sjelv er tung i hugen,
ansar ingen kongeglans,
ropet ifrå folkemugen
aukar berre sorga hans;
folket jublar, kongen græter;
medan hyllingsropa læt,
ser han det som ligg attunder
desse fagre fagnadsstunder.

Folket kann med munnen sanna,
hjartelivet stend til rest,
attum kvart eit hosianna
høyrrer han »krossfest, krossfest!»
For det harde hjartelag
øygner han ein domedag,
då dei fagre tempelbogar
breist og brenn i heite logar.

Kongen græter og kongen lîder
medan folket lagar fest;
fram igjennom lange tider
ser han same sjelebreist:
Millonar hyllingsord
rundt ikring den vide jord,
fagre ord i store stunder
medan hat og hemn ligg under.

Sjå hans augo guddomsklære
skodar gjennom tusundår,
og han ser den same fære,
ser dei same sjelesår:
Fænmerket »makt er rett»
fykjer med ei vantru ætt,
med ei ætt som stendig strider,
difor er det kongen lîder.

Men innunder tåreglansen
lyser det av makt og mod,
visst skal kvasse klungerkransen
farga panna hans med blod,
visstnok gjeng hans kongeveg
fram til krossen steg for steg,
men han er ein folkefrælsar
som med glede døden helsar.

Kongen over alle kongar,
eingong skal han siger få,
songen over alle songar
stig mot Davidssonen då,
songen sæl og songen sann
hyller han som siger vann,
medan kvar ei sjel skal sanna:
Han er Herren, hosianna!

Veslegut
Henrik Straumsheim
Per Asbjørn Knardal 2003

1 Du er ein blo- me i- frå hlm- mel- ha- gen som Her- ren sjelv hev plan- ta her på
2 Og far og mor ei bøn til him- len sen- der, ei bøn for blo- men ves- le bar- net
jord, og du er hjart som sjel- ve su- mar- da- gen, og smi- len din er sol for far og
sitt: So mangt og myk- je som i ver- da hen- der, og storm og kul- de mø- ter blo- men
mor. Frå blå- e, blan- ke au- go li- vet ly- ser med bod frå bar- ne- hu- gen som du hy- ser, Frå
tidt. Gud, lat han støtt få ve- ra rein og tru- gen og ald- ri, ald- ri mis- sa bar- ne- hu- gen. Gud,
blå- e, blan- ke au- go li- vet ly- ser med bod frå bar- ne- hu- gen som du hy- ser,
lat han støtt få ve- ra rein og tru- gen og ald- ri, ald- ri mis- sa bar- ne- hu- gen.

Pilegrim
Henrik Straumsheim
Per Asbjørn Knardal 2012

Å hei- la- ge barn der du kvi- ler på strå som fat- tig- manns- barn i ein stall, eg
øyg- nar den tung- sa- me veg du må gå der tru- fast du fyig- jer ditt kall. Sjå,
vand- ran- de vis- menn kjem til deg frå aust og hei- sar deg stor- felt og raust.

Men her kjem ein arming frå høgaste nord
og stoggar ei stund ved di dør,
min fot er så trøyt av si vandrang på jord
og ber på ei tyngjande bær.
Å, Herre eg skulle ha bora mi full
av røykjelse, myrra og gull.

Av det som gjer bora mi tung her eg går
er vanmakt og mismod og tvil,
og misgjerd og møde og sjølvalda sår
det bar eg på mil etter mil.
Å, lat meg få leggje den skuldbøra ned,
og gjev meg din nåde og fred.

Då vandrar eg frigjort i tru på ditt ord,
ei lykt og ditt ljøs på min veg,
og kunne eg lette ei bær frå min bror,
då var eg ein tenar for deg.
Å, heilage barn, framfor krubba på kne
i kveld vil eg takka og be.

Reidun Klock Tjervåg er frå Ørskog, men stammar frå Ramstaddal. Ho har mange år bak seg som fylkes-politikar og er eit aktivt og skriveført medlem av Ørskog historielag. Her skriv ho om forholdet over Stor-fjorden mellom Ramstaddal og Ørskog, som den gongen var kommunesenteret. Stykket er ein tilrettelagt del av ein lengre artikkel i Årsskrift for Ørskog Historielag i 1998.

Gravøl ved Storfjorden

Av Reidun Klock Tjervåg

Då underteikna som lita jente hørde nifse og ukjende lydar om kvelden, skræmde somme meg at det var ramstaddalingar som ikkje fekk fred: Dei skuva ut færingane for å kome seg over fjorden att.

Alle visste no at folket frå den grenda var gravlagde her på Ørskog frå lang tid tilbake. Når folk døydde i Ramstaddalen, brukte grannane samle seg i garden. Der var rikeleg med mat og øl, noko anna var ei skam. Presten var ikkje til stades, men lærarane vart ofte nytta som talarar.

Bakskuten. Etter samlinga på garden vart kista køyrd ned til sjøen. Klokksseksringen med fire årepar vart ofte nytta i slike høve. Han hadde full rigg og segl, men oftast vart det å ro, og dei tok aldri ut med kister om bord i dårleg vêr. Kistene stod i bakskuten med fotenden litt på skrå ned. Verre var det når færingane laut nyttast, då måtte kistene setjast meir på skrå med enden under bakerste tofta. I fint vêr var mange med, men den eigentlege høgtida vart avslutta på garden.

Vel framme i Ørskog hivde ungdommane som var med trøyene og tok fatt på arbeidet med å kaste opp ei grav. Dei byttest på, for det var eit hardt slit, og berre to kunne grave i gongen. Så vart kista senka og grava fylt att med jord. Eit lite rør blei alltid sett ned der presten skulle ha i vigd jord ein preikesundag seinare. På denne måten hadde prestane som ei utsett jordpåkasting på mange samstundes. Prestane var sjeldan med i gravferdene.

Salmesong. I 1924 kom likevel Rude over fjorden. Ola-Lars-Petter var død. Kista stod på låven med loket av, og nysgjerrige småborn rusla var-

samt omkring og kika. Rude stilte seg på trappa og tala til folk som var samla i tunet. Etterpå leia han salmesongen. Han hadde ei flott og mektig røyst og var ein avhalden mann som ikkje gjorde skilnad på fattig og rik, noko ein diverre ikkje kunne seie om alle prestar.

I 1885 skulle Løset-Knut gravleggjast. Han var storbonde i Ramstaddalen, så det var ikkje spart på noko. Knut hadde vore ein svær mann. Han tente ei stund som kongeleg livvakt i Stockholm, og gjekk heile vegen dit, både fram og tilbake. Desse marsjdagane vart seinare trekt frå militærtenesta, så opphaldet ved Mälaren vart kortare.

Mat og øl. I garden vart det, som skikken var, servert rikeleg med både mat og drikke og ølet var godt og sterkt. Det var ingen prest til stades, men etter song og lesing køyrde gardbrukarane den svarte, heimelaga kista til sjøs. Dei hadde med mat og øl og ein del av dette ølet sette dei att hos ei dei kalla Sjø-Berthe.

Båten la til ved Storfjorden, også nemnd som Amtsvoren på Ørskog. Dei nytta tida godt og hadde visse ærend dei skulle ha utført når dei fyrst var over fjorden. Men ferdanista hadde gjort sinl verknad og godt påverka kom eit par frå gravfylgjet opp i slagsmål med nokre karar frå Lande.

Springdans. Etter kvart fekk dei nok gjort det dei var komne for, og rodde over att i Ramstaddalen. Men rorskarane var tørste, så dei gjekk inn i stova der dei hadde fått sette frå seg ølet. Der vart det drukke tett og ut over natta song dei og dansa springdans.

Kaia i Ramsdaddal ligg blant dei gamle Klokks-nausta. Det eldste av dei i dag er det store jaktenaustet, som vi ser ein liten del av heilt til venstre på bildet. (Foto: Kjetil Tandstad)

Ut på morgonsida tok ein mann som heitte Syver ein ølkagge på ryggen og rusla opp over bakkane. Dei andre kom etter med ei lita brun merr og gjekk og dubba opp og ned med hovudet. Hesten nådde Syver att, og gav han ein liten puff slik at han trilla utfor vegen med heile kaggen. Men han ramla lett, så ølet vart berga.

Då dei kom framom Amundsgarden, såg dei at det var lys der. Dei våga seg inn, tømde siste dråpane av gravølet og fekk sårt tiltrengd kvil etter eit døgnlangt gravferdsgilde.

Kjell Løseth er tidlegare lærar og skulesjef i Sykkylven. Han er no pensjonist og syslar blant anna med organisasjonsarbeid, kultur, revyarbeid og lokalhistorie. Han er medlem av årbokredaksjonen.

Forplantning i handarbeidstimane

Av Kjell Løseth

Forplantingslære var eit kontroversielt skule-fag då det vart innført i grunnskulen i 1952. Skulen måtte trø varleg og ikkje krenkje den naturlege blygskapen hos foreldre og elevar.

Etter skulelova som galdt i 1952, skulle kvar kommune utarbeide plan for økslingslære (forplantningslære) i skulen til det låg føre ein ferdig godkjent plan frå Kyrkje- og utdanningsdepartementet. Tidlegare hadde det ikkje vore slik undervisning og det var ikkje enkelt verken for lærarar eller politikarar å vite korleis dei skulle takle å gi den oppveksande slekt undervisning i eit slikt "hysj-hysj"-emne.

Skulestyret sette ned ei nemnd som skulle finne ut korleis ein skulle takle desse vanskelege spørsmåla. Dei hadde fire møte om saka og konkluderte mellom anna med at denne undervisninga burde leggst til sløydstimane for gutane og handarbeidstimane for jentene.

Ifølgje skulestyreprotokollen vart det eit langt og grundig ordskifte i skulestyret. Fleire av lærarane og skulestyrerepresentantane hadde ordet og la fram sine syn. Soknepresten følgde det heile med argusauge og uttalte seg i saka. Det enda med eit samrøystes vedtak i sak 51/52.

Illustrasjon: Lucas Chranach den eldre.

Kor vidt denne planen i økslingslære verka i høve til økslinga i Sykkylven frå 1952 og fram til våre dagar er vanskeleg å måle. Det har i alle fall blitt fleire av oss.

Her er i alle fall uttalen som nemnda kom fram til, i følgje skulestyresak 51/52:

"Nemnda oppmodar lærarane å studera grundig dei lærebøker som omtaler emnet, særleg den metodiske sida ved undervisninga. Elles legg ein vekt på at den førebuaende undervisninga ikkje må forsømast i dei lågaste klassestega. Ein må freiste å nytte ut dei naturlege høva som byr seg i alle fag, særleg i kristendomskunnskap, heimstadlære og naturfag.

I alle høve må ein freiste å skape minst mogeleg sensasjon ikring emnet, men late det kome i naturleg samband med den andre opplæringa.

Målet med undervisninga må vere at borna kan få ei slik opplæring og rettleiing at dei sjølve ein gong kan verte føre til å bygge gode heimar. Difor må ein knyte emnet nær til heimen og heimelivet.

I kristendomsundervisninga må ein nytte godt ut dei høve som byr seg når ein går gjennom det 4de og det 6. bodet og den 1. artikkelen om trua.

Barnet må lære å skjønne at det er Gud som har skapt alt og gjeve menneskja alle evner og or-

gan, ogso dei som skal tene til å halde oppe menneskelivet på jorda. Desse evnene og organa må barnet lære å få age for, så det kan sjå på dei som noko heilag og verdfullt. Difor skal ein ikkje misbruke dei, men verne om dei og nytte dei etter Guds vilje.

Nemnda er merksam på at det melder seg praktiske vanskar med undervisninga i dei 2 delte skulane. For gutane kan problemet truleg løysast på den måten at læraren tek undervisninga i økslingslære med dei øvste klassene i samband med sløydopplæringa.

Ein må då helst auke opplæringa i sløyd med dei timane økslingslære krev.

Ein held likevel dette for ei så dårleg ordning at den einskilde lærar her må kunne ha høve til å finne ei laglegare tid for denne undervisninga. Undervisninga for gjentene kan leggst inn i samband med undervisninga i handarbeid i dei kinsane der ein har lærarinner.

Nemnda rår til at ein i det store og heile går varsam fram med all undervisning i emnet, så ein ikkje sårar finkjensla og den naturlege blygskapen hjå barnet.

Det gjeld å halde oppe samarbeidet og tiltrua millom lærar og elevar, og millom skule og heim, elles vert undervisninga til liten nytte.

	Sak 51/52. Plan for undervisninga i forplantningstora i folkeskulen.
	Formannen ref. skriv frå den nemnda nemda som har arbeidd ut ein plan for den nemnde undervisninga i folkeskulen.
	Nemnda har haldt 4 møte og har gått gjennom gjenom lærebøker om emnet.
	Det vart eit langt og grundig ordskifte om spørsmålet. Fleire av lærarane og skulestyret hadde ordet og la fram sitt syn.
	Rike eins ut kala soknepresten seg.

Rapport frå Sykkylven sogenemnd 2012

Også i 2012 kom Sykkylven sogenemnd ut med ei ny bok. Denne gongen var det ein oppfølgjar til boka "Fortel meir då, besta" ført i pennen av Vigdis Knardal. "Besta" er mor til Vigdis; Johanne Marie Sætre, som døydde hausten 2011. Historiene ho fortalde lever vidare, mellom anna i boka "Fortel meir då, besta. Bok nr. to" som kom ut sommaren 2012. Boka er skriven i eit lettfatteleg og levande språk, og har blitt teken godt i mot av både unge og eldre lesarar i Sykkylven.

Sykkylven sogenemnd har som omtala i tidlegare rapportar teke steget ut på Internettet. For vel eitt år sidan oppretta vi eit digitalt sykkyvsleksikon under nettstaden www.lokalhistoriewiki.no. I det vi har kalla "Sykkylven leksikon" ligg i dag nær hundre artiklar om bedrifter, personar, organisasjonar, hendingar med meir. Vi vonar at det digitale leksikonet skal utvikle seg til å bli eit oppslagsverk som kan vere nyttig både for skuleelevar og for lokalhistorisk interesserte personar i Sykkylven og andre stader. Den store fordelene med denne forma for leksikon er at ein heile tida kan oppdatere informasjonane som ligg inne. Sogenemnda vil gjenta oppfordringa til lesarane av årboka om å kome med bidrag til leksikonet. Er det eit lokalt tema du vil skrive om, send bidraget ditt til leksikonredaktøren på epostadressa; eldar.hoidal@online.no. Og hugs, det treng ikkje vere historiske tema du tek opp. Vi har også artiklar om dagsaktuelle personar og hendingar. Vi ser elles at det lokalhistoriske engasjementet tek nye former. Dei fleste kjenner vel til det sosiale nettmediet Facebook. På "fjesboka" er det oppretta ei side som heiter: "Du veit du er gammel og frå Sykkylven når du..." Her kjem utflytta og fastbuande sykkyvlingar med minne frå mange tiår tilbake. Dette er også ei form for lokalhistorisk litteratur. Ulempen er at informasjonane flagrar forbi utan å bli tekne vare på. Sogenemnda har lufta temaet. Kanskje burde informasjonane som blir lagde ut her ha blitt tekne vare på for ettertida?

Frå tid til annan vert vi kontakta av personar som vil ha tak i gardssogene frå Sykkylven. Som mange vil kjenne til har papirutgåvene av gardssogene, bd. 1 – 4, vore utselde ei tid. For å bøte på dette fekk sogenemnda for nokre år sidan laga til to CD-ar der alle fire gardssogene er samla. Dette kan vere eit godt alternativ for dei som har datamaskiner. Vi skulle gjerne ha oppdatert gardssogene og fått dei ut i bokform att, men dette vil koste mange hundre tusen kroner, og er eit

prosjekt sogenemnda no ikkje finn forretningsmessig grunnlag for. Framtidige oppdateringar og nytutgjevingar av gardssogene vil nok bli i det digitale formatet.

Sykkylven sogenemnd er ei kommunal nemnd. I praksis vil det seie at det er kommunestyret i Sykkylven som vel medlemene i nemnda. I nemnda sit i denne valperioden; Edel Pernille Ystenes, Heidi Heggem, Astrid Aure, Stein Arne Fauske, Tor Willy Strømme og Eldar Høidal. For nokre år sidan vart det gjort ein freistnad på å starte eit ope Sykkylven historielag. Det viste seg vanskeleg å få stabil drift i dette laget. Det vil seie at det i dag ikkje er noko historielag for heile kommunen som folk kan melde seg inn i. Vi har derimot to lokale lag, Velledalen og Hundeidvik sogelag. I sogenemnda har vi det siste året diskutert denne situasjonen. Vi registrerer at Sykkylven kommune er blant dei få kommunane i landet som framleis held seg med ei kommunal sogenemnd. Utifrå ønsket om å trekke flest mogeleg med i den lokalhistoriske aktiviteten, har vi teke opp spørsmålet med den administrative kommuneleiinga om det er mogeleg å få til ei fristilling av nemnda, og ei omskiping til eit ope historielag. Dette vil vi diskutere vidare i tida framover, og vonleg kan vi leggje fram resultatet av desse drøftingane i den neste rapporten frå sogenemnda - eller historielaget.

På tampen vil vi seie oss nøgde med at det skjer mykje spennande på historieformidlings- og museumsfronten i Sykkylven for tida. I haust vedtok Sykkylven kommunestyre at Sykkylven naturhistoriske museum skulle flyttast frå lokala sine på Blindheim til Strømme-fabrikken på Aure der også Norsk Møbelfaglig Senter held til. Dette meiner vi var ei framtidsretta avgjerd. Eit samla, lokalt museumsmiljø vil vere sterkare enn to skilde institusjonar. Med ei lokalisering ved sentrum vil det naturhistoriske museet vere enklare å kome til både for folk flest og for skuleelevar. Det nye museumssenteret vil elles liggje nær fornfunna på Auremarka som sogenemnda i ei årrekkje har ivra for at kommunen skal nytte meir aktivt. No er sjansane der for å utvikle ein spennande lokalhistorisk attraksjon som kviler på tre solide søyler: møblar, naturhistorie og forhistorie. Vi gler oss til framhaldet!

Eldar Høidal
Leiar Sykkylven sogenemnd

Desse har vore med å støtta utgjevinga av

Årbok for Sykkylven 2012

Sparebanken Møre

SandellaFabrikken AS

Maxbo Idébygg

B.S. Aure AS

Nordea

Brunstad AS

Nyborg AS

Advokat Kjetil Kvammen

Amatec AS

Formfin Møbler AS

Møre Trafo AS

Ekornes ASA

Modum Sikkerhetssenter, Brannsikring Møre AS

Ø. Uri & Sønn AS

Sykkylven Bok og Papir AS

Spar Sykkylven, Elias Vinje

Kiwi Sykkylven

Sykkylven Gjensidige Trygdslag

Foto: Ørsneset/Hallvard Sandvik

Baksidesong

*Syt ikkje over sommaren vår!
Vinden er ein ven som kysser deg på munnen -
og kviskrar deg underlege ord i øyra.
Skyene er blyge bryst som gjev si saft til alt som lever.
Kjenn glede i graset mellom dei nakne tærne dine!
Lær namna på fuglane - og på dei ville blomane!
Dei er syskena dine, og er på besøk her nord nokre vare veker.
Kva vil du på skitne strender i Syden når raudnebbterna hekkar
på Våtmyrholmen, og strandrøret står blågrønt og vaggar over
slipte steinar i Kløppegrova?
Lukka er ei kjensle inni deg.
Det er dei tagale tinga du må lære deg å elske.*

Roald Solheim

Mai
Mandag
Søndag

Tirsdag

Onsdag T

1 2

4

7 8

3

5

9